

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas

Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

**ES ENERGETIKOS POLITIKA IR LIETUVOS ENERGETINIS
SAUGUMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo autorius

SMNNS 19 Šarūnė Marčišauskaitė

Darbo vadovas

Doc. dr. Julius Žukas

Klaipėda, 2020

BAKALAURO IR MAGISTRO BAIGIAMŲJŲ DARBŲ LYDRAŠČIO FORMA

Pildo bakalauro/magistro baigiamojo darbo autorius

Šarūnė Marčišauskaitė

(bakalauro/magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

ES energetikos politika ir Lietuvos energetinis saugumas

(bakalauro/magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Patvirtinu, kad bakalauro/magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro/magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas Klaipėdos universitete ir kitose aukštosiose mokyklose.

Šarūnė Marčišauskaitė

(bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė ir parašas)

Sutinku, kad bakalauro/magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 m. Klaipėdos universiteto studijų procese.

Šarūnė Marčišauskaitė

(bakalauro/ magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė ir parašas)

Pildo bakalauro/magistro baigiamojo darbo vadovas

Bakalauro/magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....
(data) Doc. dr. Julius Žukas

(bakalauro/magistro baigiamojo darbo vadovo vardas, pavardė ir parašas)

Pildo katedros, kuriojančios studijų programą, administratorius (sekretorius)

Baigiamasis darbas įregistruotas katedroje

(data)

.....
(katedros sekretorės vardas, pavardė ir parašas)

Pildo katedros, kuriojančios studijų programą, vedėjas

Bakalauro/magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....
(data)

(katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

Recenzentu(-ais) skiriu

.....
.....

(įrašyti recenzento(y) vardą, pavardę)

.....
(data)

(katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

SANTRAUKA

Marčišauskaitė Š. Nacionalinio saugumo magistro baigiamasis darbas. ES energetikos politika ir Lietuvos energetinis saugumas. Darbo vadovas – Doc. dr. Julius Žukas. Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2021 m. – 66 psl., autorės el. paštas – sarune.marcisauskaite5@gmail.com

Raktažodžiai: energetikos politika, energetinis saugumas, nacionalinis saugumas.

Darbą sudaro įvadas, 3 skyriai su poskyriais, išvados, naudotos literatūros sąrašas. Darbo apimtis – 66 puslapiai. Darbe pateiktos 3 lentelės.

Tyrimo tikslas: Atskleisti ES ir Lietuvos vykdomos energetikos politikos ir energetinio saugumo reikšmę.

Tyrimo tikslo siekiama analizuojant įvairius energetikos politikos dokumentus, teisės aktus ir gilinantis bei interpretuojant mokslinę literatūrą, su energetikos politika susijusias publikacijas.

Pirmame skyriuje aptariama energetikos politikos, energetinio saugumo bei grėsmių jai samprata. Energetikos politika – valdžios naudojamos priemonės, reguliuojančios energetikoje kylančius iššūkius. Valstybės, užtikrinamos energetinį saugumą, susiduria su įvairiomis grėsmėmis, su skirtingais šalių interesais, kas gali sumažinti bendrą energetinio bei nacionalinio saugumo lygį.

Antrame skyriuje aptariama NATO ir ES įtaka šalių energetikos politikoms bei energetiniam saugumui. NATO svarbu, kad energetikos srityje Aljanso narės būtų kuo mažiau priklausomos nuo Rusijos, o ES tikslas – kurti bendrą energijos rinką, skatinančią ES vienybę bei tvarumą. Šių tikslų įgyvendinimas nėra paprastas procesas dėl skirtingų šalių požiūrių į energetinio saugumo užtikrinimą, vis dar didelės Rusijos įtakos bei vieno kontraversiškesniausiai vertinamų energetikos infrastruktūros projektų ES -NS 2.

Trečiame skyriuje aptariama Lietuvos energetikos politika, šalies politinių partijų požiūris į energetinio saugumo didinimą, Visagino AE projekto žlugimo priežastys bei Astravo AE grėsmė šalies saugumui. Lietuvos energetikos politika stipriai priklauso nuo NATO, ES bei Rusijos sprendimų. Lietuvos politinių partijų tikslai - greičiau įgyvendinti sinchronizaciją su žemynine Europa, stiprinti su energetika susijusius ryšius NATO bei ES, investuoti į energetikos infrastruktūrą šalyje. Vis dėlto, Visagino AE projektas nebuvo įgyvendintas – trukdė Rusijos propaganda, piliečių nepritarimas bei politinės valios stoka. Viena pagrindinių šių laikų energetikos grėsmių Lietuvai - Astravo AE. Grėsmę kelia atominės elektrinės vieta, branduolinės energetikos saugos problematika bei išaugę politiniai iššūkiai.

Išvadose konstatuojama, kad šiuo metu vienas pagrindinių ES siekių yra užtikrinti valstybių narių energetinį saugumą bei bendros energetikos politikos formavimą, o energetinio saugumo aktualumą Lietuvoje daugeliu atveju lemia Rusijos vykdoma energetikos politika, taigi ginamieji teiginiai pasitvirtino.

SUMMARY

Marčišauskaitė Š. Master's thesis in the field of National Security. EU energy policy and Lithuania's energy security. Supervisor – Doc. Dr. Julius Žukas. Klaipėda University: Klaipėda, 2021 – 66 pp.

Key words: energy policy, energy security, national security.

The thesis consists of introduction, 3 chapters following subchapters, conclusions and list of references. Scope of the thesis – 66 pages. 3 tables are presented in the thesis.

The aim of the thesis: to reveal the significance of energy policy and energy security of EU and Lithuania.

The purpose is achieved by analyzing various energy policy documents, legislation and by delving into and interpreting scientific literature, as well as publications related with energy policy.

The first chapter presents the concept of energy policy, energy security and threats to it. Energy policy – measures used by the government to regulate challenges occurring in the field of energy. Countries ensuring energy security face a variety of threats, different national interests, which may reduce the overall level of energy and national security.

The second chapter discusses the influence of NATO and the EU on energy policies and energy securities of other countries. It is important for NATO that the members of the Alliance would be as independent as possible from Russia in the field of energy, while the purpose of the EU – create joint energy market that promotes EU unity and sustainability. Achieving these goals is not a simple process due to different views of the countries on ensuring energy security, still significant influence of Russia and one of the most controversial energy infrastructure projects ES -NS 2.

The third chapter discusses Lithuania's energy policy, the attitude of the country's political parties towards the increase in energy security, reasons for Visaginas Nuclear Power Plant project failure and the threat of the Astravets Nuclear Power Plant to country's security. The following objectives of Lithuania's political parties can be noted: to speed up implementation of synchronization with continental Europe, strengthen energy relations with NATO and the EU and invest in energy infrastructure in the country. However, Visaginas Nuclear Power Plant project was not implemented due to the interference of Russia's propaganda, citizens' disapproval and lack of political will. One of the major energy threats to Lithuania of these times – the Astravets Nuclear Power Plant. The location of the nuclear power plant, the issue of nuclear energy safety and increased political challenges pose a threat.

The following conclusion can be drawn – at the moment one of the main EU goals indeed is to ensure energy safety and form a joint energy policy of State Members, while the relevance of energy security in Lithuania is in many cases determined by Russia's energy policy, therefore it can be stated that the defensive statements have been confirmed.

TURINYS

IVADAS	7
I. TEORINIAI TEMOS ANALIZĖS ASPEKTAI	11
1.1. Energetikos politikos samprata.....	11
1.2. Energetinis saugumas	13
1.3. Energetinis saugumas nacionalinio saugumo kontekste.....	16
1.4. Energetinio saugumo grėsmės	18
II. EUROATLANTINIAI ENERGETINIO SAUGUMO VEKTORIAI	22
2.1. NATO ir energetinis saugumas	22
2.2. ES energetinė politika ir požiūris į grėsmes saugumui.....	25
2.3. ES ir šalies energetinis saugumas: „Nord-Stream 2“ atvejis.....	29
III. ENERGETINĖ POLITIKA IR SAUGUMAS XXI A. LIETUVOJE	37
3.1. Teigiami pokyčiai Lietuvos energetikos politikos ir energetinio saugumo kontekste	37
3.2. Politinių partijų požiūris į šalies energetinį saugumą.....	39
3.3. Atominės elektrinės projekto žlugimas	47
3.4. Astravo AE įtaka Lietuvos energetiniam saugumui	50
IŠVADOS	53
LITERATŪRA	57

LENTELIŲ SĄRAŠAS:

1 lentelė. Europos Sąjungos energetikos prioritetiniai koridoriai ir sritys - 27 psl.

2 lentelė. Galimi ES energetikos infrastruktūros taikiniai – 28 psl.

3 lentelė. Lietuvos politinių partijų požiūris į energetinio saugumo užtikrinimą Lietuvoje – 40 psl.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Šių laikų visuomenės gyvenimo stilius reikalauja didžiulio, kasdienio ir nenutrūkstančio energijos išteklių kiekio bei kokybiško jo tiekimo, todėl dabartiniame pasaulyje bet koks energijos tiekimo sutrikdymas gali turėti skaudžių pasekmių visiems valstybės gyvavimo sektoriams bei ekonomikai. Dėl šios priežasties visų šių paslaugų prieinamumą ir pastovų tiekimą privalo užtikrinti energetikos politika. Pasak Vyliaus Leonavičiaus ir Dainiaus Genio (2017, p. 12), „energetikos sektoriaus plėtra visuomet buvo ne tik viena iš pagrindinių visuomenės vystymosi sąlygų, bet ir viena ypač didelių grėsmių, suponuojančių milžiniškas ir daugiaaspektes numatomas ir nenumatomas, tikėtas ir netikėtas įvairiopo saugumo problemas“. Dėl šios priežasties įvairūs politologai ir užsienio politikos ekspertai skiria ypač daug dėmesio energetinio saugumo politikos objektui.

Kalbant konkrečiau apie energetikos politiką ES, svarbu suprasti, kad pati Europa kaip žemynas turi minimalius energetinius išteklius, todėl ES yra priversta pasikliauti energetinių išteklių importu, kuris tam tikrais atvejais gali virsti geopolitiniu ginklu (Urutchev, 2014). Riboti energetikos ištekliai, jų sudėtingas tiekimas bei priklausomybė nuo vieno tiekėjo ES yra pripažįstama kaip didelis iššūkis šalių ekonomikos funkcionavimui bei visam valstybės, kaip savarankiško subjekto, egzistavimui. Dėl šios priežasties atitinkamos tarptautinės organizacijos - Europos Sąjunga ir NATO pagal savo galimybes plėtoja ir vykdo bendrą energetinio saugumo politiką, tokiu būdu siekdamas sumažinti energetikos politikai kylančias grėsmes, palengvinti jų pobūdį ir prisidėti prie bendros saugumo būklės gerinimo. Būdama ir ES, ir NATO nare Lietuva pagal savo galimybes prisijungia prie šios politikos formavimo ir vykdymo. Kita vertus, šalis daugybę metų sprendė didžiulės priklausomybės nuo vieno užsienio tiekėjo problemą, o dar labiau padėtį aštrino tai, kad ši priklausomybė buvo Rusijos atžvilgiu (Plienaitė, 2009). Ir dabar nemažai energetikos išteklių vis dar tiekiami per bendrą Rusijos energetinio tiekimo infrastruktūrą, todėl energetikos politikos problema ir toliau išlieka aktuali (Kasnikovskytė, 2019).

Kita vertus, keletą pastarųjų dešimtmečių Europos bei Lietuvos energetikos sistemos, kurioms įtakos turi nuolatiniai ir besitęsiantys ekonominiai, geopolitiniai bei technologiniai pokyčiai, numatė įvairių priemonių, dėl kurių atsparumas Rusijos energetinei įtakai didėjo (Molis, 2018). Vis dėlto, energijos tiekimo šaltinių diversifikavimas, klimato kaita, alternatyvių energijos išteklių naudojimo skatinimas, dujų bei naftos kainų augimas, tarpusavio priklausomybė, auganti Rusijos, kaip vienos iš daugiausiai energetinių išteklių turinčios valstybės, įtaka – išlieka gana rimtas iššūkis energetikos politikai. Todėl ES energetikos politikoje šiuo metu tai yra vienas iš svarbiausių klausimų ir aktualiausių uždavinių – energetinis saugumas. Matome, kad susidariusi situacija dėl didėjančio

energijos sunaudojimo ir mažėjančių išteklių yra itin sudėtinga, todėl šiam klausimui ir toliau turėtų būti teikiamas ypatingas dėmesys (Augutis, Krikštolaitis, Leonavičius, Pečiulytė, Genys ir kt., 2018).

Temos iširtumas. Atliekant šį tyrimą naudoti įvairūs šaltiniai. Pravertė įvairūs dokumentai, įstatymai – ES pažangaus bei tvaraus augimo strategija *Europa 2020* (2010), numatanti koku būdu ES turėtų būti siekiama energetinio saugumo, *LR energetikos politikos įstatymo pakeitimo įstatymas* (2012), apibrėžiantis energetinį saugumą užtikrinančias institucijas bei kitas priemones, *ES klimato ir energetikos politikos strategija* (2014), numatanti tikslus bei priemones, kaip ES turėtų būti užtikrinama tvari, konkurencinga bei saugi energetikos politika, *Lietuvos nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategija* (2018), analizuojanti grėsmes bei galimybes plėtojant energetinį saugumą, *NATO Londono deklaracija* (2019), pabrėžianti, kad NATO ir toliau didins aljanso narių energetinį atsparumą, įvairių politinių partijų programos, apibūdinančios požiūrį į energetinio saugumo didinimą ir t.t. Taip pat naudota informacija iš oficialių Europos Sąjungos, NATO, Lietuvos Vyriausybės puslapių.

Analizuojant energetikos politikos bei energetinio saugumo sampratas bei charakteristikas naudotasi užsienio tyrėjų įžvalgomis - D. Yergin darbais (2007, 2016) bei jų teorinėmis prieigomis apie energetinio saugumo sampratą, ypatumus, jo užtikrinimą valstybės mastu. Nagrinėjant konkretesnius aspektus, ne kartą pasitelkiama B. Buzan (1997 m.) „*Žmonės, valstybės ir baimė*“ suformuota saugumo samprata, jo skirstymu pagal pobūdį bei grėsmes. Energetinio saugumo teorines prieigas nagrinėjo ir šie tyrėjai - Kruyt, Vuuren, Vries and Groenenberg (2008) darbe „*Indicators for energy security*“. Apie Rusijos vykdomą energetikos politiką rašė ir Robert Larsson (2006) „*Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier*“, Stringer (2008) „*Energy Security: Applying a Portfolio Approach*“, Esakova (2013) darbe „*European Energy Security– Analysing the EU-Russia Energy Security Regime*“ bei kiti autoriai. Apie Europos energetinio saugumo perspektyvas rašė Cherp bei Jewell (2011) darbe „*The three perspectives on energy security: intellectual history, disciplinary roots and the potential for integration*“, Chyong ir Tcherneva (2015) „*Europe's vulnerability on Russian gas*“, Fischer (2016) „*Nord Stream 2: Trust in Europe Author*“, Bosce (2020) „*NATO, energy security and institutional change*“ bei kiti tyrėjai.

Energetinio saugumo diskursą plėtojo ir įvairūs Lietuvos autoriai. G. Česnakas (2009) „*Energetinio saugumo sistemos konstravimas: lygmenys, elementai ir jų ryšių analizė*“, analizavo energetinio saugumo aspektų santykį bei gilinosi, kaip energetinio saugumo siekia skirtingos šalys. Naudotasi ir A. Molio bei J. Juozaičio (2012, 2018) energetikos politikos apžvalgomis, energetinio saugumo iššūkiais bei ateities scenarijais. Ypatingai daug apie energetikos politiką, energetinį saugumą bei grėsmes kalbėjo J. Augutis, R. Krikštolaitis, D. Genys, S. Pečiulytė ir kt. (2014, 2017, 2018) metinėse apžvalgose „*Lietuvos energetinis saugumas*“. A. Petrauskaitės, R. Kazlauskaitės – Markelienės, R. Gedminienės (2016) įžvalgos knygoje „*Šalies saugumas ir gynyba*“ leidžia kurti

prielaidą, kad šiandieniam pasaulyje saugumo pavojai tampa sunkiai nuspėjami, ypač energetikos srityje. Taip pat, V. Leonavičius, D. Genys (2017) savo knygoje „*Lietuvos energetinio saugumo sociologija: teorija ir praktika*“ teigė, kad šios srities neapibrėžtumas, tarpusavio energetinė priklausomybė, globalizacija ir kiti aspektai lemia energetinio saugumo užtikrinimo svarbą. Apie ES ir Lietuvos energetikos politikos situaciją rašė ir R. Švedas (2017) „*ES energetinės salos požymiai, grėsmės ir šios problemos sprendimo būdai*“. Autoriai - T. Janeliūnas, A. Tumkevič (2013) darbe „*Securitization of the energy sectors in Estonia, Lithuania, Poland and Ukraine: Motives and extraordinary measures*“ teigia, kad netolygus energetikos išteklių pasiskirstymas geografinėje erdvėje, verčia valstybes nuolat rūpintis saugiu energetikos išteklių tiekimu. L. Murauskaitė (2016) savo darbe „*Atsinaujinančių energijos išteklių diversifikavimas centralizuoto šilumos tiekimo sistemoje*“ kalbėjo ne tik apie atsinaujinančius energijos išteklius, bet ir energetinio saugumo užtikrinimo elementus, energetikos diversifikavimą. Taip pat naudoti ir kitų autorių darbai, nagrinėjantys energetikos politikos bei energetinio saugumo sampratą, formavimąsi, reikšmę visuomenei bei grėsmes.

Tyrimo problema: Energetinio saugumo užtikrinimas yra gyvybiškai svarbus kiekvienai valstybei, tačiau dėl didėjančio energijos sunaudojimo, augančios tarpusavio priklausomybės, mažėjančių išteklių bei didėjančios Rusijos grėsmės, energetikos politika išlieka itin aktuali. Kokią įtaką energetikos politikai bei energetinio saugumo užtikrinimui daro NATO ir ES? Kokia yra Lietuvos energetinio saugumo padėtis? Kokios kylančios energetinio saugumo grėsmės?

Tyrimo objektas: ES ir Lietuvos energetikos politika ir energetinio saugumo užtikrinimas.

Tyrimo tikslas: Atskleisti ES ir Lietuvos vykdomos energetikos politikos ir energetinio saugumo reikšmę.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti energetikos politikos ir energetinio saugumo teorinį aspektą;
2. Aptarti euroatlantinius energetinio saugumo principus, pristatyti NATO bei ES energetikos politikos ypatumus, sąjungai kylančias energetinio saugumo grėsmes ir teigiamus pokyčius;
3. Išanalizuoti Lietuvos energetikos politiką, energetiniam saugumui kylančius iššūkius bei energetinio saugumo užtikrinimo būdus.

Ginamieji teiginiai:

1. Šiuo metu ES viena pagrindinių funkcijų ir prioritetų – užtikrinti valstybių narių energetinį saugumą bei bendros energetikos politikos įgyvendinimą.

2. Energetinio saugumo užtikrinimo aktualumą Lietuvoje lemia vis dar didelė energetinė bei politinė priklausomybė nuo Rusijos veiksnių, kelianti pavojų Astravo AE bei Europos Sąjungos nesutarimai dėl Nord Stream 2 dujotiekio, kuris ateityje per Rusijos įtaką gali turėti tiesioginės reikšmės Lietuvos energetiniam saugumui.

Tyrimo metodai:

Šiame tyrime naudoti mokslinės literatūros analizės, teisinių dokumentų analizės, lyginimo, kritinis, analitinis, aprašomasis, istorinis, sisteminis metodai. Pirmajame skyriuje, siekiant atskleisti teorinį energetikos politikos ir energetinio saugumo diskursą, taikyti mokslinės literatūros analizės, analitinis, aprašomasis bei istorinis metodai. Antrajame skyriuje, siekiant išsiaiškinti ES įtaką bei vaidmenį energetinio saugumo politikoje, bus taikomi mokslinės literatūros analizės, kritinis, aprašomasis metodai. Galiausiai, paskutiniajame skyriuje kalbant apie Lietuvos energetikos politiką bei energetinio saugumo situaciją bus taikomi teisinių dokumentų analizės, lyginimo bei sisteminis metodai.

Tyrimo struktūra ir apimtis:

Ši rašto darbą sudaro įvadas, 3 skyriai (I-asis apie teorinę energetikos politikos ir energetinio saugumo prieigą bei grėsmių koncepciją; II-asis apie ES energetikos politikos ypatumus, energetikos priklausomybę nuo Rusijos bei energetinio saugumo perspektyvas, III-sis apie Lietuvos energetikos politikos ir energetinio saugumo situaciją, Astravo AE įtaką, žlugusį Visagino AE projektą, Nord Stream 2 dujotiekį) su poskyriais, išvados, naudotos literatūros sąrašas (literatūra), santrauka. Darbo apimtis – 66 puslapiai.

I. TEORINIAI TEMOS ANALIZĖS ASPEKTAI

1. Energetikos politikos samprata

Energetikos politika dažniausiai suprantama kaip valdžios pastangos reguliuoti visuomenėje kylančius iššūkius dėl energetikos tarp interesų grupių, šalių, gauti patikimą energiją už geriausią kainą (Sedleckas, 2009). Energetikos politikoje pagrindinis dėmesys skiriamas naftos ir gamtinių dujų politikai, nes jų gamyba, transportas ir tiekimas yra labiau nei bet kurie kiti energijos šaltiniai susiję su tarptautine politika, o energetinis saugumas yra neatsiejama valstybių užsienio ir nacionalinio saugumo politikos dalis. Energijos vartojimas veikia pačią tarptautinės sistemos struktūrą: naftos naudojimas sukuria tarptautinės sistemos tarpusavio priklausomybės elementą. Kadangi nafta yra pasaulinė prekė, kiekvienos šalies paklausa turi įtakos naftos kainai ir pasiūlai visiems vartotojams. energija sukuria papildomą ryšį tarp valstybių vidaus ir užsienio politikos (Shaffer, 2009). Tad energetikos aspektas politikoje be abejonės paveikia ne tik energetinį saugumą šalyje, valstybės sektorių, bet ir tarptautinius santykius (Molis, Andriuškaitė ir Kulakauskas, 2012).

Pasak Sedlecko (2009, 25 p.), „energetikos srityje pagrindinės nuostatos ir valstybės veiksmų kryptys – kurti šalies energetikos politiką atsižvelgiant į pagrindinius energetikos politikos aspektus bei vyraujančias pasaulio energetikos raidos tendencijas, parengti reikiamą teisės bazę, sukurti atitinkamas energetikos valdymo bei reguliavimo institucijas, numatyti energetikos politikos įgyvendinimo būdus, siekiant užtikrinti šalies energetikos gyvybingumą, ekonominį konkurencingumą, patikimumą, energijos vartojimo veiksmingumą ir kuo mažesnę žalą aplinkai“. Energetikos politikos kokybė nacionalinėse valstybėse pirmiausia vertinama pagal tai, ar yra patenkinami vidaus poreikiai, t.y. ar užtikrintas pakankamas tiekimas už prieinamą kainą. Taip pat, energetikos politiką galima suvokti kaip bendrą produktą, pasižymintį ir privataus, ir viešojo gėrio bruožais. Taip yra todėl, kad tam tikros interesų grupės tiesiogiai formuoja energetikos politiką, nes dalyvauja gaminant ar vartojant energijos išteklius. Be to, energetikos politika yra susijusi su efektyviu energijos vartojimo valdymu bei teigiamais išoriniais veiksniais, pvz., siekiant sušvelninti padarinius aplinkai ir pagerinti energijos tiekimo saugumą (Hughes ir Lipsy, 2013). Valstybė, vykdydama energetikos politiką ir siekdama valstybės energetikos interesų užtikrinimo, deda pastangas, kad:

- a) būtų saugus energijos tiekimas, garantuojant jo nenutrūkstamumą ir nustatytų kokybės rodiklių atitikimą;
- b) būtų efektyvus energijos išteklių ir energijos vartojimas;
- c) būtų sumažinta vykdant energetikos veiklą daroma žala aplinkai;
- d) būtų sudarytos galimybės efektyviai ir konkurencingai energetikos veiklai;

e) būtų skatinamas tvarių energijos išteklių naudojimas.

Taigi, trumpai tariant galima teigti, kad energetikos politika – tai tam tikra veikla, kuria siekiama spręsti visuomenei aktualias energetikos problemas. Užtikrinant sklandžią energetikos politiką valstybės siekia saugios, kokybiškos, efektyvios, pigios, kiek įmanoma švarios energijos, o tai glaudžiai siejasi ir su užsienio politikos įgyvendinimu.

1973 m. įvykusi naftos krizė buvo vienas didžiausių energetikos iššūkių, paskatinusių daugelį Vakarų šalių vienytis bei ieškoti bendrų energetikos politikos susitarimų (Pučkutė, Gumbakytė ir Matonienė, 2010). Naftos krizės metu OPEC valstybės, Sirija bei Egiptas šalims, palaikančioms Izraelį ir jo agresija grindžiamą politiką kaimyninėms valstybėms, paskelbė naftos embargą. Smarkiai pakilo naftos kainos – vidutiniškai 400%. Buvo siekiama paveikti JAV bei kitas Vakarų Europos valstybes bei jas palaužti politiškai bei ekonomiškai. Dėl naftos kainos pakilimo, anksčiau minėtų šalių ekonomikoms buvo padaryta milžiniška žala. Tai buvo pirmas ir didžiausias tokio pobūdžio atvejis, kai nafta panaudota kaip didžiulius nuostolius lėmęs politinis ginklas. Pasak D. Yergin (2007), pasaulinė energetinės politikos sistema, tokia, kokia ji yra dabar, buvo sukurta būtent dėl jau minėto 1973 metų naftos embargo. Tad dabartinis energetikos politikos tikslas – apsaugoti išsivysčiusias šalis nuo energetinių resursų tiekimo sutrikimų, skatinti bendradarbiavimą energetikos strategijos ir politikos kūrimo srityje, išvengti nenaudingų tarpusavio grumtynių dėl energetinių resursų ir atgrasinti bet kokią „naftos ginklo“ panaudojimą ateityje. Naujoji energetikos politika padėjo pamatus daugelio valstybių, jų darinių ir kitų tarptautinių santykių subjektų naujos energetinės politikos ir strategijos kūrimui (Statkus ir Paulauskas, 2008).

Energetikos politikai turi didelės įtakos:

- klimato kaita - svarbus veiksnys, turintis reikšmingos įtakos energetikos politikai, kadangi yra susijusi su sparčiai sekančiais energetikos ištekliais, kas stipriai veikia energetikos politiką. Vis daugiau dėmesio teikiama alternatyviems/atsinaujinantiems energijos ištekliams, bet tai reikalauja didelių investicijų, ryžtingų politinių sprendimų, tamprus valstybių bendradarbiavimo bei visuomenės sąmoningumo. Pripažįstama, kad klimato kaita stipriai pakenks viso pasaulio regionų ekonomikai ir ekosistemos patirs didelių nuostolių (Telešienė, 2009);
- tarptautinės institucijos, pvz. Europos Sąjunga. Tokios institucijos/sąjungos siekia garantuoti nuolatinę energijos tiekimą iš saugių, rinkos taisyklių besilaikančių valstybių. Taip pat, tarptautinės organizacijos siekia mažinti valstybių priklausomybę nuo didžiausių energijos tiekėjų, padedant užtikrinti išteklių diversifikavimą bei konkurenciją. Tokios institucijos imasi vykdyti kompleksinę nacionalinių energetikos sistemų integraciją į ES energetikos sistemas ir bendrą Europos vidaus energijos rinką (Švedas, 2017);

- priklausomybė nuo energijos importo. 2013 m. 39 % gamtinių dujų į Europą importuota iš Rusijos (27 % visų ES suvartojamų dujų). Šiek tiek mažesni skaičiai susiję – su kietojo kuro (42 %) ir branduolinio kuro (40 %) importu. Visgi, tai iš esmės nusako Europos priklausomybę nuo Rusijos, kuri agresyviai siekia dominuoti regione ir pakeisti globalią jėgų pusiausvyrą energetikos bei kitose srityse, o tai savaime reiškia, kad ateityje bus ieškoma naujų sprendimų, susijusių su energijos tiekimu ir prekybos srautais (Europos energetinio saugumo strategija, 2014).

Taigi, galima teigti, kad energetikos politikai didelę įtaką daro daugelis įvairių elementų – tarptautinės institucijos, grėsmės iš išorės, priklausomybė nuo vieno energijos tiekėjo bei klimato kaita. Apibendrinant visą skyrelį, galima teigti, kad dabartinė energetikos politika susiformavo po 1973 m. kilusios energetikos krizės. Šiuo metu energetikos politika suprantama kaip valdžios pastangos reguliuoti visuomenėje kylančius iššūkius dėl energetikos tarp interesų grupių, gauti patikimą energiją už geriausią kainą, o bendrosios energetikos politikos tikslas yra trejopas: klimato kaitos stabdymas, importuojamų energijos išteklių iš išorinės mažinimas, taip didinant valstybių energetinį saugumą, bei ekonomikos skatinimas, užtikrinant saugios ir konkurencingos energijos tiekimą. Toliau panagrinėkime energetinio saugumo sampratą bei jo ypatumus.

2. Energetinis saugumas

Energetinis saugumas yra vienas iš pagrindinių parametru, užtikrinančių stabilų šalių ir regionų vystymąsi. Šiandien energijos paklausa yra spartesnė nei bet kada, ypač besivystančiose šalyse, todėl energetinio saugumo užtikrinimas tampa vienu iš nacionalinio saugumo prioritetų. Energetinis saugumas taip pat yra svarbus tarpusavio priklausomybės elementas ir šaltinis tarptautiniuose santykiuose (Proskuryakova, 2018). Pasak Janeliūno bei Tumkevič (2013, p. 77), „nestabilus energetikos tiekimas, susijęs su permainingu kainų svyravimu, su energetiką gaminančių šalių netvarumu ar agresyvia politika, su įvairiais avariniais infrastruktūros įvykiais, gali kelti rimtų socialinių įtampų ir ekonomikos vystymo problemų. Todėl vienas didžiausių valstybių energetikos politikos iššūkių buvo, yra ir bus energetinio saugumo užtikrinimas. Netolygus energetikos išteklių pasiskirstymas geografinėje erdvėje, lemiantis valstybių priklausymą tam tikrai geoenergetinei zonai, formuoja valstybių selektyvų energetinio saugumo suvokimą, verčia valstybes nuolat rūpintis saugiu energetikos išteklių tiekimu“.

Tarptautinė energijos agentūra (2019) energetinį saugumą apibūdina kaip nepertraukiamą energijos išteklių prieinamumą už konkurencingą kainą. Pasak agentūros, energetinio saugumo samprata nevienalytė - ilgalaikis energetinis saugumas siejamas su tinkamu metu priimtomis investicijomis į tiekimo sistemas, ekonominiu išsivystymu bei aplinkosaugos reikalavimų paisymu. Trumpalaikis energetinis saugumas daugiau apibrėžia galimybę greitai ir efektyviai reaguoti į staigius

energijos išteklių tiekimo pokyčius. Gana dažnai vartojamas D. Yergin (2007) pateiktas energetinio saugumo apibrėžimas, kuris kalba ne tik apie materialinius, bet ir apie kultūrinius bei socialinius energetinio saugumo užtikrinimo momentus. Anot D. Yergin (2007), „energetinis saugumas – tai patikimo energijos išteklių tiekimo prieinamomis kainomis užtikrinimas, nekenkiant svarbiausioms nacionalinėms vertybėms ir tikslams“. Kitaip tariant, energetinis saugumas reiškia ne tik energijos tiekimą už konkurencingą kainą, bet ir efektyvų politinį įrankį, užtikrinantį kiekvienos nacionalinės valstybės geopolitinius, ekonominius, socialinius ir kitus tikslus.

Išsamesnė energetinio saugumo samprata pabrėžia tris esminius principus – intensyvumą, išteklių diversifikavimą ir globalią valstybių priklausomybę.

- Intensyvumas - tai svarbiausių energijos išteklių sutelkimas. Intensyvumo principas gali būti įgyvendinamas įvairiais būdais – naudojami papildomi gamybiniai pajėgumai, strateginiai energijos išteklių rezervai, atsarginės įrangos turėjimas, pakankami sandėliavimo resursai tiekiant energiją, svarbiausių įrangos detalių, reikalingų gaminant bei skirstant elektrą, atsargos ir t.t. (Motieka, 2007).

- Išteklių diversifikavimas. Šis principas reiškia, kad būtina taikyti energijos išteklių rizikos paskirstymo strategiją; energijos šaltinių gavimas turėtų būti iš skirtingų šaltinių. Tuomet panaudojamo kuro rūšių įvairovė būtų pagrindas energijos tiekimo patikimumui bei ilgalaikiam energijos kainų stabilumui (Murauskaitė, 2016).

- Globali valstybių tarpusavio priklausomybė. Šis principas pabrėžia, kad auganti priklausomybė tarp energijos išteklius eksportuojančių ir dideliais kiekiais juos importuojančių valstybių, lemia galimybes formuoti regioninę ir globalią politinę erdvę, įgyvendinti savo tarptautinius interesus, savaip paveikti įvairius politinius procesus kitose šalyse (Česnakas, 2009).

Taip pat, kalbant apie energetinį saugumą labai dažnai minimos trys sąvokos – saugus išteklių tiekimas, tvarumas ir konkurencingumas – žyminčios trijų, pagrindinių energetinio saugumo aspektų santykį (Česnakas, 2009):

- saugus energijos tiekimas, reiškiantis, kad suformuotas maksimalus ir patikimas galimas pirminių energijos šaltinių ar jų tiekėjų pasirinkimas geografinėje erdvėje;

- tvari energijos išteklių išgavimo bei perdavimo infrastruktūra, kuri yra techniškai tvarkinga bei atnaujinama/plečiama pagal poreikius ir atitinkanti svarbiausius kokybės rodiklius;

- konkurencingumas. Šis aspektas siejamas su energijos išteklių kaštais, kai už geriausią kainą valstybei teikiama saugi ir patikima energija.

Visgi, sunku suformuluoti universalią ir visiems energetinių išteklių rinkos dalyviams tinkančią energetinio saugumo sampratą. Akivaizdu tai, kad individualiai valstybei, atkreipiant dėmesį į begalę tos šalies ekonominių, politinių, socialinių faktorių bei aplinkybių energetinis saugumas dažnai suvokiamas skirtingai. Tačiau esminis principas galioja visiems: tiekėjus ir vartotojus sieja bendras interesas turėti pastovią ir patikimą energetinio saugumo sistemą, kuri užtikrintų efektyvius energijos mainus. Nors energetinio saugumo užtikrinimo pagrindas yra kuo didesnė galimybė valstybei savarankiškai nagrinėti energetinio saugumo klausimus, tenka pripažinti, kad šiuolaikiniame pasaulyje šalių energetikos sistemos niekada nebus visiškai autonomiškos. Tai iš esmės reiškia, kad energetinio saugumo užtikrinimas jau nebėra vien nacionalinio saugumo uždavinys, nes šiandien tai saugumo, politikos bei ekonomikos visoje energetikos sistemoje dermė (Rimkevičius, 2011). Todėl energetinio saugumo apibrėžimas yra plačiai vartojamas, tačiau nėra sutarimo dėl tikslaus jo aiškinimo. Nėra vieno idealaus rodiklio, užtikrinančio energetinį saugumą, nes energetinio saugumo samprata labai priklauso nuo konteksto (Kruyt, Vuuren, Vries ir Groenenberg, 2008). Dėl ženklaus energetikos sistemos poveikio kitiems šalies gyvavimo veiksniams, energetikos politika ir vidaus, ir užsienio politikoje traktuojama kaip prioritetinga politikos sritis, nors dėl skirtingų (ekonomikos, aplinkosaugos, socialinių, tarptautinių, technologinių, politinių) aplinkybių kiekvienoje valstybėje energetinis saugumas suprantamas kiek kitaip (Rimkūnaitė, 2018).

Pavyzdžiui, JAV energetinis saugumas suprantamas kaip priklausomybės nuo užsienio tiekėjų mažinimas, siekiant kiek galima labiau naudotis pačios šalies vidaus pajėgumais. Kinijos požiūris į energetinį saugumą visiškai skiriasi nuo JAV vizijos – jai energetinis saugumas simbolizuoja labai svarbų priėjimą ir bendradarbiavimą su užsienio naftos resursais. Energetinio saugumo koncepcija Rusijoje susijusi su užsienio kapitalo neprileidimu prie energetikos išteklių disponuojančių įmonių. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, energetinį saugumą užtikrinti padeda pastaroji, tapdama Lietuvos energetikos politikos interesų užtikrinimo kanalu.

Vis dėlto, dažnu atveju valstybės, siekdamos didinti energetinį saugumą, linkusios konkuruoti, o ne bendradarbiauti. Pasak Molio, Andriuškaitės bei Kulaukausko (2012) „valstybės energetinio saugumo srityje bendradarbiauja, kai jų tarpusavio bendradarbiavimas daugumai grupės valstybių gali duoti didesnę naudą (padidinti galią), nei joms veikiant atskirai. Valstybėms bendradarbiaujant ir jungiantis į tam tikras organizacijas, dažniausiai sumažėja dominuojančios valstybės galia, tačiau jai priimtiniu lygiu“. Energetinio saugumo srityje valstybės neišvengiamai konkuruoja dėl kuo didesnės naudos ar galios – tai rodo ir valstybių, priklausančių OPEC, konkurencija organizacijos viduje. Tarptautiniuose santykiuose konkurencija bei nepasitikėjimas energetinio saugumo srityje yra pastovios būsenos, o energetinis saugumas niekada nebus absoliutus. Tad aptarus šiuos veiksnius, galima teigti, kad energetinio saugumo problematika išeina už vienos

tarptautinių santykių ir saugumo studijų teorijos ribų. Valstybėms vartotojoms neužtenka turėti nuolatinį energijos išteklių tiekimą, jos siekia užsitikrinti ir kuo didesnę energijos išteklių dalį – daugiau už kitas valstybes (Česnakas, 2009).

Taigi, galima teigti, kad energijos išteklių netolygus pasiskirstymas geografinėje erdvėje, lemia ne tik šalių priklausymą tam tikrai energetinei zonai, bet ir verčia valstybes nenutrūkstamai rūpintis saugiu energetikos išteklių tiekimu ir energetinio saugumo užtikrinimu. Iš esmės, energetinis saugumas – tai patikima energija už prieinamą kainą, kai energetinio saugumo pagrindas yra kuo didesnis šalies savarankiškumas nepriklausomai priiminėti energetinio saugumo sprendimus. Dėl to energetinis saugumas remiasi į kelis esminius energetikos principus - intensyvumą, išteklių diversifikavimą ir globalią tarpusavio priklausomybę. Vis dėlto, užtikrinant energetinį saugumą susiduriama su skirtingais šalių interesais bei pozicijomis tam tikrais energetikos klausimais, todėl itin svarbi konstruktyvi valstybių partnerystė bei bendra vizija esminių klausimų metu. Toliau aptarkime energetikos politikos ir energetinio saugumo vietą nacionalinio saugumo sistemoje.

3. Energetinis saugumas nacionalinio saugumo kontekste

Kiekvienai valstybei nacionalinio saugumo užtikrinimas yra svarbiausias šalies vidaus ir užsienio politikos tikslas. Pasak Lietuvos nacionalinio saugumo strategijos (2017), demografiniai, ekonominiai, aplinkosauginiai, informaciniai, kibernetiniai ir energetiniai saugumo klausimai yra neatskiriama šalies nacionalinio saugumo dalis. Kita vertus, nacionalinio saugumo samprata bei jį sudarantys politiniai komponentai kintant laikotarpiams atitinkamai keitėsi. Kaip teigė Barry Buzan (1997), „pati saugumo sąvokos prigimtis neleidžia suformuluoti tikslaus jos apibrėžimo, nes saugumas apima įvairius valstybės ir visuomenės gyvenimo reiškinius ir skirtingus saugumo lygmenis, vietas“. Todėl nacionalinio saugumo kontekste energetinio saugumo aspektas bei energetikos politikos vykdymas - sudėtingas reiškinys, nes šios politikos grėsmės saugumui yra dinamiškos ir sunkiai nuspėjamos. Nacionaliniam ir tarptautiniam saugumui šiuolaikinėje globalizuotoje visuomenėje pavojai, grėsmės bei iššūkiai smarkiai kinta – pavojai gali būti ne iš karto identifikuojami, tradicinės grėsmės įgauna naujų formų, iššūkiai tampa sunkiai nuspėjami (Petrauskaitė, Kazlauskaitė – Markelienė, Gedminienė, 2016, 10 – 13 p.).

Šiuolaikinėje globalioje aplinkoje sunku atsakyti vienareikšmiškai kokią vietą nacionalinio saugumo sistemoje užima energetinis saugumas. Ir energetiniam, ir nacionaliam saugumui kylančios grėsmės bei saugumo užtikrinimo būdai keičiasi, plečiasi, todėl bet koks pasikėsinimas į nacionalinį ar energetinį saugumą ir tam tikrų sričių sutrikdymas gali turėti skaudžių pasekmių visiems valstybės gyvavimo sektoriams, ekonomikai ar net eiliniam piliečiui. Dėl to ypatingai didelis vaidmuo nacionalinio saugumo darbotvarkėje tenka energetikos politikai bei energetiniam saugumui. Pasak

Barry Buzan (1997), „saugumą sudaro penki sektoriai: karinis, politinis, ekonominis, socialinis ir ekologinis (aplinkosauginis). Karinis saugumas apima valstybių gynybines ir puolamąsias galimybes. Politinis saugumas nusako valstybių organizacinį stabilumą ir valdymo sistemas. Socialinis saugumas apima kultūros, religijos, nacionalinės savimonės pagrindus bei jų puoselėjimą. Ekologinis saugumas rūpinasi vietine ir visos planetos biosfera. Tuo tarpu ekonominis saugumas nagrinėja priėjimą prie resursų, finansų ir rinkų, būtinų išlaikyti pakankamą valstybės gerovės ir galios lygį“. Visi minėtieji sektoriai veikia neatsiejamai vienas nuo kito.

Visgi, nagrinėjant energetinį saugumą iškyla klausimas, kam priskirti energetinį saugumą. Ar jis turėtų būti laikomas papildomu saugumo sektoriumi šalia jau apibrėžtų karinio, politinio, ekonominio, socialinio, ekologinio saugumo sektorių, ar vis tik energetinis saugumas yra vieno iš jau minėtų sektorių sudedamoji dalis? Jei tai jau minėtų sektorių sudedamoji dalis, tai kurio, o galbūt keletos iš jų? Tokia neaiški pozicija iš esmės parodo, kad didžiuliame nacionalinio saugumo informacijos masyve energetinio saugumo apibrėžimai juose vis dar yra gana neaiškūs, kadangi neretai apsiribojama tik ekonominiais motyvais (energijos tiekimo trikdžių/nutraukimo apsauga; energetinio sektoriaus investicijos ir pan.) (Augutis, Krikštolaitis, Genys ir kt. 2018). Žvelgiant iš kitos pusės, neįmanoma nepastebėti, kad energetinis saugumas labai stipriai susijęs su valstybių ekonomine padėtimi ir galėtų būti laikomas būtent ekonominio saugumo užtikrinimo dalimi, o pastaroji savo ruožtu - sudėtinė nacionalinio saugumo darbotvarkės dalis. Stiprinant ekonominių saugumą, taip pat kaip ir energetinį saugumą, labai svarbu mažinti valstybių tarpusavio priklausomybę, kadangi tai daro šalis dar labiau pažeidžiamas (Matulionytė, 2008).

Žvelgiant iš kito kampo, egzistuoja energetinio saugumo alternatyva nacionalinio saugumo sistemoje – didinti energetikos politikos priklausomybę, taip sujungiant šalis į priklausomybės tarpusavyje sistemą, mažinančią visų apjungtų šalių savarankiškumą. Tokia tarpusavio priklausomybės sistema skatina šalių bendradarbiavimą ir problemų sprendimų paiešką viršvalstybiniame lygmenyje. Kita vertus, išmoktos istorijos pamokos lemia buvusių socialistinių šalių priešinimąsi priklausomybės didinimui (energetinio saugumo kontekste tai reikštų glaudesnę bendradarbiavimą su Rusija), tuo tarpu senosios Europos valstybės didina tarpusavio priklausomybę, skatindamos individualias sutartis ir pradėdamos nevienareikšmiškai vertinamų projektų vykdymą (pvz., Vokietijos atvejis dėl Nord Stream 1 ir 2 dujotiekių). Tai lemia tam tikrus nesutarimus tarp ES valstybių, kurių viena pusė įvairiomis priemonėmis mėgina mažinti, o kita pusė priešingai – didinti energetinės priklausomybės lygį tarptautiniuose santykiuose. Deja, tokie veiksmai trukdo ES dedamoms pastangoms konsoliduoti valstybes nares energetikos politikos sistemoje ir dar labiau skatina aštrėjančią pastarųjų poziciją už savo nacionalinių interesų įgyvendinimą. Tokiose situacijose išryškėja probleminės ES vidaus bei išorės energetikos politikos sritys (Grabliauskaitė, 2009).

Kita vertus, ekonominės, kultūrinės ar ekologinės grėsmės nacionaliniam saugumui dabar dažnai yra minimos kaip vienos aktualiausių. Spartėjant šiuolaikiniam pasaulio gyvenimo ritmui, kyla ir vis didesnis energijos vartojimo poreikis, o tai lemia išaugusią energetinio saugumo problemų vietą nacionalinio saugumo politikoje. Bet koks energijos tiekimo sutrikdymas gali turėti itin svarbių pasekmių visiems šalies sektoriams, ekonomikai ar net eiliniam žmogui. Dėl to didelis vaidmuo nacionalinio saugumo darbotvarkėje tenka energetikos politikai bei energetiniam saugumui. Energetinis saugumas, kaip nacionalinio saugumo komponentas, eskaluojamas vis dažniau. Viešojoje erdvėje dažnai aptariama energetinio saugumo tema ir jam kylančios grėsmės: diskutuojama apie intensyvėjančią klimato kaitą, senkančius iškastinio kuro išteklius, augantį neigiamą poveikį aplinkai, didėjančią tarpusavio energetinę priklausomybę ir panašiai (Augutis, Krikštolaitis, Genys ir kt. 2018). Nepaisant šių diskusijų, mokslininkai pažymi, kad didžiausia grėsmė energetiniam valstybės saugumui kyla tuomet, kai energijos tiekimas nediversifikuotas, o priklauso nuo vieno tiekėjo ar šaltinio, kurio įtaka valstybėje tokiu atveju tampa neproporcingai didelė (Murauskaitė, 2016). Todėl Europoje energetinio saugumo problemos yra labai aktualios bendram saugumui, kadangi didelė senojo žemyno dalis vis dar yra stipriai priklausoma nuo Rusijos energijos tiekimo. Tad nieko keisto, kad šalys bei ES narės pagal savo galimybes formuoja ir vykdo energetinio saugumo politiką, siekdamas sumažinti kylančių grėsmių kiekį, sušvelninti jų pobūdį ir sprendžiant energetinio saugumo problemas prisidėti prie bendros saugumo sistemos gerinimo (Europos energetinio saugumo strategija, 2014).

Taigi, nėra lengva nustatyti energetinio saugumo vietą nacionalinio saugumo sistemoje. Vis dėlto, tiksliausia teigti, kad energetinis saugumas yra kelių saugumo sektorių sudedamoji dalis ar subkategorija. Dėl tokio įvardinimo yra sudėtinga nustatyti energetinio saugumo vietą bei reikšmę bendrajame saugume. Kita vertus, energetikos politika be abejonės užima svarbią vietą kalbant apie saugumą plačiaja prasme, kadangi pastaroji užtikrina nenutraukiamą ekonomikos augimą, energijos tiekimą, be kurių nebeįsivaizduojamas žmonių kasdienis gyvenimas, valstybių veikla bei saugumo sistema. Savaimė suprantama, kad kalbant apie saugumą, reikia aptarti ir jam kylančius iššūkius bei grėsmes, tad toliau panagrinėkime grėsmių sampratą energetinio saugumo sistemoje.

4. Energetinio saugumo grėsmės

Dažnai energetinio saugumo tema aktualizuojama remiantis grėsmių saugumui atskleidimu. Savaimė suprantama, kad keičiantis bei plečiantis nacionalinio saugumo sampratai, plečiasi ir potencialių grėsmių sąrašas. Paprastai kalbant, energetiniam saugumui grėsmė yra laikoma tam tikri veiksmai, galintys sukelti žalą bei sumažinti bendrą energetinio saugumo lygį. Grėsmėms energetiniam saugumui įvardinti svarbu identifikuoti sąlygas, kurios laikomos užtikrinančiomis

energetinį saugumą, o tų sąlygų netenkinimas – energetiniu nesaugumu. Benjamin K. Sovacool išskyrė keturias pagrindines energetinį saugumą užtikrinančias sąlygas, kurias pažeidus išauga energetinio saugumo grėsmių rizika. Šios sąlygos yra (cit. iš Augutis, Krikštolaitis, Genys ir kt. 2015, pgl. Benjamin K. Sovacool):

- prieinamumas – pasireiškia per vartotojų galimybes gauti būtiną energijos tiekimą, per fizinių išteklių pakankamumą, rinkos sąlygų užtikrinimą, technologijų diegimą, investicijas, veiksmingus teisinius mechanizmus;

- patikimumas – pasireiškia per nepertraukiamą ir įvairių energetinių išteklių bei paslaugų užtikrinimą. Šiai sąlygai įgyvendinti reikalinga diversifikuoti energijos išteklių tiekimo grandines, įtraukti įvairias kuro rūšis ir technologijas, didinti infrastruktūros apimtį ir efektyvumą, kokybiškai ir laiku atkurti nesklaidumą patyrusių energijos šaltinius tiekiančią sistemą, laiku gauti informaciją apie rinkos pokyčius ir pan.;

- įperkamumas - pasireiškia per kainų stabilumą, kuris itin svarbus planuojant ilgalaikius energetikos infrastruktūros pokyčius. Taip pat, įperkamumas suprantamas kaip konkurencingos kainos užtikrinimas vartotojams;

- tvarumas - pasireiškia per tvarų energijos išteklių ir energijos vartojimą, kuomet didinamas energijos panaudojimo efektyvumas, atsižvelgiama į poveikį aplinkai, ekonomikai.

Šių pagrindinių sąlygų netenkinimas gali būti laikomas grėsme energetiniam saugumui. Visgi, žvelgiant per grėsmių prizmę, energetinis saugumas yra gana unikalus reiškinys. Vienas žymus tyrėjas R. W. Katesas (1985) jau daugiau kaip prieš 30 metų akcentavo, kad šių laikų grėsmės keičia savo pobūdį ir iš labiau pastebimų (pvz., vandens užterštumas, automobilių išmetamos dujos ir pan.) tampa ne tokios pastebimos (GMO, skalūninės dujos, įvairūs toksinai ir pan.). Taip pat energetikai grėsmę kelia ir energetikos politikos veikėjų veiklos neapibrėžtumas, nes energetika šiandien vis dažniau naudojama kaip šalių politinės veiklos įrankis arba energetinis ginklas. Taigi, didėjantis energetikos grėsmių nenuspėjamumas bei neapibrėžtumas kertasi su logišku rizikos valdymo poreikiu suvaldyti ar sumažinti grėsmes. Tai iš esmės reiškia, kad tam tikros valstybės energetinis saugumas gali tapti kitos šalies politinės manipuliacijos įrankiu, kuriuo gali būti bandoma paveikti kitos valstybės politiką, sukelti tos visuomenės grėsmės pojūtį bei energetinį nesaugumą (Leonavičius ir Genys, 2017).

Energetinio saugumo grėsmės dažnai skiriamos atsižvelgiant į jų atsiradimo priežastis, todėl skirstytinos į tris pagrindinius tipus (Augutis, Krikštolaitis, Genys ir kt. 2018):

- Technogeninės grėsmės – susijusios su energetikos infrastruktūros funkcionavimu ir valdymu. Jų kontrolė nustatoma įstatymais, saugos instrukcijomis ir pan.

- Socialinės grėsmės – susijusios su žmonių sprendimais, turinčiais tiesioginę ar netiesioginę įtaką grėsmių atsiradimui ir pasireiškimo galimybėms. Socialinės grėsmės yra daugiau ar mažiau kontroliuojamos institucijų.

- Gamtinės grėsmės – gali pasireikšti dėl klimato ir gamtos reiškinių poveikio, taip pat ir per žmonių veiklos poveikį aplinkai, kaip iškastinio kuro rezervų eikvojimas ar šiltnamio efektą skatinančios dujos. Tokio tipo grėsmių pasireiškimas nekontroliuojamas, nes žmonių veiklos poveikis yra lėtas ir negali būti radikaliai keičiamas nedestabilizavus energetikos ir ekonominės sistemų.

Grėsmės energetiniam saugumui gali sukelti ir konkretūs subjektai (asmenys, teroristinės organizacijos, konkrečios valstybės, energetikos kompanijos ir pan.), kurie savo sprendimais, veiksmais ar net neveikimu gali turėti didelės įtakos energetikos sistemoje bei vienaip ar kitaip paveikti šalies energetinį saugumą. Dėl tos priežasties, grėsmės dar skirstomos į tikslingas arba netikslingas. Pasak Augučio, Krikštolaičio, Genio ir kt. (2014, p. 8) „tikslingos grėsmės atsiranda, kai konkretūs veikėjai stengiasi sukelti žalą, todėl visos jos yra socialinio pobūdžio. Netikslingos grėsmės kyla žalai atsiradus dėl netyčinių veiksmų, netikėtų įvykių ar procesų. Grėsmių sukėlėjai energetinio saugumo sąlygoms gali sukelti žalą tikslingais ar netikslingais veiksmais.“

Šiuo metu kalbant apie energetinio saugumo svarbą, vis dažniau kaip grėsmė įvardinama Rusijos vykdoma energetikos politika bei didžiulė Europos priklausomybė – Rusija yra pagrindinė dujų eksportuotoja, o Europa – pagrindinė rusiškų dujų pirkėja, o tai iš esmės reiškia, kad bendradarbiavimas neišvengiamas (Esakova, 2013). Priklausomybę nuo Rusijos Europa dar labiau pajuto, kai Rusija užsuko dujų tiekimą į Ukrainą ir tai iš esmės lėmė dujų krizę ir turėjo įtakos visai Europos Sąjungos energetikos politikai. Tada visa Europa pajuto didžiulę energetinę priklausomybę Rusijos atžvilgiu (Cherp ir Jewell, 2011). Todėl nieko keisto, kad valstybės, siekdamos užsitikrinti savo energetinį saugumą ir energetikos išteklius, gali imtis įvairiausių priemonių siekdamos kovoti su kylančiais iššūkiais dėl savo interesų patenkinimo. Didindamos energetinį saugumą, valstybės linkusios konkuruoti, o ne bendradarbiauti. Tarpusavio nepasitikėjimas ir konkurencija tarp valstybių energetinio saugumo srityje yra dar viena grėsmė energetiniam saugumui.

Visgi, dažniausiai kiekviena šalis turi skirtingo stiprumo grėsmių energetiniam saugumui stabdymo įrankius – tai priemonės, blokuojančios grėsmių atsiradimą, sušvelninančius grėsmių atsiradimo pasekmes ar sumažinančius grėsmės pasireiškimo trukmę. Bet kuriuo atveju, grėsmės energetiniam saugumui kinta, įgauna naujas formas, tad tokios tendencijos gali destabilizuoti politinės sistemos pagrindą. Neretai ekspertų numatomos konkrečios energetinės grėsmės yra įtraukiamos į svarbiausius valstybių dokumentus, įstatymus ar strategijas. Vienas tokių pavyzdžių – „Lietuvos nacionalinio saugumo strategija“ (2017). Šiame dokumente grėsmė energetikai išreiškiama nacionaliniu lygmeniu, o šalies „Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategija“ (2018), apeliuoja į ypatingą svarbą didinti energetinę nepriklausomybę, kaip vieną svarbiausių politinių šalies

tikslų. Pasak Mockaus (2009), pasaulyje ilgainiui įsitvirtino valstybių suvokimas, kad energetinis saugumas bei jam reikalingų užtikrinti grėsmių barjerų įrengimas kainuoja labai daug, tačiau valdžioms šioje politikos srityje negalima taupyti, nes energetinis nesaugumas gali kainuoti daug brangiau – sustojusią šalies ekonomiką, žmonių nepasitikėjimą valdžia, kritusį autoritetą pasaulyje.

Taigi, įvairių anksčiau įvardintų grėsmių pasireiškimas gali ženkliai sumažinti energetinį saugumą, o tai turės didžiulį poveikį kitoms valstybės egzistavimo sritims bei bendram nacionalinio saugumo lygiui. Pasireiškiantys pavojai energetiniam saugumui gali daryti tiesioginę įtaką ekonominei, politinei, socialinei, karinei situacijai šalyje. Grėsmė laikomas ir energijos išteklių tiekimo alternatyvų nebuvimas, nes tokiu atveju valstybė gali patirti energijos išteklių tiekimo pertrūkį. Energijos išteklių diversifikavimo nebuvimas, nepriklausomai nuo to, ar įvyko tiekimo pertrūkis, ar neįvyko, bet kuriuo atveju stipriai veikia ekonominę bei politinę šalies saugumo sferą, nes su energetikos tiekimu susiję ūkio subjektai, politikai privalo daugiau dėmesio paskirti energijos išteklių tiekėjo interesams, susidariusių problemų sprendimui, o tai turi neabejotiną įtaką politiniams ar ekonominiams procesams, tačiau dažniausiai ne šalies – energijos pirkėjos labui (Augutis, Krikštolaitis, Genys ir kt. 2014).

Galima teigti, kad grėsmėmis energetiniam saugumui laikomos realios galimybės sukelti žalą. Grėsmėms energetiniam saugumui reikalinga įvardinti sąlygas, kurios laikomos užtikrinančiomis energetinį saugumą, o sąlygų netenkinimas – energetiniu nesaugumu. Grėsmės energetiniam saugumui klasifikuojamos įvairiai – nuo technogeninių iki gamtinių, nuo tikslingų iki netikslingų. Pasireiškiantys pavojai energetiniam saugumui gali daryti tiesioginę įtaką ekonominei, politinei, socialinei, karinei situacijai šalyje. Grėsmė laikomas ir energijos išteklių tiekimo alternatyvų nebuvimas, nes tokiu atveju valstybė gali patirti energijos išteklių tiekimo pertrūkį. Be to, energijos išteklių tiekimo alternatyvų nebuvimas, nepriklausomai nuo to, ar tiekimo pertrūkis įvyko, ar ne, turi didelės reikšmės šalies bendram nacionaliniam saugumui.

Apibendrinant visą skyrių galima teigti, kad energetikos politikos tikslas – apsisaugoti nuo energetinių išteklių tiekimo nesklandumų bei didinti bendradarbiavimą, efektyvumą, tvarumą energetikos politikos srityje. Energetikos politika - tai valdžios pastangos reguliuoti visuomenėje kylančius iššūkius dėl energetikos tarp interesų grupių, gauti patikimą energiją už geriausią kainą. Energetikos politikai didelę įtaką daro daugelis įvairių elementų – tarptautinės institucijos, grėsmės iš išorės, priklausomybė nuo vieno energijos tiekėjo bei kiti veiksniai. Energetikos politika be abejonės užima svarbią vietą kalbant apie saugumą plačiąja prasme, kadangi pastaroji užtikrina nenutraukiamą ekonomikos augimą, energijos tiekimą, be kurių nebeįsivaizduojamas žmonių kasdienis gyvenimas, valstybių veikla bei nacionalinio saugumo sistema.

II. EUROATLANTINIAI ENERGETINIO SAUGUMO VEKTORIAI

2.1. NATO ir energetinis saugumas

Tendencija energetikos išteklius panaudoti kaip politinį ginklą bei auganti priklausomybė tarp energijos tiekėjų bei vartotojų atkreipia dėmesį į energetinio saugumo dominavimą bendroje saugumo sistemoje. Tokia situacija tampa iššūkiu nacionaliam bei tarptautiniam saugumui, o jai spręsti būtini globaliniai sprendimai. Tokias globalias politikos situacijas spręsti yra pajėgus NATO aljansas. NATO, apimdama įvairias valstybes bei Baltijos šalis, kurių geografinė padėtis ir energetikos infrastruktūros tam tikruose sektoriuose lemia didelę šių valstybių priklausomybę nuo importuojamų energijos resursų iš Rusijos, yra suinteresuota dėmesio skirti ir energetiniam saugumui, ypač užtikrinant pačio Aljanso saugumo interesus. NATO energetinį saugumą apibūdina kaip nepertraukiamą prieinamumą ir energijos šaltinių atkuriamumą remiant NATO veiklą: visuomenės informavimą apie energetikos saugumo vystymą, energijos vartojimo efektyvumą karinėse pajėgose/karinių operacijų metu, ypatingos svarbos energetikos infrastruktūros apsaugą. Augant Rusijos energetinei įtakai, NATO valstybėms - narėms energetikos išteklių importas tapo nacionalinio saugumo klausimu, todėl energetinis saugumas tapo vienu iš daugelio komponentų NATO politikoje (Gaidžiūnaitė, 2009). 2019 metais pasirašyta Londono deklaracija, teigianti, kad NATO siekis ir toliau didinti aljanso narių energetinį atsparumą. Kita vertus, NATO pagrindinis tikslas – taikiai sprendžiant susidarančius ginčus užtikrinti savo narių laisvę ir saugumą tam reikalingomis priemonėmis, tačiau energetinio saugumo užtikrinimas vis dar dažnai lieka nuošaliau. To priežastys yra kelios (NATO oficialus internetinis puslapis, „NATO ir energetikos saugumas“, 2011):

- Viena iš pagrindinių šio NATO atsargumo priežasčių yra nacionalinių interesų skirtumai. Kadangi energetinis saugumas daugiausia laikomas nacionalinės ekonomikos klausimu, dauguma šalių nelabai nori aptarinėti šį klausimą daugianacionaliniuose forumuose. Tai yra ne tik NATO, bet ir ES problema. Nepaisant Europos Komisijos pastangų sukurti progresyvią energetikos politiką, valstybės narės ir toliau sudarinėja individualius susitarimus su energijos tiekėjais. Trumpai tariant, kai imama kalbėti apie energetikos saugumą, valstybės narės linkusios savimi pasirūpinti pačios.
- Kita atsargaus NATO požiūrio į energetikos saugumą priežastis yra ta, kad ši tema neatsiejamai susijusi su Rusija. Rusija užima 7 vietą pasaulyje pagal naftos išteklius, turi didžiausius anglies, dujų bei urano išteklius. Dėl šių priežasčių, Rusijos padėtis Europos energetikos tiekimo sistemoje – lemiamą. Dėl nevienodos NATO šalių energetinės priklausomybės nuo Rusijos, NATO narių pozicija į Rusijos saugumo, užsienio ir energetikos politiką neretai išsiskiria, o tai trukdo priimti

bendrus sprendimus NATO mastu. Be to, dėl sunkiai nuspėjamos Rusijos užsienio politikos NATO nesiryžta veltis su Rusija į smulkmeniškus debatus, kurie gali iššaukti dar didesnių iššūkių.

- Trečioji NATO atsargumo priežastis yra ta, kad energetikos saugumu jau ir taip rūpinasi nemažai veikėjų – nuo ES iki Tarptautinės energetikos agentūros, nuo ESBO iki privataus sektoriaus. Dėl to NATO vaidmuo gali būti tikrai papildomas – prisidėti verte, o ne vadovauti procesui.

- Ir galiausiai NATO dvejonė kyla iš jos pačios, kaip sąjungos, kuri pirmiausia asocijuojasi su karinėmis priemonėmis, pobūdžio. Nors ir akivaizdu, kad energetinis saugumas gali turėti ir karinę dimensiją (tai rodo daugelį metų besitęsiančios kovos su piratais operacijos prie Somalio krantų, kurios taip pat padeda apsaugoti ir naftos tankerius), daugelį valstybių sąjungininkių vis dar neramina tai, kad per daug matomas NATO vaidmuo gali pernelyg „militarizuoti“ šį iš esmės ekonominį dalyką.

Vis dėlto, kad ir kaip nenoriai NATO žvelgia į aktyvesnį savo įsitraukimą energetikos politikoje, yra ir tam tikrų veiksmų, lemiančių NATO poziciją energetikos klausimais (Gaidžiūnaitė, 2009):

- Kaip pavyzdį galima laikyti Baltijos šalis, kadangi šio regiono valstybėms energetinis saugumas yra vienas svarbiausių nacionalinio išlikimo klausimų, todėl Baltijos šalys įvairiomis politinėmis priemonėmis mėgina kuo daugiau įtraukti NATO į energetinio saugumo politiką, akcentuodamos jaučiamą grėsmę valstybinėms energetinio saugumo sistemoms. Šių valstybių energetikos išteklių importas tapo nacionalinio išlikimo klausimu, todėl energetinis saugumas kartu yra ir NATO politikos komponentas:

- Rusijos monopolistinė energetikos politikos kontrolė didina Rusijos įtaką NATO šalyse, o tai sukuria galimybes Rusijai lemti tam tikrus visos NATO priimamus sprendimus.

- NATO įsitraukimą į energetinio saugumo klausimų sprendimą didina ir globalios energetinės tendencijos pasaulyje. Darosi itin svarbus NATO bendradarbiavimas su išoriniais energetikos resursų tiekėjais, kurio metu tikimasi nuoseklios bei kryptingos NATO pozicijos Rusijos ir alternatyvių energijos išteklių tiekėjų atžvilgiu.

- Baltijos ir kitoms aljanso šalims yra strategiškai svarbus NATO įsipareigojimas kolektyvinės paramos teikimui nuo naftos ar dujų tiekimo pertrūkių nukentėjusioms valstybėms. Toks NATO įsipareigojimas daugeliui šalių reiškia papildomą derybinės galios šaltinį energetiniuose santykiuose su Rusija.

Dėl šių priežasčių NATO naujoji Strateginė koncepcija (2010) ne tik išsamiai aptaria augantį sąjungininkių energetikos tiekimo pažeidžiamumą, bet ir prisiima atsakomybę „sukurti reikiamus pajėgumus, prisidėsiančius prie energetikos saugumo, įskaitant ir gyvybiškai svarbios infrastruktūros

apsaugą, bendradarbiavimą su partneriais ir valstybių sąjungininkių konsultacijas, grindžiamas strateginiu įvertinimu ir nenumatytų situacijų planavimu“. NATO taip pat siekia padidinti energijos vartojimo efektyvumą ir atsinaujinančios energijos naudojimą savo veikloje. Energijos šaltinių įvairinimas ir nepriklausomybės įgijimas išorės tiekėjų atžvilgiu, pasak NATO, yra svarbus jos narių energetinio saugumo aspektas (Bosce, 2020). Taigi galima teigti, kad NATO turi didelį vaidmenį energetinio saugumo srityje, tačiau problema ta, kad NATO valstybės dėl įvairių priežasčių bei nesutarimų į energetinį saugumą žiūri labai atsargiai. Dėl šios priežasties perkelti šiuos ambicingus įsipareigojimus į konkrečią NATO darbotvarkę nėra paprasta. Kad ir kaip bebūtų, imtasi veiksmų formuojant sistemingą NATO požiūrį į energetikos saugumą (NATO oficialus internetinis puslapis, 2011):

- Plėtojamas nuolatinis dialogas su kitomis organizacijomis, tokiomis kaip ES, Tarptautinė energetikos agentūra, ESBO ir Energetikos chartija. Be to, NATO privalo plėsti jos pačios iniciuotą dialogą su privačiu energetikos sektoriumi, kad geriau suprastų energetikos kompanijų perspektyvas ir poreikius. Pagrindinis dialogo su kitomis institucijomis ir privačiu sektoriumi tikslas - gyvybiškai svarbios energetikos infrastruktūros sauga – sritis, kurioje NATO turi neginčijamos kompetencijos ir kurioje daugelis šalių partnerių siekia glaudesnio bendradarbiavimo su NATO.

- Energetinio saugumo problemos susiejimas su kariniais ir operaciniais klausimais, taip pat ir su aplinkosaugos ir platesnėmis išteklių temomis. Kariniu lygmeniu jau vyksta diskusijos dėl efektyvesnio kuro, nes tokio kuro naudojimas padėtų lengviau spręsti logistinius karinių operacijų klausimus. Be to, kai kurios NATO operacijos, kaip kovos su piratais operacija, gali padėti užtikrinti saugias pagrindines kuro gabenimo linijas. Negana to, visi sutinka, kad klimato pokyčiai gali sukelti padarinių, pavyzdžiui humanitarinių katastrofų, galinčių taip pat paveikti ir NATO.

- NATO kompetencijos centrai – svarbi energetikos politikos dalis. Daugelyje mažųjų valstybių NATO kompetencijos centrų, taip pat ir Lietuvoje įkurtame Energetinio saugumo kompetencijos centre analizuojami įvairūs NATO organizacijai aktualūs klausimai. Tokių centrų veikla tiek užsienyje, tiek Lietuvoje skatina valstybių specializaciją tam tikrose konkrečiose politikos srityse. NATO kompetencijų centrai padeda gilinti bei tobulinti mažųjų Aljanso šalių kompetencijas viso Aljanso mastu naudinga linkme, išsamiai analizuojant ir energetinio saugumo klausimą (Urbelis, 2015). NATO Energetinio saugumo kompetencijos centras Lietuvoje analizuoja saugumo ir kritinės energetikos infrastruktūros apsaugos aspektus, karinio energetinio efektyvumo tobulinimo momentus. Energetinio saugumo kompetencijų centro darbuotojai analizuoja su energetika susijusius ekonominės politikos pokyčius pasaulyje bei Europoje, teikia siūlymus dėl energetinio saugumo didinimo, atkreipia dėmesį į galimas energetinio saugumo grėsmes, ieško jų

prevencijos galimybių, siekia alternatyvių energijos šaltinių pritaikymo karyboje ir gamtai draugiškų ir efektyvių karinių pajėgumų plėtros. Išskirtinis tokio centro tikslas – atsižvelgiant į ES ir NATO interesus analizuoti aljanso valstybių esamą energetinio saugumo situaciją (Brūzga, 2012).

Taigi, nors NATO ir imasi nemažai priemonių energetinio saugumo užtikrinimui, būtų neteisinga teigti, kad NATO yra pagrindinė energetikos saugumo institucija, kadangi energetinės problemos neretai peržengia vienos valstybės kompetencijas, o energetiniam saugumui kylančios grėsmės, kaip ir kiti šiuolaikinio pasaulio iššūkiai, reikalauja sutelktų tarptautinės bendruomenės pastangų juos atpažinti, įvertinti ir įveikti (Brūzga, 2012). Veiksniai, trukdantys NATO įsitraukti į Baltijos šalių energetinio saugumo užtikrinimą, siejasi su skirtingomis Aljanso narių politinėmis pozicijomis ir nesutampančiu NATO vizijos suvokimu energetinio saugumo klausimais. Tokiai situacijai turi įtakos NATO valstybių vykdomos skirtingos nacionalinės energetinės politikos, kurių skirtumus lemia nevienoda šalių priklausomybė nuo energetikos resursų, jų importo krypčių, diversifikavimo poreikių ir būdų. Kai kurios valstybės, siekdamos užtikrinti savo energetinį saugumą, teikia prioritetą dvišaliams santykiams su energetikos monopolininke Rusija, neretai pamiršdamos atsižvelgti į kitų valstybių narių poziciją energetinio saugumo klausimais. Skirtingas NATO valstybių Rusijos traktavimas ir nuoseklios pozicijos energetinio saugumo klausimais nebuvimas dažnai tampa iššūkiu kurti bendrą transatlantinę energetikos politiką, kurios nebuvimas didina Aljanso valstybių energetinę priklausomybę nuo Rusijos (Gaidžiūnaitė, 2009).

Atsižvelgiant į valstybių narių požiūrių skirtumus, būtų didelė sėkmė, jei jos susitartų energetikos saugumą įtraukti į įprastinę savo diskusijų dalį NATO darbotvarkėje (pvz., kaip kibernetinė gynyba, ginklų platinimo prevencija tapo nuolatiniais NATO darbotvarkės klausimais). Tokio pobūdžio dialogas NATO yra būtinas norint aptarti tolesnius žingsnius energetikos saugumo klausimais. NATO privalo plėtoti politinių diskusijų, sprendžiančių ne tik galimo NATO karinio dalyvavimo klausimus, bet ir apimančių platesnio politinio pobūdžio problemas bei kultūrą (NATO internetinis puslapis, 2011). Taigi, čia labai svarbus NATO ir ES bendradarbiavimas, nes kai kurios aljansų narės (pvz., Prancūzija) teikia pirmenybę didesniai ES vaidmeniui.

2.2. ES energetinė politika ir požiūris į grėsmes saugumui

Istoriškai ES susikūrimo ištakų reikėtų ieškoti energetikoje, kai buvo pasirašytos Bendrijų steigimo sutartys. Vis dėlto, nors energetikos politikos formavimas ES istorijoje buvo ypač svarbi integracijos dalis, ES energetikos politika integracinėje ES darbotvarkėje kaip savarankiškas objektas atsirado palyginti neseniai. Pagrindinės ES energetikos politikos iniciatyvos pradėjo kurtis tik 2005–2006 metais, o pastaruoju metu yra vienas aktualiausių bendrijos klausimų, nuolat svarstomų įvairaus

lygmens ES darbotvarkėje (Vaičiūnas, 2009). Galima teigti, kad ES bendra energetikos politika – šiuo metu viena smarkiausiai besivystančių politikos sričių bendrijoje, siekiant užtikrinti visos ES energetinį saugumą.

Kuriant bendrą Europos energetikos politiką, vienas iš pagrindinių motyvų dėl tokios politikos reikalingumo yra negatyvi ankstesnė Europos patirtis, kai įvyko energetikos šaltinių tiekimo nutraukimas. Galima prisiminti 2006 m. bei 2009 m. įvykius energetikos politikoje, kai dujų krizė tarp Rusijos bei Ukrainos paliko dalį Vidurio ir Pietų Europos valstybių be dujų. Tokia situacija akivaizdžiai parodė, kokia pažeidžiama ir energetiškai, ir politiškai yra Europa, kai neturi realių priemonių konsoliduoti bendrą Europos šalių politiką bei užtikrinti, kad tokio tipo bei dydžio problemų ateityje būtų išvengta (Jakštas, 2010). Skiriami trys esminiai ES energetikos politikos principai (Vaičiūnas, 2009):

- tiekimo saugumas – šis principas reiškia, kad energijos ištekliai turi būti prieinami visur, kur jaučiamas jų poreikis;
- konkurencingumas – šis principas reiškia, kad energijos ištekliai turi kainuoti tiek, kad būtų užtikrinta rinkos kaina, kurią jos vartotojas yra pajėgus sumokėti;
- darni plėtra - energijos išteklių išgavimas, tiekimas bei vartojimas turi daryti kuo mažesnę poveikį gamtai. Šis principas traktuojamas kaip specifinis, pirmiausia ES energetikos politikai būdingas, principas.

Šiuo metu ES vykdoma energetikos politika remiasi 2015 m. pabaigoje pradėtu įgyvendinti Europos energetikos sąjungos projektu - priimta Energetikos sąjungos pagrindų strategija, kurioje teigiama, kad jos tikslas yra padaryti ES kiek galima atsparesnę išorės sukrėtimams energetikos sektoriuje ir sumažinti jos priklausomybę nuo tam tikrų energetinių išteklių, energijos tiekėjų ir tiekimo kelių. Taip pat siekiama užtikrinti tiekimo (energijos šaltinių, tiekėjų ir maršrutų) įvairinimą, paraginti valstybes nars ir energetikos sektorių dirbti drauge, kad būtų užtikrintas energijos tiekimo saugumas, o dujų tiekimą padaryti skaidresnį.

Tam pasiekti numatomi šie prioritetai: gerinti energetikos tinklų jungtis, užtikrinti, kad galiojantys energetikos srities teisės aktai būtų visapusiškai įgyvendinami ir vykdomi, o valstybės narės rengdamos energetikos politiką glaudžiau bendradarbiautų, taip pat sudaryti piliečiams palankesnes sąlygas pasirinkti energijos tiekėjus. Į strategiją buvo įtrauktas dujų tiekimo saugumo reglamentas, kuriuo yra siekiama užtikrinti skaidrumą ir sumažinti dujų tiekimo Europoje pažeidžiamumą, ypač perkeliant akcentą iš nacionalinio į regioninį lygmenį, kuris nuolat tobulinamas. ES Taryba 2019 m. priėmė naujausias išvadas dėl Energetikos sąjungos energetikos sistemų perspektyvų. Išvadose įvardinti būsimo politikos formavimo principai ir prioritetai iki 2030 m. ir po to. Jų esminis tikslas – vykdyti energetikos pertvarką siekiant suformuoti patikimos,

įperkamos, saugios, tvarios bei konkurencingos energijos sistemą. Išvadose akcentuota, kad siekiant didesnio energetinio saugumo ES svarbu didinti investicijas infrastruktūros, inovacinių technologijų ir sektorių susiejimo bei integravimo srityse. Sutarta, kad būtina užtikrinti tarptautinį konkurencingumą, vykdomų projektų socialinį pripažinimą bei didesnę piliečių bei bendrovių įsitraukimą (Europos vadovų tarybos ir ES tarybos oficialus internetinis puslapis, „Taryba nustatė energetikos sąjungos energetikos sistemų ateities principus ir prioritetus“, 2019). Taip pat ES Transeuropinių energetikos tinklų politikos srityje nustatyti prioritetingi energetikos koridoriai bei sritys. Jie pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Europos Sąjungos energetikos prioritetingi koridoriai ir sritys (Annex, 2013):

Prioritetingi elektros energijos tiekimo koridoriai:	Prioritetingi dujų tiekimo koridoriai:	Prioritetingi naftos tiekimo koridoriai
Šiaurės jūros vėjo jėgainių tinklas (NSOG)	Šiaurės-Pietų dujų jungtys Vakarų Europoje (NSI West Gas)	Naftos tiekimo jungtys Vidurio Rytų Europoje (OSC)
Šiaurės-Pietų elektros energijos jungtys Vakarų Europoje (NSI West Electricity)	Šiaurės-Pietų dujų jungtys Vidurio Rytų ir Pietryčių Europoje (NSI East Gas)	
Šiaurės-Pietų elektros energijos jungtys Vidurio Rytų ir Pietryčių Europoje (NSI East Electricity)	Pietinis dujų tiekimo koridorius (SGC)	
Baltijos energijos rinkos jungčių planas (BEMIP Electricity)	Baltijos energijos rinkos dujų jungčių planas (BEMIP Gas)	

Taigi, ES, siekdama plėtoti energetikos politiką vykdo Transeuropinių energetikos tinklų (TEN-E) politikos sritį, kurioje ypatingai daug dėmesio skiriama ES valstybių narių energetikos infrastruktūriniais pokyčiams bei jų susiejimui. Įgyvendinant Transeuropinių energetikos tinklų politiką nustatyti devyni prioritetingi koridoriai (keturi elektros energijos koridoriai, keturi dujų koridoriai ir vienas naftos koridorius) ir papildomai trys prioritetingos teminės sritys (pažangiųjų tinklų diegimas, elektros energijos magistralės ir tarpvalstybinis anglies dioksido tinklas). Reglamentu (ES) Nr. 347/2013 apibrėžtos transeuropinių energetikos tinklų gairės, pagal kurias nustatomi transeuropinių elektros energijos ir dujų tinklų bendro intereso ir prioritetingi projektai siekiant didesnio energetinio saugumo sąjungoje.

Dėl šių ir kitų ES planų bendroje energetikos politikoje Ž. Vaičiūnas (2009) teigia, kad „ES energetikos politika gali būti įvardyta kaip kompleksinė, nes apima daugelį: energijos vidaus rinkos kūrimo, tiekimo saugumo didinimo, aplinkosaugos užtikrinimo, energijos išteklių taupymo, pažangių technologijų plėtros ir kt. principus. Dabartiniai tikslai apima šias užduotis: sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų taršą, sumažinti energijos importo priklausomybę, ilgai atsisakyti

branduolinės energijos, plėsti atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimą, liberalizuoti energetikos rinką, didinti ekonomikos konkurencingumą ir t.t.“

Visgi, nevalia pamiršti ES energetiniam saugumui kylančias grėsmes. Nors ateityje atsinaujinantys energijos šaltiniai greičiausiai taps pigesni bei gerokai plačiau naudojami, branduolinė energetika bus saugesnė ir efektyvesnė, bus įgyvendinta nemažai energetikos politikos infrastruktūros projektų bei sisteminių pokyčių, tačiau negalima nepaminėti, kad Europa ir toliau importuos ne mažiau kaip 10 milijonų barelių naftos ir beveik 1 milijardą kubinių metrų dujų per parą, tad nebus paprasta vykdyti bendrą bei tvarią ES energetikos politiką. Kuriant bendrą ES energetikos politiką sunkumų kels ir bendrijos narių skirtingos pozicijos, kurios dažnai grindžiamos individualumo principais – iškeliami didžiųjų ES valstybių, pavyzdžiui, Vokietijos ar Prancūzijos nacionaliniai interesai. Taigi, tokia energetikos politika gali lemti ir susiskaldymą, ir nuolatinį blaškymąsi tarp individualių interesų bendrijos viduje. Šiuo metu daugiau nei pusė visos ES suvartojamos energijos yra importuojama iš užsienio šalių, o tai lemia, kad bendrija tampa stipriai priklausoma nuo tiekėjų. Žvelgiant į gamtinių dujų sektorių, energijos importo proporcija artėja prie dviejų trečdalių, kurių didžioji dalis atkeliauja iš tokių eksportuotojų kaip Rusija, Norvegija, Alžyras ir Kataras.

Energetinio saugumo grėsmėmis ES taip pat laikomi (Smaliukas, 2015):

- teroristiniai išpuoliai (pvz., 2014 m. teroristinė ataka Ukrainos dujotiekiui (Poltava));
- stichinės nelaimės;
- politinis nestabilumas (įvykiai Baltarusijoje, Astravo AE grėsmė);
- nelaimingi atsitikimai (1984 m. Černobylio katastrofa, turėjusi poveikį visai Europai);
- kibernetinės atakos.

Dėl šių ir kitų priežasčių Smaliukas (2015) teigia, kad ateityje ES galimi įvairūs energetikos infrastruktūros taikiniai. Jie pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Galimi ES energetikos infrastruktūros taikiniai (Smaliukas, 2015):

Gamyba – elektrinės:	Perdirbimo gamyklos	Saugojimas
<ul style="list-style-type: none"> • Atominės/branduolinės • Kieto kuro (iškasenos) • Geoterminės • Atsinaujinantys energijos šaltiniai 	<ul style="list-style-type: none"> • Perdavimas / paskirstymas • Vamzdynai – nafta, dujos • Elektros perdavimo tinklai • Naftos, suskystintųjų gamtinių dujų tanklaičiai 	<ul style="list-style-type: none"> • Uostai ir terminalai

Pasak Smaliuko (2015), galima teigti, kad įvairūs energetikos infrastruktūros objektai ES gali tapti energetiniais taikiniais. Pavojus jiems ypač padidėtų augant politiniam nestabilumui ir išoriniams konfliktams, o tai gali sukelti itin sunkias pasekmes, pavyzdžiui, rimtus trikdžius elektros

tiekimu tinkluose, dujų ar naftos tiekimą, kt. Kad Europos Sąjungoje būtų pagerinta energetinio saugumo situacija, mokslininkai ir analitikai skatina imtis trijų žingsnių (Chyong, Tcherneva, 2015):

1. Atnaujinti egzistuojančias jungtis regione bei užtikrinti jų saugumą;
2. Statyti naujas vamzdinių jungtis tarp šalių, pvz. Balticconnector tarp Suomijos ir Estijos ar dujotiekio jungtis tarp Lenkijos ir Lietuvos (GIPL);
3. Didinti SGD panaudojimą.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad pagrindinis ES energetikos politikos tikslas yra mažinti energetinę priklausomybę kuriant bendrą energijos rinką, skatinant ES vienybę ir solidarumą energetikos srityje, siekiant ieškoti alternatyvių energijos išteklių bei remiantis technologijų pažanga. Tačiau šių energetikos politikos tikslų įgyvendinimas nėra paprastas ir greitas procesas. ES valstybės pasižymėdamos skirtingomis energetinio saugumo problemomis ir skirtingais interesais šioje srityje skirtingai žvelgia ir į ES bandymus sukurti bendrą energijos rinką. Valstybių narių vyriausybės energetikos sritį mato kaip savo nacionalinių interesų lauką ir nenori jo perleisti ES reguliavimui. Vis dėlto, ES energetikos politika bei energetinis saugumas turi likti viena svarbiausių politikos sričių ir kuo toliau, tuo labiau energetinio saugumo užtikrinimo politikoje bus jaučiamas Europos Sąjungos indėlis. Nors Europa siekia išsivaduoti iš Rusijos energetikos gniaužtų, tačiau kai kuriais energetikos politikos sprendimais, pvz., Nord Stream 2 dujotiekio projektu, Europos priklausomybė nuo Rusijos tik dar labiau auga. Aptarkime plačiau Nord Stream 2 atvejį.

2.3. ES ir šalies energetinis saugumas: „Nord-Stream 2“ atvejis

Kalbant apie Europos Sąjungos energetinį saugumą, didelę riziką sąjungai kelia auganti priklausomybė nuo energijos importo iš nestabilių ar nepatikimų tiekėjų ir regionų. Europos Sąjungos energetinio saugumo atsparumą įvairioms rizikoms galima padidinti skatinant energijos išteklių diversifikavimą, jų tiekėjus bei tranzito kelius. Žvelgiant į šių dienų realijas, ES ypač reikalinga susitelkti ties dujomis – tai vis dar silpniausia viso kontinento energetikos politikos sritis. Šiuo metu, ko gero, pagrindinis, bet daug abejonių keliantis dujotiekio projektas Europoje - „Nord Stream 2“ (toliau – NS 2) (Baublytė, 2020).

Prieš aptariant NS 2, reiktų trumpai prisiminti šio projekto pirmtaką – „Nord Stream“ (toliau - NS). Dažnai teigiama, kad NS yra vienas liūdniausių diplomatinės sąjungos Europos istorijoje tarp ankstesnės Vokietijos Schöderio vyriausybės ir Putino Kremliaus priimtas sprendimas. Jam bandyta priešintis dėl keletos priežasčių: povandeninio dujotiekio statybos kur kas brangesnės, nei įrengto žemėje, Baltijos jūros dugne tebėra daugybė išlikusių abiejų pasaulinių karų ginklų, visos Baltijos pakrantės šalys nepritarė planui ir iškėlė gausybę aplinkosaugos prieštaravimų ir t.t. Norint išvengti NS buvo siūloma alternatyva – dujų saugykla Latvijoje, kadangi šis projektas būtų kainavęs gerokai mažiau, nes jis būtų tiesiamas sausuma, taip pat turėtų mažesnę poveikį aplinkai. Visgi, šio projekto

buvo atsisakyta, kadangi ji būtų reikėję koordinuoti bendradarbiaujant su daugelio valstybių, kurių teritoriją kerta, politikais. Toks bendradarbiavimas Rusijai, kurios užsienio politika gana miglota, nenaudingas, tuo labiau, neatitinkantis šalies energetikos strategijos. Tuo tarpu, NS privalumai Kremlui buvo neabejotini. Rusija siekė tiekti dujas tiesiogiai į Vakarų ir nepriklausyti nuo tranzito šalių (Lucas, 2006). Vakarų valstybėms tai padidino dujų tiekimo saugumą ir tuo pačiu sukūrė naują tranzito maršrutą Rusijos eksportuojamiems energetikos ištekliams į Vakarų Europą. Ir nors daugelio mokslininkų ir analitikų sutarimu teigta, kad NS projektas kelia grėsmę ES energetinio saugumo būklei, jis vis tik įgyvendintas. Netrukus prasidėjo svarstymai dėl antrojo tokio projekto. Toliau pakalbėkime apie jį – NS 2.

Nord Stream 2 projektas

Energetikos projektas NS 2 - tęsiasi jau daugiau kaip penkerius metus. Didžiulę projekto svarbą šiuolaikiniuose tarptautiniuose santykiuose simbolizuoja didžiulis naujojo dujotiekio statybose dalyvaujančių veikėjų bei įvairių diplomatinių, daugiašalių priemonių panaudojimas. Kita vertus, pasak Fischer (2016) „projektas turėjo nemažai įtakos transatlantiniams ir Europos vidaus santykiams bei padalijo kontinento valstybes į dvi priešiškas puses“. Danijos apsisprendimas užtęsti leidimo NS 2 tiesimui valstybės teritoriniuose vandenyse išdavimą, JAV sankcijos, Europos pozicija dėl A. Navalno apnuodijimo tapo itin svariomis priemonėmis, siekiant sustabdyti numatomą NS 2 darbo pradžią (Baublytė, 2020). Naujojo dujotiekio statybas bei eksploataciją gali apriboti ir atnaujinta Dujų direktyva (2019), kuri palies ir NS 2, sukeldama neaiškumą dėl dujotiekio pralaidumo lygio bei nuosavybės ateityje.

Naujoji ES dujų direktyva (2019) apibrėžia, kad „naujiems statomiems dujotiekiams tarp ES ir kitų valstybių galios ES konkurencijos teisės reikalavimai: dujų ir vamzdynų savininkė negalės būti ta pati įmonė, dujų tiekimo tarifai turės būti konkurencingi, o dalis dujų bus prieinama ir kitoms įmonėms, ne vien tiesioginei dujų gavėjai, o leidimą dėl naujų dujotiekių jungčių suteiks Europos komisija“. Tuo tarpu, jau esamiems dujotiekiams šalys galės pritaikyti 20 metų išimtis, jeigu jos nekenks rinkos efektyvumui, konkurencingumui bei saugumui. Jeigu būtų siekiama didinti dujotiekių eksploatacijos pajėgumus ar kitais būdais stipriai pakeisti esamas sutarčių nuostatas, pritarimą teiks Europos Komisija. Tai sukuria neapibrėžtumo sąlygas NS 2 projektui. Dėl naujosios dujų direktyvos NS 2 negalėtų veikti planuotais pajėgumais.

Daugelis NS 2 projektą vertinančių ekspertų teigia, kad projektas nesuderinamas su naujosios ES retorikos tikslais ir uždaviniais, kalbant apie energetikos sąjungos kūrimą, ir pateikia keturias priežastis, dėl kurių NS 2 neturėtų būti įgyvendinamas (Fischer, 2016):

- visų pirma, politinė ir geopolitinė NS 2 projekto reikšmė. Vidurio ir Rytų Europos vyriausybės bei transatlantinės bendruomenės veikėjai aršiai ginčijasi prieš NS 2. Jie nurodo, kad vyksta nuolatinis karas Ukrainoje ir kad sankcijos Rusijai tebėra taikomos, nors jos ir nėra nukreiptos

į prekybą gamtinėmis dujomis. Jų nuomone, tiesti naują dujotiekį ir spręsti šią sunkią politinę problemą yra priešaringai vertinama ir sunkiai įgyvendinama;

- antra, tai sukeltų papildomą ES energetinio saugumo priklausomybę nuo Vokietijos bei Rusijos sprendimų, todėl neigiamai veikia visos ES bendrijos politinę poziciją Rusijos atžvilgiu;
- trečia, vengiant tranzitinių kelių toks dujų tiekimas susilpnintų Ukrainos, kaip tranzito, politinį statusą šalyje ir atimtų iš jos apie 2 milijardus tranzito mokesčių JAV dolerių per metus. Nors ir ne taip atvirai sakoma, tačiau tas pats argumentas galioja Slovakijai, Vengrijai ir Lenkijai, kurios, atsidarius papildomai NS 2 jungčiams, taip pat prarastų tranzito mokesčius;
- ketvirta, naujasis NS 2 projektas nesiderina su ES tikslais ir uždaviniais didinti atsinaujinančių energijos šaltinių panaudojimą, kuriuose numatoma, kad nereikėtų didinti siūlomų papildomų dujų importo kiekių, jei ES griežtai laikosi dekarbonizacijos politikos. Be to, NS 2 savaime prieštarauja vienam pagrindinių ES energetikos politikos tikslų, kuris susijęs energetinės priklausomybės nuo importuojamos energijos šaltinių ir konkrečiai priklausomybės nuo Rusijos mažinimu. Teigiama, kad įgyvendinus NS 2 projektą, padėtis leistų Rusijai beveik kilpa apjuosti Europą savo dujų vamzdžiais bei manipuliuoti susidariusia situacija – vieniems tiekti dujas, o kitiems netiekti, atsižvelgiant į politinę situaciją (Fischer, 2016). Visi šie argumentai prieš NS 2 yra linkę vadinti projektą nesuderinamu su ES vizija energetinio saugumo srityje.

NS 2 reikšmė Europai ir Vokietijai

Vis dėlto, NS 2 projektas Europai labai svarbus – tai vienas didžiausių infrastruktūros projektų Europoje. Jį įgyvendinus dujų perdavimo iš Rusijos į Europą kiekis padvigubėtų nuo 55 iki 110 milijardų kubinių metrų per metus. Europos Parlamento (2019) atliktais skaičiavimais, kone ketvirtadalis ES suvartojamos energijos sukuriama deginant gamtines dujas, o daugiau nei 70 proc. šių dujų į ES importuojama iš trečiųjų šalių. Skaičiuojama, kad ateityje šis skaičius augs, kadangi daugelis ES valstybių nuo dujų importo yra visiškai priklausomos. 2018 m. į ES beveik pusė – 47 proc. dujų importuota iš Rusijos, kiek daugiau nei trečdalis - 34 proc. iš Norvegijos. Iš visų šių dujų, 89 proc. jų atkeliavo vamzdžiais, o likę 11 proc. – laivais per SGD terminalus. Apie 50 proc. rusiškų dujų transportuota maršrutu per Ukrainą, apie 20 proc. – per Baltarusiją, o likusi dalis – per dujotiekį NS (Europos parlamento oficialus puslapis, 2019, „ES dujų direktyva galios ir dujotiekiams iš trečiųjų šalių“). Energetikos analitikai nesutaria, kiek tiksliai ateinančiais metais Europai reikės gamtinių dujų, tačiau beveik niekas neabejoja, kad artimiausioje ateityje jos išliks daugelio šalių energijos tiekimo garantu.

Labiausiai NS 2 statybomis yra suinteresuota Vokietija, kasdien sunaudojanti didžiulį gamtinių dujų kiekį. Pastaruosius kelerius metus Vokietija kasmet sunaudoja po 85–90 mlrd. kubinių metrų gamtinių dujų, reikalingų viskam – nuo pramonės iki namų šildymo ir elektros gaminimo. Apie trečdalį dujų Vokietija importuoja iš Rusijos, dar trečdalį iš Norvegijos, apie 30 proc. iš Nyderlandų.

Likusi dalis atkeliauja iš vidinių šaltinių. Toks derinys sufleruoja apie naują problemą: NS 2 yra ne apie papildomus pajėgumus, o apie pagrindinio rusiškų dujų kelio į Europą pakeitimą. Šiuo metu jis veda per Ukrainą - vokiečiams naujasis dujotiekis yra didelis postūmis į priekį, palyginus su nesandariu tranzitu per Ukrainą, kur kai kurios dujotiekio dalys veikia jau daugiau nei 50 metų. Tiesa, suremontuoti per Ukrainą einantį dujotiekį būtų gerokai pigiau – tai atsieitų 6 mlrd. eurų, kai NS 2 kainuoja 10 mlrd. eurų. Kitas gamtinių dujų kelias per Nyderlandus taip pat nėra ilgalaikis gamtinių dujų tiekimo garantas. Nyderlanduose nerimas dėl aplinkosaugos nulėmė priešinimąsi dujų gavybai, todėl šalis planuoja iki 2030 metų ją nutraukti. Vokietijai reikės pakaitalo iš Nyderlandų perkamoms dujoms, be to, tikimasi, kad tuo metu jai reikės dar daugiau dujų elektros gamybai (Karnitsching, 2020, „Why Germany can't say no to Nord Stream“).

Pati Vokietija atsisako iškastinio kuro vykdydama ilgalaikę energetinę transformaciją. Tai – palaiptis vykstantis procesas, o dujos išlieka pagrindiniu jo komponentu. Vokietija jau išgauna apie pusę savo elektros iš atsinaujinančių energijos šaltinių, jai dujų reikia kaip pakaitalo, kai nepakanka vėjo ar saulės gaminamos energijos. Vidutinio laikotarpio tikslo atžvilgiu yra dar viena priežastis, dėl kurios Vokietijai reikia daugiau dujų – jos atsitraukimas nuo branduolinės energijos, pernai sugeneravusios apie 14 proc. elektros, ir anglies, sugeneravusios apie 30 proc. elektros. Vokietija planuoja 2022 metais išjungti paskutinę atominę elektrinę, 2038 metais užbaigti elektros gamybą deginant anglį. Taigi, Vokietija, siekdama tikslo, kad 2050 metais išmetamas anglies dioksido kiekis būtų nulinis, laikinai kliausis gamtinėmis dujomis, išskiriančios mažiau anglies junginių. Dėl šios priežasties Vokietijai jau dabar reikia užsitikrinti ilgalaikį gamtinių dujų tiekėją (Jahn ir Korolczuk, 2012).

Visgi, po A. Navalno apnuodijimo NS 2 sulaukus daugelio Europos valstybių bei JAV diskusijų, Vokietija kuriam laikui suabejojo NS 2 projektu ir laukė Maskvos atsakymų dėl šio incidento. Kita vertus, Rusijos valdžia iki šiol kaltinimų nepriėmė, o Angela Merkel teigė, kad „turėtume atsieti Navalno bylą nuo NS 2 projekto. Mūsų nuomone, „NS 2 turėtų būti baigtas“. Tad, Vokietija toliau projektui išreiškia paramą tuo, kad Vakarai, palaikydami ekonominius ryšius su Rusija, gali paveikti juos labiau, nei vien tik spausdami sankcijomis. Manoma, kad pradėjus veikti NS 2, išpuolių prieš opoziciją Rusijoje bus mažiau, nes bus ką prarasti, bus vengiama rizikuoti ir užsitraukti naujas sankcijas. Be to, Vokietija argumentuoja tuo, kad tai yra jau daug finansų pareikalavęs projektas, kurį skatina ekonominiai žaidėjai iš Rusijos ir Europos, o tai reiškia, kad nutraukus NS 2 būtų patiriami didžiuliai nuostoliai. Vokietijoje kalbama ir apie ekologiją: turint pakankamai gamtinių dujų būtų deginama mažiau anglies ir tai esą leistų lengviau atsakyti branduolinės energetikos. Turėdama šį šaltinį Vokietija taip pat būtų apsaugota nuo tiekimo sutrikimų, jei Ukrainoje įsiliepsnotų karas ar tranzitas būtų apribotas dėl kitų priežasčių (Ellyatt

straipsnis, 2020-09-07, „Germany piles the pressure on Russia after Navalny poisoning, with gas pipeline in the balance“).

Rusijos įtaka per NS 2

Nors NS 2 gerokai padidintų dujų tiekimą iš Rusijos į ES, o Vokietija galėtų įgyvendinti nemažai tvaresnės energetikos politikos tikslų, čia kyla nemažai grėsmių dėl žalingų Rusijos geopolitinės strategijos tikslų per NS 2 projektą. Aptarkime juos (Molis, Česnakas ir Juozaitis, 2018):

- Rusija siekia išsaugoti jos energetikos išteklius vartojančių valstybių energetinę priklausomybę, stiprinti esamas bei kurti naujas įtakos priemones, kurios energetikos sektoriuje Baltijos šalyse turėtų panašios įtakos kaip didžiausi tarptautinės arenos veikėjai – NATO, ES ir JAV;
- Rusijai pasidarytų paprasčiau pateisinti karinių pajėgų ar hibridinio karo priemonių panaudojimą į tranzitines ar gretimas šalis (pvz., aktyvesnis Rusijos laivyno veikimas Baltijos jūroje galėtų būti grindžiamas NS 2 dujotiekio apsauga, karinių pajėgumų stiprinimas Baltarusijoje prie pat Lietuvos sienos – būtinybe saugoti Astravo AE ir t.t.);
- Rusija galėtų paveikti mažesnes gretimas valstybes, diskredituodama šių šalių valdžią bei politiką, skatindama bei palaikydama socialines įtampas, kurstydama propagandą ir pan. Tokiais būdais Rusija įgautų galimybių kišimuisi į šalių vidaus reikalus (pavyzdžiui, manipuliuoti bei paveikti energijos kainas, įmonių konkurencingumą, šalies ekonomikos politiką ir t.t.) (Molis, Česnakas ir Juozaitis, 2018).

Akivaizdu, kad minėtus tikslus Kremliaus realizuoti galėtų tokiu atveju, jeigu kontroliuotų regione esančią elektros energijos tiekimo sistemą bei išlaikytų gamtinių dujų tiekimą vamzdynais, kaip strateginės reikšmės infrastruktūrą (t. y. kol iš Rusijos tiekiamos dujos sudarys didelę dalį visų dujų bendrame vartojimo balanse). NS 2 projektą galima laikyti Kremliaus įrankiu siekiant Rusijai naudingų geopolitinių tikslų. Šis, kaip ir kiti Rusijos plėtojami alternatyvūs dujų tranzito maršrutų per Turkiją ir Juodąją jūrą projektai, skirtas aplenkti Ukrainos gamtinių dujų tranzito sistemą ir taip išvengti tranzito mokesčio Ukrainai, eliminuoti ją iš dujų tiekimo Europai sistemos. Rusija siekia, kad „Gazprom“ galėtų tiekti dujas sau patogiausiu keliu, tuo pačiu galėdama kontroliuoti Vidurio ir Rytų Europos šalis, kurioms dujos tiekiamos sausumos vamzdynais. Taip Rusija gali padidinti savo kaip Rusijos dujų tiekimo į kitas Europos valstybes tranzito šalies vaidmenį (Eser, Chokani ir Abhari, 2019).

Paminėkime dar vieną Rusijos tikslą – siekį išvengti gamtinių dujų tranzito, ypač per Ukrainą. Nuo 2004 m. Rusijos energetikos įmonės ginčijasi su Ukrainos ir Baltarusijos įmonėmis ir dujotiekių operatoriais dėl tranzito mokesčių ir energijos kainų. Dėl to įvyko keletas trumpalaikių tiekimo nutraukimų, kurie paveikė ir ES valstybes nares, o tai sukėlė nerimo daugeliui valstybių (Felzman, 2011). Nuo sprendimo imtis NS 1 (2004 m.) projekto gerokai pasikeitė Europos

geopolitinė situacija: prie ES prisijungė VRE valstybių grupė, mažosios valstybės ES įgijo realių sprendimo priėmimo svertų, įvyko Rusijos invazija į Ukrainą ir Krymo aneksija, išibėgėjo Europos energetikos sąjungos kūrimas. Atsirado ir teisinių pokyčių energetikos srityje – priimtas ES Trečiasis energetikos paketas, skatinantis monopolijų energetikoje mažinimą ir konkurencijos didinimą. Atitinkamai keitėsi ir energijos išteklių vartotojų elgsena - išpopuliarėjo energijos iš atsinaujinančių energijos išteklių gamyba, tokios energijos vartojimas, keitėsi požiūris į iškastinį kūrą, poveikį gamtai, todėl tai iš esmės turėjo sustabdyti stambias didžiųjų energetikos bendrovių investicijas į iškastinio kuro infrastruktūros projektus. Dėl šių aplinkybių buvo manoma, kad vienašališkai įgyvendinti milžiniškus dujotiekių tiesimo projektus bus sunkiau. Šios viltys nepasiteisino. 2015 m. birželį tarp „Gazproma“ bei keturių Europos bendrovių pasirašytas susitarimas dėl NS 2 projekto, o 2017 m. balandį šios įmonės sudarė susitarimą, kuriuo remiantis Europos bendrovės sutiko finansuoti 50 proc. „Gazproma“ vykdomo NS 2 dujotiekio tiesimo (Molis, Česnakas ir Juozaitis, 2018).

Dėl šio projekto ES narės iš Vidurio ir Rytų Europos, kai kurios Vakarų Europos šalys ir Ukraina iš karto pasisakė, kad NS 2 neatitinka Europos energetikos sąjungos tikslų, nes toks dujotiekio projektas nemažina ES priklausomybės nuo Rusijos, bet ją dar labiau didina: Rusijai 2016 m. teko 39,7 proc., 2018 m. – 47 proc., o ateityje nuo 2021 m. NS 2 leistų šią dalį dar padidinti iki 53 proc. visų į ES importuojamų dujų. Kadangi NS 2 projektas dar labiau didina dujų importą iš Rusijos, ES valstybės narės teigia, kad NS 2 prieštarauja ES energetikos politikos tikslams, nes sukelia interesų konfliktus tarp Vakarų ir Rytų Europos šalių, mažina ES „solidarumą“ tarp valstybių narių kalbant apie santykius su Rusija bei kai kurioms šalims (Ukraina, Lenkija) kritiškai mažina tranzito mokesčius. Šie nesutarimai laikomi pagrindine ES riboto gebėjimo pasiekti rezultatų santykiuose su Rusija priežastimi, tad valstybės narės linkusios tęsti savo individualią energetikos politiką Rusijos atžvilgiu, o ne bendradarbiauti ES (Felzmann, 2011).

NS 2 projektas stipriai paveikė ES vienybę. Tai iliustruoja išsiskiriančios šalių narių nuomonės ir pabaigos neturinčios diskusijos dėl NS 2 projekto EK bei ES Taryboje. 2016 m. NS 2 nepritariančios valstybių (Estijos, Latvijos, Lietuvos, Čekijos, Lenkijos, Kroatijos, Rumunijos, Slovakijos) vadovai kreipėsi į EK, pabrėždami politines ir energetines grėsmes, kurias kelia naujasis NS 2 projektas. Po kreipimosi kai kurių šalių pozicija pasikeitė: Vengrija pareiškė, kad NS 2 ir Turkijos srauto dujotiekiai didina energetinį saugumą ES, o Danija remiasi tiek politiniais, tiek teisiniais, tiek aplinkosauginiais motyvais ir aktyviai priešinasi NS 2 projektui. Šie ES valstybių nesutarimai dėl NS 2 sąlygoja netikrumą dėl ES vienybės ir gebėjimo bei noro vykdyti anksčiau priimtus įsipareigojimus (pavyzdžiui, dėl Europos energetikos sąjungos). Net atsižvelgiant į šiuo klausimu susipriešinusią Europą, Vokietijos pritarimo NS 2 nemažina nei didžiulė NS 2 projektui įgyvendinti pinigų suma (~9-10 mlrd. eurų), nei dėl Trečiojo energetikos paketo taikymo atsiradę teisiniai ginčai, nei Rusijos agresyvūs veiksmai Ukrainos bei Krymo atžvilgiu. Atvirksčiai, Vokietija

įdėjo daugybę pastangų, kad ES netaikytų gamtinių dujų sektoriuje sankcijų Rusijai – šių priemonių įvedimas turėtų didžiulės įtakos NS 2 statyboms. Šią šalies poziciją galima suprasti: auganti Vokietijos pramonė yra sunaudoja ypač daug energijos, todėl Vokietijai gamtinių dujų stygius ateityje galėtų būti neišvengiamas, nors tai nereiškia, kad tokios situacijos nebūtų įmanoma išspręsti be NS 2 dujotiekio (Molis, Česnakas ir Juozaitis, 2018).

NS 2 įtaka Baltijos šalims bei Lietuvai

Kalbant apie NS 2 poveikį šalies energetiniam saugumui, galima teigti, kad Rusijos vykdytas spaudimas nepriverstė Baltijos valstybių elgtis pagal Maskvos brėžiamas gaires, pavyzdžiui, susilaikyti nuo NS 2 kritikos ar atidėti integracijos į KET planus. Atvirkščiai, būtent dėl dažno „negatyvių“ poveikio priemonių taikymo ir pozityvių priemonių ignoravimo Lietuva investavo į SGD terminalą, elektros jungtis, sinchronizacijos projektą, taip pat politiškai – ir į ES Energetikos sąjungos kūrimą. Tiesa, kai kurie politikos elementai turėjo ir Rusijai palankią baigtį: 2009 m. pradėtas Astravo AE projektas sumažino trijų Baltijos valstybių ir Lenkijos atominės jėgainės projekto patrauklumą ir jo buvo atsisakyta. Tokiu būdu žala padaryta ne tik šalies ekonomikai (prarastas potencialiai svarbus ekonomikos variklis), bet ir šalies įvaizdžiui, nes, iš pradžių skatinusi gretimas valstybes plėtoti Visagino AE projektą, Lietuva galų gale pati buvo priversta jį stabdyti. Tuo tarpu Lietuva, dėdama daugybę pastangų atkreipti Europos šalių, Baltarusijos bei Rusijos dėmesį dėl nepritarimo Astravo AE statyboms, valstybė nesulaukė net tinkamo kitų Baltijos šalių palaikymo. Tokią situaciją jau po kelerių metų Rusija galėtų nesunkiai išnaudoti savo politiniams tikslams pasiekti. Baltijos šalims taip pat trūksta bendru sutarimu priimto, ilgalaikio sprendimo dėl alternatyvaus dujų importo į Baltijos šalis perspektyvų. Ir vis dėlto pastarojo meto tendencijos nuteikia optimistiškai: esamas politinės valios ir ekonominių galimybių Baltijos šalyse ir ES derinys turėtų būti pakankamas, kad iki 2025 m. Baltijos šalių integracija į Vakarų Europos energetikos sistemas būtų baigta (Molis, Česnakas ir Juozaitis, 2018).

NS 2 ateities perspektyvos

Nors iki NS 2 paleidimo buvo daug diskutuojama, vilkinama, nesutariama, planuojama iki kitų metų 2 ketvirčio užbaigti NS 2 statybos darbus (94% projekto įgyvendinta, nors šiuo metu statybos nevykdomos). Kita vertus, tai padaryti nebus lengva – JAV savo sankcijomis stabdo dujotiekio tiesimą – dirbti su NS 2 dėl sankcijų iki šiol atsisakė daugelis Šveicarijos, Norvegijos, kitų šalių įmonių. JAV perspėja, kad NS 2 negali būti užbaigtas statyti, o siekiant stabdyti projektą įvestos papildomos ribojančios priemonės, kurios bus taikomos ir įmonėms, kurios teiks paslaugas ar finansavimą atnaujinti, pertvarkyti įrangą laivuose dujotiekio tiesimui (BNS, „Nord Stream 2“ tiesimą galintis užbaigti „Gazprom“ laivas grįžta į Kaliningradą“, 2020).

Taip pat, dujotiekio statybų užbaigimą stabdo ir kitos priežastys: sudėtinga dabartinės rinkos situacija – prasidėjus pasaulinei pandemijai stipriai krito dujų kainos – nuo 210 iki žemiausios kainos

kovo mėnesį 135 JAV dolerių už tūkstantį kubinių metrų. Be to, pavasarį ženkliai sumažėjo ir perkamų dujų kiekis dėl kritiškai sumažintos gamybos pramonėje (būtent pramonėje sunaudojama didelė dalis dujų). Nors vasaros pradžioje kaina po truputį ėmė kilti, tokia situacija dar ilgai lems sumažėjusį dujų suvartojimą ir, be abejo, mažesnę negu tikėtasi pelną „Gasprom“ (Nausėda H., 2020-11-27, „Gamtinių dujų rinkoje – kainų viršai ir ateities neapibrėžtumas“). Rusijos dujų prekybai turi įtakos ir Ukraina, kuri požeminėse saugyklose sukaupe rekordinį kiekį – apie 28 milijardų kubinių metrų dujų. Energijos išteklius sukaupusi Ukraina kuriam laikui tapo dujų tiekėja Europai nebaigto NS 2 statybų fone. Savo ruoštu daug neapibrėžtumo į NS 2 statybų pabaigą įneša ir naujieji JAV prezidento rinkimai – manoma, kad naujasis prezidentas visas pastangas ir lėšas skirs atsinaujinantiems energijos šaltiniams, todėl dujų sektorių gali ištikti krizė.

Apibendrinant galima teigti, kad tokiomis sąlygomis NS 2 projektas yra kritiškai vertinamas žingsnis, kuris, pasak daugelio energetinio saugumo specialistų, dar labiau padidintų Europos priklausomybę nuo Rusijos. Įvairios JAV sankcijos, Danijos leidimo statyboms išdavimo vilkinimas, daugelis kontraversiškų pasisakymų ir skaičiavimų ilgą laiką stabdė ir vis dar stabdo projekto užbaigimą. Manoma, kad Rusijai tai yra ypač paranki sąlyga toliau sėkmingai plėsti savo įtakos zonas energetikos politikoje bei taip paveikti Europos sprendimus ir kituose politiniuose klausimuose. Kad ir kaip bebūtų, greičiausiai artimiausiu metu šis projektas bus užbaigtas.

Apibendrinant visą skyrių galima teigti, kad energetinio saugumo užtikrinimui bei energetikos politikos formavimui didelės reikšmės turi NATO bei ES pozicija. NATO siekia užtikrinti energetinį saugumą prisiimdama atsakomybę sukurti reikiamus pajėgumus, prisidedančius prie energetinio saugumo, įskaitant ir gyvybiškai svarbios infrastruktūros apsaugą. Vis dėlto, NATO požiūris į energetikos politikos formavimą yra gana atsargus, pirmiausia, dėl jos kaip karinio aljanso pobūdžio, bendros nuomonės Rusijos atžvilgiu trūkumo bei ir taip didelio įvairių organizacijų darbo šiuo klausimu. Kad ir kaip bebūtų, didesnio NATO įsitraukimo ypatingai tikisi Baltijos šalys, kurių geografinė ir istorinė padėtis vis dar lemia didžiulį priklausymą nuo neprognozuojamos Rusijos sprendimų. Kita vertus, būtų neteisinga teigti, kad NATO yra pagrindinė energetinio saugumo užtikrinimo institucija - čia itin svarbus ES indėlis ir formuojant energetikos politiką, ir užtikrinant energetinį saugumą. Rengiami įvairūs projektai, prioritetiniai energijos tiekimo koridoriai, daugiau dėmesio telkiama į energijos šaltinių diversifikavimą, atsinaujinančių išteklių gavybą bei finansavimą naujiems energetikos infrastruktūros sprendimams. ES energetiniam saugumui teikia didžiulį dėmesį siekdama sukurti bendrą energetikos politiką, mažinti Rusijos įtaką, formuoti bendrą šalių narių požiūrį į apsirūpinimą saugiais energijos ištekliais. Kad ir kaip bebūtų, netrukus turėtų būti užbaigtas NS 2 projektas, kuris į ES energetikos politiką įneš dar daugiau rizikų, todėl, kad mažėtų grėsmių energetiniam saugumui rizika. NATO ir ES svarbu dirbti kartu, glaudžiai bendradarbiauti ir turėti bendrą viziją siekiant kuo didesnės energetinės nepriklausomybės žemyne.

III. ENERGETINĖ POLITIKA IR SAUGUMAS XXI A. LIETUVOJE

3.1. Teigiami pokyčiai Lietuvos energetikos politikos ir energetinio saugumo kontekste

Atsižvelgiant į Lietuvos energetinio saugumo padėtį, akivaizdu, kad pastaraisiais metais Lietuva pagerino savo energetinio saugumo situaciją. Lietuva, kažkada buvusi „energetine sala“ ES kontekste, pamažu juda energetinio savarankiškumo link. Tam didelės įtakos turėjo „Independance“ suskystintų dujų saugykla Klaipėdoje. Galima teigti, kad po Ignalinos AE uždarymo 2009 m. Lietuvos energetinio saugumo padėtis buvo viena sunkiausių per visą atkurtos nepriklausomybės laikotarpį. Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje (2018) teigiama, kad „įgyvendinant Nacionalinę energetinės nepriklausomybės strategiją (2012) šalyje įvykdytos energetikos sektoriaus struktūrinės reformos ir strateginiai projektai leido diversifikuoti energijos tiekimo būdus ir šaltinius, sumažinti energetinių išteklių kainas vartotojams ir atverti šaliai naujas vystymosi galimybes. Lietuvos energetikos sektorius buvo iš esmės pertvarkytas siekiant sumažinti energetinę priklausomybę nuo Rusijos Federacijos, pasireiškusią nepagrįstai didelėmis energetinių išteklių kainomis ir energetikos, kaip politinio įrankio, naudojimu“.

Nepaisant to, naujojoje Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijoje (2018) nurodyta, kad dabartinė situacija šalies elektros energijos sektoriuje kelia grėsmę energetiniam saugumui. Ši prielaida kyla iš fakto, kad net 70% sunaudojamos elektros energijos Lietuva importuoja ir tik 30% pasigamina pati. Todėl vienas svarbiausių ateities strateginių projektų, užtikrinantis šalies energetinį patikimumą ir saugumą, yra Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių atsijungimas nuo Rusijos kontroliuojamos IPS/UPS elektros tinklų sistemos ir šalių sinchronizacija su Europos tinklais iki 2025 metų. Numatoma, kad ir toliau bus išlaikomas vykdomos energetikos politikos tęstinumas ir kryptys, didinamas šalies investicinis patrauklumas, skatinamos inovatyvios mažo išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų ir oro teršalų kiekio, atsparios klimato kaitai technologijos, inicijuojamos naujovės energetikos srityje, užtikrinami teigiami energetikos politikos pokyčiai. Taip pat, ateityje bus siekiama mažinti energetinę priklausomybę nuo importo, skatinti atsinaujinančių bei vietinių energijos resursų vartojimą, įgyvendinti energijos vartojimo efektyvumo didinimo priemones.

Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijoje (2018) teigiama, kad bus siekiama „užtikrinti nenutrūkstamą energijos tiekimą iš saugių, patikimų ir rinkos taisyklėmis veikiančių šaltinių, mažinti nacionalinių energetikos sistemų priklausomybę nuo dominuojančių energijos tiekėjų, sudarant sąlygas energijos išteklių diversifikavimui ir konkurencijai; vykdyti kompleksinę nacionalinių energetikos sistemų integraciją į ES energetikos sistemas ir bendrą Europos vidaus energijos rinką.“ Itin daug dėmesio strategijoje skiriama atsinaujinančių energijos išteklių vystymo planams ir perspektyvai. Vienas iš pagrindinių iškeltų tikslų: pasiekti, kad 2050 m. 80 proc. energijos

būtų pagaminta iš netaršių šaltinių, kurie neišskiria į aplinką dujų, sukeliančių šiltnamio efektą. Tuo tarpu kalbant tik apie elektrą ir šilumą, iki amžiaus vidurio šiuose sektoriuose turėtų visiškai nelikti priklausomybės nuo iškastinio kuro ir visa energija turėtų būti pagaminama iš atsinaujinančių išteklių. Taigi, galima manyti, kad priėmus reikalingus politinius ir diplomatinius sprendimus, sutarus su kaimynais dėl bendrų projektų plėtojimo ir išnaudojant atsinaujinančių energijos išteklių potencialą energetinis saugumas elektros energijos sektoriuje ženkliai pagerėtų (Švedas, 2017).

Visiems šiems ambicingiems tikslams įgyvendinti ir pasiekti Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijoje (2018) numatytų perspektyvų, reikalingi keli elementai (Pečiulytė, 2017):

- kompetentingos institucijos. Įgyvendinant energetinio saugumo didinimo siekius, reikalinga stipri lyderystė bei aukštos viešojo sektoriaus kompetencijos, kurių plėtojimui reikia skirti laiko ir finansinių resursų. Sudėtingų projektų įgyvendinimas reikalauja specifinių žinių, kurios generuojamos investuojant į aukštąsias mokyklas bei specialistų rengimą. Aukštos darbuotojų kompetencijos, efektyviai dirbančios institucijos generuoja didžiausią naudą tiek socialinėse, tiek ekonomikos, tiek aplinkosaugos srityse;

- projektų nepolitizavimas. Didelė viešojo ir privataus sektoriaus politizacija Lietuvoje gali būti viena pagrindinių kliūčių didinant energetinį saugumą. Politizacija savo ruožtu dažnu atveju lemia neefektyvų administracinių bei finansinių resursų naudojimą. Lietuvos seimo narių tyrimas (cit. iš Pečiulytė, 2017, pgl. Česnakas, 2013) rodo, kad politikai neretai neturi gebėjimų tinkamai dirbti su kitomis partijomis energetinio saugumo klausimais ir dažnai atmeta kitų parlamentarų siūlymus, o tai lemia energetinio saugumo politikos nenuspėjamumą ir tęstinumo stoką. Taip pat, pasak tyrimo, politikai dažnai neatkreipia tinkamo dėmesio į mokslininkų siūlymus, jeigu jie neatitinka politikų idėjų, arba juos interpretuoja taip, kad pagrįstų savo pozicijas. Tai sukuria uždara informacinę erdvę, kurioje gaunama informacija stiprina tikėjimą partijoje teisingais sprendimais, izoliuojant alternatyvią informacijos sklaidą;

- tarpregininis bendradarbiavimas energetinio saugumo srityje. Kiekviena valstybė paprastai energetinį saugumą ir energetinio saugumo projektus vertina individualiai. Tai veda prie projektų dubliavimo, perteklinės energetikos infrastruktūros vystymo kaimyninėse valstybėse, dirbtinai didina išlaidas infrastruktūrai ir toks būdas nėra pats efektyviausias ir racionaliausias naudoti finansinius išteklius. Bendradarbiavimas, pasitikėjimas tarp valstybių stipriai prisideda prie energetinio saugumo politikos užtikrinimo;

- tolesnė sėkminga bendrystė su įtakingais tarptautiniais veikėjais energetinio saugumo užtikrinimo srityje. ES labai svarbi Baltijos šalyse įgyvendinant energetikos politiką. ES gerokai sustiprino mažųjų šalių derybines pozicijas energetikos sektoriuje ir pastūmėjo šias valstybes judėti

rinkos principų link, suteikė finansinę ir politinę paramą bei tapo svaria tarpininke tarp šalių, kai joms nepavyksta susitarti tarpusavyje, pvz., „NordBalt“ jungtis. ES turi įstatymiškas galimybes reikalauti šalių efektyvesnio sprendimų priėmimo ir jų vykdymo, daryti spaudimą valstybėms įgyvendinti projektus, užmegzti tarpvalstybinius ryšius regione, kuomet valstybės to nesugeba padaryti pačios;

- ES ambicingų iššūkių kūrimas Baltijos regiono valstybėms, kuris šalis pastūmėja pozityvių pokyčių link. Pavyzdžiui, ES yra numačiusi, kad valstybės narės privalo mažinti šiltnamio efektą skatinančių dujų išmetimą. Baltijos šalys yra priverstos skirti investicijas vietiniams atsinaujinantiems ištekliams, naujoms technologijoms, visuomenės švietimui ir pan. Toks sprendimas mažina ne tik tiesioginį šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą, bet ir angliavandenilinio kuro naudojimą, kas savaime didina energetinį efektyvumą ir saugumą nuo tiekėjų Lietuvos atveju.

Netgi aptarus šiuos elementus ir suprantant jų plėtojimo svarbą, kad galėtume ir toliau sėkmingai užtikrinti energetinio saugumo politiką, atkreiptinas dėmesys į tai, kad būdama sąlyginai maža valstybe, tačiau turinti tokį didelį energetinio saugumo problemų sprendimo patirties bagažą bei priklausydama galingiausiems Vakarų šalių aljansams, Lietuva turi potencialą sėkmingai tobulėti aukštų technologijų bei atsinaujinančių išteklių vystymo energetikoje. Tačiau tam pasiekti reikia suformuoti aiškias užduotis, strategiją bei veiklos gaires, skatinti vis daugiau namų ūkių bei įmonių atsigręžti į atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimą, kuo daugiau investuoti į mokslą, skatinti inovatyvias idėjas ir toliau siekti vis glaudesnio bendradarbiavimo su Vakarų partneriais.

3.2. Politinių partijų požiūris į šalies energetinį saugumą

Kaip jau anksčiau aptarėme, Lietuvai ir toliau siekiant išmintingų pokyčių energetikos politikos formavimo bei energetinio saugumo užtikrinimo srityse, ypač svarbus šalies politikų vaidmuo bei efektyvus darbas – jų vizija, bendri sutarimai, priimami sprendimai bei jų vykdymas, be abejo, lemia pasirinkto energetinio projekto sėkmę. Pastaruoju metu dėl ką tik praūžusių rinkimų itin daug kalbėta įvairiais šaliai aktualiais klausimais, tarp jų paliesta ir energetinio saugumo užtikrinimo politika. Norime aptarti daugiausiai balsų surinkusių politinių partijų požiūrius į energetinio saugumo didinimą šalyje. Svarbiausi momentai iš politinių partijų rinkiminių programų pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. Lietuvos politinių partijų požiūris į energetinio saugumo užtikrinimą Lietuvoje (sudaryta autorės remiantis politinių partijų programomis)

Politinė partija	Programoje skiriamos nuostatos energetinio saugumo užtikrinimui
<p>TS-LKD partijos požiūris į energetinį saugumą šalyje (TS-LKD oficialus internetinis puslapis, 2020)</p>	<p>Savo programoje (2020) TS- LKD partija išsikėlė 7 pagrindinius iššūkius, iš kurių viename – grėsmė valstybingumui – teikiama daugiausia dėmesio energetiniam saugumui. Šiame partijos programos punkte teigiama, kad Lietuvai reikalinga turėti nepriklausomą energetikos sistemą. Ją partiją sieks sukurti šiais trimis pagrindiniais būdais:</p> <p>1. Per Lietuvos energetikos sistemos sinchronizavimą su žemynine Europa.</p> <p>Partija teigia priimsianti tokius sprendimus, kad būtų įgyvendintos visos reikalingos prisijungimo prie Kontinentinės Europos tinklų (KET) techninės sąlygos ir kuo skubiau sinchronizuotasi su KET. Programoje nurodyta, kad partija parengs mūsų elektros energetikos sistemą, kad ji veiktų nepriklausomai. Teigiama, kad pradėjus krauti branduolinį kurą į Astravo AE pirmąjį reaktorių, privaloma pasitraukti iš BRELL sutarties ir įgyvendinti priemones, reikalingas apriboti elektros srautus iš Astravo AE, tokiu būdu užkertant galimybę jai naudotis Lietuvos elektros energetikos sistema;</p> <p>2. Per absoliučią Astravo AE ekonominę blokadą.</p> <p>Partija teigia, kad išlaikys valstybės nuostatą, kad Astrave statoma branduolinė jėgainė negali būti eksploatuojama, jokiais būdais nepirks elektros energijos iš Baltarusijos, jei ji pradėtų veikti. Pasak partijos programos, bus užtikrinta, kad nebūtų jokio tiesioginio bendradarbiavimo su Baltarusija energetikos klausimais;</p> <p>3. Per NATO pajėgumų didinimą regione</p> <p>Partija teigia, kad itin svarbu, kad Aljanso struktūros būtų arčiau kylančių grėsmių ir NATO greitai reaguotų krizės atveju. Partija sieks, kad NATO turėtų pastiprinimo strategiją, o įvairūs gynybos planai bei sprendimai būtų priimami greičiau ir efektyviau.</p> <p>Partijos programoje taip pat teigiama, kad daug dėmesio, stiprinant šalies saugumą, bus teikiama pilietiškumo bei kritinio mąstymo didinimui, demokratijos skatinimui, tvirtam požiūriui į bendradarbiavimą su Kinija.</p>

Politinė partija	Programoje skiriamos nuostatos energetinio saugumo užtikrinimui
<p>Lietuvos valstiečių ir žaliųjų partijos požiūris į energetinį saugumą šalyje (LVŽS oficialus internetinis puslapis, 2020)</p>	<p><i>3 lentelės tęsinys.</i></p> <p>Lietuvos valstiečių ir žaliųjų partijos programoje (2020) viso iškelta 10 strateginių tikslų, iš kurių trys – 5, 6 bei 10 strateginiai tikslai daugiausiai orientuoti į energetinio saugumo skatinimą. Energetinio saugumo klausimai paliečiami ir kituose strateginiuose tiksluose (pvz. 1 tikslas – pereiti prie darnios ekonomikos sistemos bei šalies konkurencingumo didinimo – energijos taupymas, didesnis jos eksportas ir t.t.). Programoje teigiama, kad „atsižvelgiant į sudėtingus geopolitinius procesus ir naujų grėsmių kompleksiskumą, pvz., informacines grėsmes, kaimyninėje valstybėje esamą atominę elektrinę, nacionalinio saugumo stiprinimas – ir toliau absoliutus prioritetas.“ Aptarkime svarbiausius LVŽS tikslus, susijusius su energetiniu saugumu:</p> <p>1. 5 strateginis tikslas – gerinti transporto, energetinį ir skaitmeninį vidinį ir išorinį junglumą.</p> <p>Partijos programoje teigiama, kad svarbu didinti dujų tiekimo maršrutų šalyje diversifikavimą bei jų tiekimo saugumo gerinimą, didinti energetikos sektoriaus konkurencingumą ir skatinti tvarią energetikos politiką. Partija ketina apsvarstyti galimybes dėl efektyvesnio SGD terminalo panaudojimo, siekti veiksmingos energetikos politikos, kuri būtų sutelkta į gilesnę vidaus energetikos rinkos integraciją, atsinaujinančių energijos resursų pagrindu plėtojamą vietinę elektros energijos gamybą. Įgyvendinant plano penktąjį strateginį tikslą, siekiama sparčiau integruoti Lietuvos energetikos tinklus į numatytus ES tinklus ir gerinti infrastruktūros junglumą pačioje šalyje. Numatoma integruoti Baltijos šalių ir Suomijos dujų rinkas į bendrą ES dujų sistemą, sukurti prieigas alternatyviems gamtinių dujų šaltiniams. Programoje minimas tikslas parengti dujotiekių jungtį tarp Lietuvos bei Lenkijos, efektyvinti Klaipėdos SGD terminalo veiklą, kad ji būtų ekonomiškai, tvari, ilgalaikė bei veiksminga. Pasak partijos, bus siekiama integruoti Baltijos šalių elektros energetikos sistemą į Europos sistemą, iki 2025 m. sujungti šias sistemas veikti sinchroniniu režimu. Taip pat, pasak LVŽS reikalinga skatinti vietinės elektros energijos gamybą, siekiant didinti visos suvartotos energijos dalį, kurią sudaro vietoje pagaminta elektros energija.</p> <p>Teigiama, kad įgyvendinus šį tikslą energetinio saugumo koeficientas nuo 2016 m. 67,8% turėtų kilti iki 2025 m. 74%, o 2030 m. 79 %.</p>

Politinė partija	Programoje skiriamos nuostatos energetinio saugumo užtikrinimui
<p>Lietuvos valstiečių ir žaliųjų partijos požiūris į energetinį saugumą šalyje (LVŽS oficialus internetinis puslapis, 2020)</p>	<p><i>3 lentelės tęsinys.</i></p> <p>2. 6 strateginis tikslas – užtikrinti gerą aplinkos kokybę ir gamtos išteklių naudojimo darną, saugoti biologinę įvairovę, švelninti Lietuvos poveikį klimato kaitai ir didinti atsparumą jos poveikiui.</p> <p>Šeštajame strateginiame tikslu numatoma didinti atsinaujinančių energijos išteklių bei vidaus energijos gamybos dalį, skatinti pažangiųjų elektros tiekimo ir kaupimo technologijų, valdymo ir energijos vartojimo reguliavimo, išmaniųjų energijos apskaitos sistemų diegimą. Partija sieks sumažinti energijos vartojimą bei didinti pastatų energijos vartojimo efektyvumą. Teigiama, kad išpildžius šį tikslą atsinaujinančių energijos išteklių dalis nuo bendro galutinio energijos suvartojimo per dešimtmetį turėtų augti kone dvigubai – nuo 2018 m. 24,21%, 2025 m. 38%, 2030 m. 45%.</p> <p>3. 10 strateginis tikslas – stiprinti nacionalinį saugumą.</p> <p>Partijos programos dešimtajame strateginiame tikslu minima didelė NATO reikšmė bendram valstybės saugumui, kaip vienas pagrindinių Lietuvos saugumo garantų. Naudodama diplomatinės, politinės, gynybos, karines ir kitas priemones Lietuva toliau prisidės prie Aljanso vienybės ir solidarumo, aktyviai veiks didinant NATO pasirengimą hibridinėms grėsmėms, prisijungs prie NATO pajėgumų plėtojimo, siekiant atremti naujus saugumo iššūkius energetinio, informacinio, kibernetinio saugumo srityse, imsis veiksmų glaudžiam ES ir NATO bendradarbiavimui užtikrinti.</p> <p>Pasak partijos programos, įgyvendinus šiuos uždavinius, bus panaikinta ilgą laiką trukusi energetinė Lietuvos izoliacija nuo ES. Astravo AE grėsmė neminama visoje programoje.</p>
<p>Darbo partijos požiūris į energetinį saugumą šalyje</p>	<p>Darbo partijos programoje (2020) viso iškelta 15 prioritetinių sričių, iš kurių viena skirta energetinio saugumo problematikai – energetika: efektyvi sistema ir prieinamos kainos. Aptarkime svarbiausius DP tikslus, susijusius su energetiniu saugumu:</p> <p>1. Integracija į ES energetikos vidaus rinką ir vietinės elektros energijos gamybos didinimas.</p> <p>Programoje teigiama, kad iki 2025 m. bus įgyvendintas Lietuvos elektros energetikos sujungimas su Europos elektros energetikos sistema. Teigiama, kad tai prioritetinis tikslas, siekiant energetinio saugumo. Programoje teigiama, kad iki 2021 m. bus baigta Lenkijos ir Lietuvos dujotiekio (GIPL) jungtis.</p>

Politinė partija	Programoje skiriamos nuostatos energetinio saugumo užtikrinimui
<p>Darbo partijos požiūris į energetinį saugumą šalyje (DP oficialus internetinis puslapis, 2020)</p>	<p><i>3 lentelės tęsinys.</i></p> <p>Taip pat, bus įgyvendintas dujotiekių jungties tarp Latvijos ir Lietuvos pajėgumų padidinimo projektas bei sumažinti tarpvalstybiniai dujų tranzito muitai tiekiant dujas tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos.</p> <p>2. Užtikrintas energijos išteklių prieinamumas konkurencinga kaina.</p> <p>Partija skatins investicijas į vietinės energijos gamybos plėtrą, sieks ES finansinės pagalbos tęstinumo Ignalinos AE uždarymui, atliks tyrimus dėl dažnų NORD BALT kabelio darbo sutrikimų, Baltijos jūroje tiesiant naują kabelį iš Lietuvos į Švediją įvertins finansines ir technines šalies galimybes, įvertins SGD laivo – saugyklos „Independence“ įsigyjimo tikslingumą ir eksploataavimo efektyvumą pasibaigus privalomam 10 m. nuomos terminui, imsis teisinių apsaugos priemonių, kad pažeidžiamiesiems vartotojams nebūtų nutrauktas elektros energijos tiekimas.</p> <p>3. Tvari atsinaujinančių išteklių energetikos plėtra.</p> <p>Ypatingas dėmesys bus skiriamas vėjo energetikos plėtrai, finansinėmis priemonėmis žadama skatinti investicijas į geoterminės energijos, vėjo, saulės, biodegalų, biomasės bei kitų tvarių išteklių energijos gamybos technologijų kūrimą. Bus didinama AEI dalis transporte. Numatoma, kad AEI dalis bendrajame galutiniame energijos suvartojime iki 2025 m. išaugs iki 35 %.</p> <p>4. Lietuva - energetikos inovacijų lyderė regione.</p> <p>Darbo partijos programoje žadama aktyviai kovoti su klimato kaita ir oro tarša, efektyviai vykdyti pastatų renovaciją brangiai kainuojančius renovuoti namus nugriaunant ir padedant žmonėms įsigyti naują gyvenamąjį būstą. Teigiama, kad ypatingas dėmesys bus skiriamas išmaniesiems elektros tinklams, kurie padės sumažinti elektros energijos gamybos suvartojimą bei kaštus, padės sutaupyti neinvestuojant šalies biudžeto į perspektyvos neturinčius projektus, garantuos kainos stabilumą vartotojams, taps saugi ir konkurencinga. Astravo AE grėsmė neminima visoje programoje.</p>
<p>Lietuvos socialdemokratų partijos požiūris į energetinį saugumą šalyje</p>	<p>Lietuvos socialdemokratų partijos programoje (2020) iškeltos 4 prioritetinės sritys, iš kurių trečioji aptaria energetinio saugumo problematiką „Ekonominės politikos pertvarka: žaliojo augimo link“. Programoje teigiama, kad partijos tikslas - energetiškai diversifikuota valstybė, kurios žmonės nejaučia energetinio skurdo.</p>

Politinė partija	Programoje skiriamos nuostatos energetinio saugumo užtikrinimui
(LSDP oficialus internetinis puslapis, 2020)	<p><i>3 lentelės tęsinys.</i></p> <p>Aptarkime svarbiausius LSDP programos įsipareigojimus, susijusius su energetiniu saugumu:</p> <p>1. Elektros tinklų sinchronizacija su Vakarais.</p> <p>Partijos programoje teigiama, kad strateginis valstybės tikslas elektros energetikos srityje - Lietuvos elektros tinklų sinchronizacija su kontinentinės Europos elektros tinklais iki 2025 m.</p> <p>2. Atsinaujinančių energijos šaltinių plėtra.</p> <p>Pirmenybė bus teikiama žaliajai energijai iš vėjo, saulės, vandens bei kitų atsinaujinančių energijos šaltinių, taip skatinant kuo mažesnę iškastinio kuro naudojimą.</p> <p>3. Elektros sistemos tvarumas.</p> <p>Žadama spartinti oro perdavimo linijų kabeliavimą, išmaniojo elektros tinklo diegimą. Taip pat programoje kalbama, kad reikalinga skatinti naujausių elektros energijos kaupimo technologijų baterijų naudojimą.</p> <p>4. Šilumos energija.</p> <p>Lietuvoje bus siekiama didinti vietinę biokuro sistemos plėtrą ribojant šios žaliavos importą iš kitų valstybių. Bus didinama šilumos gamybos diversifikacija, rengiamas geoterminės energijos Klaipėdos rajone gamybos atgaivinimo projektas.</p> <p>5. Suskystintų gamtinių dujų terminalas (SGD). Planuojama atlikti aiškų kaštų-naudos analizės tyrimą dėl Klaipėdos SGD terminalo efektyvumo bei ateities veiklos gairių. Bus siekiama didesnio bendradarbiavimo su verslu, kad po SGD terminalo įsigijimo Lietuvos nuosavybėn, SGD terminalas gebėtų išsilaikyti pats, įvertinant realų dujų poreikį Lietuvoje ir Baltijos regione. Sprendžiant Astravo AE klausimą, teigiama, kad bus pasitelktos ES kompetentingos institucijos bei tarptautinės organizacijos, siekiant užtikrinti maksimalų Astravo AE jėgainės saugumą.</p>
Laisvės partijos požiūris į energetinį saugumą šalyje	<p>Laisvės partijos programa (2020) pati plačiausia, lyginant su kitų partijų programomis. Ji apima 10 pagrindinių sričių, o programos apimtis - daugiau kaip 160 puslapių, tačiau energetiniam saugumui teikiama gana nedaug dėmesio, o pagrindiniu dėmesio centru laikoma Astravo AE. Aptarkime esminius Laisvės partijos programos aspektus energetinio saugumo klausimui:</p>

Politinė partija	Programoje skiriamos nuostatos energetinio saugumo užtikrinimui
Laisvės partijos požiūris į energetinį saugumą šalyje (LP oficialus internetinis puslapis, 2020)	<p><i>3 lentelės tęsinys.</i></p> <p>1. Astravo AE situacija</p> <p>Partijos programoje teigiama, kad reikalinga imtis tinkamų veiksmų, kad būtų stabdoma Astravo AE veikla, o joje sugeneruota branduolinė energija į šalį nepatektų. Bus rengiama valstybinių ir savivaldybių institucijų bendradarbiavimo schema, galinti suvaldyti galimų Astravo AE avarių pasėkmes. Bus siekiama, kad bet kokios glaudesnio bendradarbiavimo su Baltarusija iniciatyvos būtų susietos su Astravo AE uždarymu. Tokią nuostatą planuojama įgyvendinti dvišalių ir daugiašalių santykių su Baltarusija pagrindu. Tikimasi ES šalių solidarumo, kryptingo veikimo Astravo AE klausimu. Programoje drąsiai teigiama, kad nebus pritariama jokioms ES – Baltarusijos politinėms bei ekonominėms bendradarbiavimo iniciatyvoms tol, kol veiks Astravo AE.</p> <p>2. Prisijungimas prie kontinentinio elektros energijos tinklo.</p> <p>Partijos programoje teigiama, kad labai svarbu kuo skubiau įgyvendinti prisijungimo prie kontinentinio elektros energijos tinklo projektą. Lietuva turi dėti visas pastangas užtikrinant interesų suderinamumą sprendžiant energetikos politikos iššūkius – sklandų elektros, dujų bei naftos tiekimą bei vengiant priklausomybės nuo Rusijos dujų ar naftos monopolijų. Šiame kontekste Lietuva turėtų siekti dviejų tikslų: pirma atsinaujinančios energetikos sektoriaus augimo siekiant sukurti klimatui neutralų energetinių išteklių, balansą anksčiau nei to reikalauja tarptautiniai įsipareigojimai ir antra, užtikrinti visišką nepriklausomybę nuo kaimyninių šalių energetinio šantažo.</p> <p>3. Švietimas energetikos klausimais</p> <p>Bus rūpinamasi visuomenės žiniomis ir pasiruošimu susiduriant su netradiciniais šių laikų iššūkiais, susijusiais su energetiniu, kibernetiniu, informaciniu bei aplinkosauginiu karu.</p>
LR Liberalų sąjūdžio partijos požiūris į energetinį saugumą šalyje	<p>LR Liberalų sąjūdžio partijos programoje (2020) iškelta 16 prioritetinių sričių, iš kurių dešimtoji – „Energetika – naujos galimybės Lietuvai, verslui ir gyventojams“ aptaria energetinio saugumo problematiką. Trumpai apžvelkime ją:</p> <p>1. Iki 2025 m. bus siekiama Baltijos šalių elektros tinklų sinchronizacijos su Vakarų Europos kontinentiniais elektros tinklais.</p>

Politinė partija	Programoje skiriamos nuostatos energetinio saugumo užtikrinimui
LR Liberalų sąjūdžio partijos požiūris į energetinį saugumą šalyje (LS oficialus internetinis puslapis, 2020)	<p>3 lentelės tęsinys.</p> <p>2. Iki 2021 m. pabaigos bus siekiama apjungti Baltijos ir Lenkijos dujų sistemas.</p> <p>3. Bus skatinama energetiškai tvaresnė Lietuvos pramonės veikla.</p> <p>4. Siekiant užtikrinti aplinkos politikos tikslus bus vykdomi žalieji pirkimai, kurie taps pagrindiniu viešųjų pirkimų būdu viešajam sektoriui.</p> <p>5. Bus siekiama mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą.</p> <p>6. Atsinaujinantys ištekliai taps itin pigia alternatyva individualiam ir centralizuotam šildymui.</p> <p>7. Palaipsniui atsisakant neefektyvaus valstybės dominavimo energetikoje, bus skatinamos privačios investicijos į atsinaujinančios energetikos projektus.</p> <p>8. Iki 2025 m. bus nutraukiamos subsidijos ir mokesstinės lengvatos iškastiniam kurui.</p> <p>9. Bus skatinamas elektra varomų priemonių perversmas visuomeniniame ir privačiame transporte.</p> <p>10. Bus spartinama valstybinė renovacija, sukuriama tinkama teisinė bazė ESCO privačiomis investicijomis.</p> <p>Taip pat, teigiama, kad partija sieks, kad ES elektros energijos rinka nepriimtų Astravo AE pagamintos elektros, o planuojama kitų blokų statyba būtų atšaukta.</p> <p>Bus ruošiamasi Lietuvos atsijungimui nuo BRELL sistemos, skatinama greitesnė sinchronizacija su kontinentinės Europos energetikos sistema, priešinamasi „Nord Stream 2“ tiesimui.</p>

Apibendrinant visų 6 politinių partijų požiūrį į energetinio saugumo didinimą, sunku vienareikšmiškai vertinti, kurios partijos lūkesčiai yra realiausi bei efektyviausi. Visgi galima teigti, kad daugiausia dėmesio energetiniam saugumui teikiama LVŽS partijos rinkiminėje programoje. Joje teigiama, kad nacionalinio (taip pat ir energetinio) saugumo stiprinimas ir toliau išlieka absoliutus partijos prioritetas. Programoje numatomi įvairūs energetinio saugumo stiprinimo būdai, daug tikimasi ir iš NATO, tačiau programoje nieko nekalbama apie požiūrį į šiuo metu itin aktyviai diskutuojamus projektus - Astravo AE bei NS 2. Labiausiai nerealistiški atrodo DP rinkiminės programos aspektai – daug žadama investuoti į vietinės energijos gamybos plėtrą, vėjo bei kitas atsinaujinančių išteklių jėgaines, atsinaujinančius išteklius naudojančių transporto priemonių didinimą, efektyvią namų renovaciją (energetiškai neefektyvius namus nugriaunant), tyrimus dėl NORD BALT kabelio bei SGD laivo „Independence“ pirkimo. Taip pat žadamos elektros energijos tiekimo lengvatos pažeidžiamiems vartotojams. Programoje teigiama, kad Lietuva taps energetikos inovacijų lyderė regione. Vis dėlto, apie Astravo AE, ko gero, šiuo metu aktualiausia Lietuvai

klausimą, nekalbama nieko. Na ir mažiausiai dėmesio energetiniam saugumui teikiama LP programoje – daugiausia kalbama apie būtiną didesnę visuomenės švietimą energetinio saugumo klausimais, tačiau išreiškiama aiški pozicija dėl Astravo AE pagamintos energijos blokados.

Apibendrinant galima teigti, kad visos politinės partijos į energetinio saugumo užtikrinimo klausimą žiūri gana panašiai – sieks greitesnės sinchronizacijos su žemynine Europa, stiprins su energetika susijusius ryšius su NATO bei ES, investuos į energetikos infrastruktūrą šalyje bei skatins atsinaujinančių bei tvarių energijos išteklių gamybą bei naudojimą. Kita vertus, nereikia pamiršti, kad politikoje dėl įvairių priežasčių pažadai kartais ir lieka pažadais, o dažnas valdžių keitimasis, tęstinumo trūkumas neretai sutrukdo užbaigti skambiai pradėtus projektus iššvaisčius nemažai tiek laiko, tiek finansinių resursų. Taip nutiko ir Visagino AE projektui. Kitame skyrelyje detaliau aptarkime Visagino AE projektą.

3.3. Atominės elektrinės projekto žlugimas

Nors pastaruoju metu vis daugiau dėmesio teikiama tvariai bei darniai energetikos politikai, branduolinė energetika iš politinių diskusijų nesitraukė ilgą laiką. Daug metų buvo pabrėžiama jos teikiama nauda, privalumai gaminant pigią energiją ir užtikrinant nepertraukiamą jos tiekimą. Nuo 1983 m. iki 2009 m. Lietuvoje veikė vienintelė Baltijos šalyse branduolinė jėgainė Ignalinoje, kuri turėjo savo laiku galingiausius pasaulyje reaktorius, daugelį metų gaminusius apie 80 procentų šalies elektros energijos. Tai buvo labai svarbus energetinės nepriklausomybės garantas Lietuvai, tačiau vos daugiau kaip dvidešimtmetį dirbusi Ignalinos AE turėjo būti uždaroma dėl saugumo reikalavimų bei tarptautinės bendruomenės įtakos iki 2009 m. Tad jau nuo pat pirmųjų pasiruošimo žingsnių stojant į ES, buvo ieškoma naujo sprendimo šalies energetikoje. Net žinant Ignalinos AE laukiančius uždarymo darbus, branduolinės energetikos plėtojimo idėja Lietuvoje toliau buvo labai aktuali. Taip buvo dėl keletos priežasčių - buvo skaičiuojama, kad Lietuvoje uždarius Ignalinos AE, o Europoje kitas senas elektrines, kils didelis elektros energijos trūkumas, stipriai išaugs elektros energijos kainos bei šalies priklausomybė nuo Rusijos. Tuo tarpu Lietuva, nors ir nedidelė valstybė, tačiau jau turėjo ilgametę patirtį branduolinės energetikos srityje, tad branduolinės energetikos klausimas žavėjo bei teikė viltis naujam projektui.

Todėl 2007 metais LR Seimas priėmė Atominės elektrinės įstatymą, numačiusį naujos atominės elektrinės statybas Lietuvoje (LR Seimas, 2007). Lietuva argumentavo, kad branduolinę elektrinę turėti labai reikalinga – taip būtų išsaugota energetinė nepriklausomybė, šalies energetinis patrauklumas, elektros energijos šaltinių diversifikacija, gera elektros energijos kaina, optimali vietinių elektrinių Lietuvoje apkrova, mažesnis išmetamų teršalų į aplinką kiekis ir panašiai. Taigi, šiuo įstatymu Seimas pritarė naujos atominės elektrinės statybai Lietuvos Respublikoje bei numatė

esmines tokių statybų gaires – numatyti projekto įgyvendinimo dalyviai, reikalavimai pagrindiniam investuotojui, elektrinės vietos parinkimo principai bei kiti svarbūs momentai. 2008 metais įsteigta Nacionalinio investuotojo bendrovė LEO LT, netrukus įsteigta ir elektrinės projekto parengimo bendrovė UAB „Visagino atominė elektrinė“, kuri vykdė naujos atominės elektrinės parengiamuosius darbus. 2009 m. rugsėjo mėn. parengtas naujos Visagino AE verslo modelis ir finansavimo planas. Jį paruošė konkursą laimėjęs tarptautinis konsorciumas, vadovaujamas investicinio banko „N M Rothschild & Sons“. Parengto plano išvadose buvo teigiama, kad projektas yra įgyvendinamas ir komerciškai patraukus.

Netrukus buvo paskelbtas atviras tarptautinis pasiūlymas, kviečiantis prisidėti investicijomis prie Visagino AE projekto. Buvo atrinktos 5 bendrovės, atitikusios išankstinės atrankos kvalifikacinius kriterijus, kurios toliau dalyvavo Visagino AE projekto strateginio investuotojo atrankoje. 2011 m. vasarą Visagino AE strateginiu investuotoju atrinkta Hitachi Ltd kartu su Hitachi-GE Nuclear Energy Ltd. „Hitachi“ pasiūlė pažangaus verdančio vandens reaktoriaus (ABWR) technologiją. Prie šio projekto prisijungė ir didžiausia JAV elektros energetikos kompanija „Exelon“. 2011 m. gruodžio 23 d. aptartos Visagino AE Koncesijos sutarties sąlygos bei pasirašytas susitarimas vykdyti projektą. „Baigus derybas Visagino AE projektavimo darbai turėjo trukti 30 mėnesių, o pati elektrinė turėjo būti pastatyta iki 2020 m. Koncesijos sutartyje dėl Visagino AE nustatyta, kad Lietuva valdys 38 proc. bendrovės akcijų, strateginiam investuotojui teks 20 proc., Latvijos „Latvenergo“ – 20 proc., Estijos „Eesti Energia“ – 22 proc.“ (Poderys V., 2018, „Be pykčio. Dar kartą apie Visagino atominę“).

Planuota, kad naujoji Visagino AE elektros energiją turėjo tiekti Baltijos šalims, Lenkijai, taip pat buvo svarstoma apie eksporto galimybes kitomis kryptimis. Vis dėlto 2011 m. pab. ėmė ryškėti, kad regioniniai Lietuvos partneriai VAE projekte puoselėja kiek kitokius tikslus nei Lietuva. Netrukus Lenkijos energetikos kompanija „PGE“ paskelbė stabdanti savo veiklą projekte, įvairių klausimų bei abejonių ėmė kelti ir kitos aplinkinės šalys. Prie branduolinės energetikos plėtojimo abejonių prisidėjo ir dažnai pabrėžiamas šio energijos gamybos būdo nesaugumas, poveikis aplinkai bei galimų branduolinių katastrofų tikimybė. Pastarosios nuomonės šalininkai dažnai argumentavo jau įvykusių branduolinių katastrofų pavyzdžiais: Černobylio AE avarija įvykusia 1986 m. bei Fukušimos AE avarija įvykusia 2011 m., kas itin paskatino branduolinės energetikos diskusijas. Tad 2012 m. buvo nuspręsta surengti patariamąjį referendumą dėl Visagino AE statybos Lietuvoje, siekiant sužinoti ir piliečių nuomonę šiuo klausimu. 2012 m. spalio 14 d. referendume šalies rinkėjams buvo pateiktas teiginys: „Pritariu naujos atominės elektrinės statybai Lietuvos Respublikoje.“ Visagino AE statybai nepritarė 62,68 % balsavusiųjų, kas sudaro beveik du trečdalius visų balsų (rinkimų teisę viso turinčių žmonių – 2 588 418, rinkimuose dalyvavo – 1 351 082 (52,58%), referendume dalyvavo viso - 1 317 129 rinkėjų, iš jų - 463 966 pritarė, o 853 163 nepritarė

referendume iškeltam klausimui) (VRK, 2012), tad tolesni Visagino AE statybos planavimo darbai buvo įšaldyti.

Nepaisant to, kad VAE projektas matytas kaip energetinės nepriklausomybės garantas Lietuvai, jis sulaukė daug kritikos. Sumažėjusį lietuvių palaikymą branduolinei energetikai politologai sieja su pernelyg ilgai užtrukusiomis politinėmis diskusijomis, skandalais, korupcijos apraiškomis. VAE klausimas buvo aptarinėjamas pakankamai stichiškai – neretai politikus užvaldydavo ne pagrįsti argumentai, bet emocijos ir nesutarimai. Dažnai prieš VAE pasisakę žmonės buvo laikomi „Rusijos rėmėjais“, o VAE statybas palaikiusieji buvo kaltinami nesaugios branduolinės energetikos propagavimu. Kita vertus, iš tiesų buvo jaučiamas Rusijos politinis spaudimas dėl konkuruojančių Astravo ir Baltijos atominų elektrinių projektų, ir nesugebėjimo susitarti su regioniniais partneriais (Poderys, 2018).

Prie tokių referendumo rezultatų didele dalimi prisidėjo ir Rusijos propaganda, naudodamasi informacinės politikos priemonėmis ir stengdamasi paveikti Lietuvos viešąją nuomonę – suformuoti neigiamą visuomenės požiūrį į Visagino AE projektą. Pažymėtina tai, kad kol Lietuvoje vyko diskusijos dėl Visagino AE statybų, Rusija aktyviai sklaidė informaciją apie Baltijos AE statybas Kaliningrado srityje. Rusijos propagandistai skelbė, kad egzistuojant elektrinėms Kaliningrade bei Baltarusijoje, Lietuvai atominė elektrinė bus nereikalinga, buvo apeliuojama į iššūkius saugumui bei argumentuojama, kad Lietuvai tokio masto statybos būtų per didelė finansinė našta. Galima teigti, kad Rusijai pasitelkiant įvairius propagandos įrankius pavyko paveikti Lietuvos viešąją nuomonę sau palankia linkme, nors įdomu pastebėti kad praėjus vos pusmečiui po referendumo, buvo sustabdytas ir Kaliningrado AE projektas (Česnakas ir Juozaitis 2017).

Visagino AE projekto sustabdymui didelę įtaką padarė ne tik išorės įtaka, bet ir Lietuvos valdančiojo elito neveiknumas. Net ir apsisprendus dėl atominės energetikos plėtros šalyje, Lietuvos politikai vis sugrįždavo prie to paties pradinio klausimo. Priimti net keli sprendimai, pabrėžiantys, kad Lietuva po Ignalinos AE uždarymo ir toliau išlieka atominės energetikos šalimi. Tačiau kai iš naujo svarstyta, ar Lietuva ir toliau gali būti branduolinės energetikos valstybė, kelta įvairių abejonių. Todėl plėtojant Visagino AE projektą bei ruošiantis referendumui, trūko bendro partijų požiūrio į atominės elektrinės poreikį, o partijų nuomonių kaita neretai sutapdavo su Seimo rinkimų ciklais. Politikai ilgai blaškėsi svarstydami apie branduolinę energetiką ateityje, o visuomenė per tą laiką prarado susidomėjimą ir palaikymą (Kutas, 2012).

Na ir Visagino AE projekto žlugimą dalimi lemia ir politinės valios bei tęstinumo stoka. Visagino AE statybas Lietuvoje iš pradžių buvo nutarta vykdyti pagal „Leo LT“ projektą, paskui jo buvo atsisakyta, galiausiai imtasi kito projekto, kuris vėlgi netrukus sulaukė daug kritikos. Pasak S. Kuto (2012), „Leo LT“ projekto atsisakymas nustūmė atominės elektrinės statybą Lietuvoje ne mažiau kaip penkerius metus į ateitį, taip parodant blėstančią politikų valią imtis veiksmų dabar, nors

tam buvo visos galimybės - surasti visi investuotojai, projekto vykdytojai, pagal parafuotą sutartį įrangą naujai atominėi elektrinei teiksiantys japonai ir amerikiečiai buvo nuoširdžiai suinteresuoti, kad projektas būtų tinkamai įgyvendintas“. Deja, tam pritrūko politinės valios.

Nors Visagino AE projekto oficialiai nebuvo atsisakyta, tačiau jo vykdymo procesas šiuo metu yra įšaldytas ir abejojama, ar kada šis projektas bus prikeltas. Nepaisant to, kad po referendumo 2012 m. nebuvo priimta jokių naujų nutarimų dėl AE perspektyvų šalyje, atominės energetikos aktualumas valstybėje neišnyko – susidomėjimą atomine energetika palaiko vykstantis Ignalinos AE uždarymo projektas, o branduolinė energija išlieka vienu plačiausiai naudojamų energijos gamybos būdų Vakarų pasaulyje.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad nors Lietuvoje branduolinės energetikos tema nepraranda savo aktualumo, tačiau anksčiau planuotų projektų, tokių kaip Visagino AE, vystymas sustojo. Ignalinos AE turėjęs pakeisti Visagino AE projektas susidūrė su Rusijos propaganda, Lietuvos politinio elito neveiksnumu bei politinės valios trūkumu, kas lėmė partnerių abejones ir atsitraukimą. Atsižvelgiant į dabartinę situaciją, kuomet kaimyninėje šalyje – Baltarusijoje stovi naujoji, bet daug nežinomybės kelianti Astravo AE, Visagino AE vis dažniau minima kaip neįgyvendintas ir jau nebeįgyvendinamas projektas. Tačiau žvelgiant į šiandieninį energetikos politikos foną matyti, kad dėmesys nuo branduolinės energetikos Lietuvoje pereina prie atominės energetikos baimės naujojoje Baltarusijos Astravo AE.

3.4. Astravo AE įtaka Lietuvos energetiniam saugumui

2012 m. tarp Baltarusijos ir „Rosatom“ - Rusijos valstybinės atominės energetikos korporacijos - pasirašytas susitarimas dėl Astravo atominės elektrinės statybų. Ir nors Astravo atominės elektrinės (AE) paleidimas jau buvo kelis kartus atidėtas, vis tik visai neseniai - 2020 m. lapkričio 7 dieną iškilmingai atidaryta Astravo AE bei įjungtas pirmasis reaktorius. Dar po metų po pirmojo reaktoriaus įjungimo planuojama pajungti ir antrąjį reaktorių (LR energetikos ministerija, 2019). Šios AE statybos Lietuvai kelia didžiulį susirūpinimą, kadangi jos vykdomos prie pat Lietuvos sienų bei Nemuno ir Neries upių baseinų ignoruojant Jungtinių Tautų konvencijos ir TATENA Branduolinio saugumo konvencijos reikalavimus ir galinčios kelti ekologinę grėsmę Lietuvos gyventojams (Europos reikalų komitetas, 2011). Pasak Molio ir Gliebutės (2012), „yra pagrindo manyti, kad Rusijos inicijuotos ir finansuojamos Astravo AE statybos – vienas iš Rusijos užsienio politikos įrankių, kuriuo bandoma sužlugdyti strateginius Lietuvos energetikos projektus. Tad Astravo AE statybos Baltarusijoje yra tiek nacionalinio, tiek energetinio saugumo požiūriu svarbiausios Lietuvos energetikos politikos dalys.“. Lietuva inirtingai priešinasi Astravo AE projektui dėl trijų galimų ir esminių grėsmių (Augutis, Krikštolaitis, Genys ir kt. 2018):

- pirmoji grėsmė - Astravo AE lokacijos vieta. Žinant, kad ši branduolinė jėgainė stovi vos už 50 km nuo Vilniaus, šalies sostinei ir šalia jos esančioms apylinkėms kyta reali grėsmė. Toks didelis ir pavojingas statinys niekur Europoje nėra pastatytas taip arti didelio miesto ar sostinės. „Tokie atstumai suponuoja riziką, kad incidentai Astravo atominėje elektrinėje ar netinkama jos eksploatacija paveiks ir Baltarusiją, ir Lietuvą. Avarijos arba tik pranešimo apie avarijos riziką atveju iš Vilniaus reiktų evakuoti ne tik gyventojus, bet ir šalies politinę bei administracinę vadovybę. Tokiu atveju šalies valdymas taptų paralyžiuotas“ – teigia Augutis, Krikštolaitis, Genys ir kt. (2018). Visgi, toks galingas, bet sunkiai prognozuojamas kaimynas Vilniaus pašonėje kelia grėsmę ne tik sostinei. 100 km atstumu nuo Astravo AE gyvena 919 tūkst. Lietuvos, kas sudaro apie trečdalį šalies populiacijos. Baltarusija argumentuoja, kad nutikus branduolinei nelaimėi būtų skiriamos trys apsaugos zonos, kuriose būtų taikomos skirtingos, tai zonai tinkamiausios, padarinius skirtos likviduoti priemonės. Šis zonų išdėstymas atrodo taip: 5 km atstumu nuo Astravo AE į teritoriją žmonėms būtų draudžia patekti, nuo 5 iki 25 km – įvedama nepaprastoji padėtis, o 250 km spinduliu, į kurį įeina didelė dalis Lietuvos teritorijos, ribojamas vietinių žemės ūkio produktų vartojimas;

- antroji grėsmė – branduolinės saugos problematika. Baltarusija reaktorius aušins Neries vandeniui, kuris įteka į didžiausią šalies upę – Nemuną, esantį pagrindiniu Lietuvos geriamojo vandens šaltiniu. Lietuvos vandens tiekėjų asociacija informuoja, kad į Nerį patekusi radiacinė tarša pasiektų pirmąją Vilniaus vandenvietę per 10–12 val., o dar po 5–6 val. pasiektų ir kitus miestus bei vandenvietes. Taip pat, Astravo AE yra statoma žemės drebinimus patiriančioje zonoje, tad tokia parinkta vieta Astravo AE projektui kelia branduolinės saugos grėsmę Lietuvos nacionaliniam ir energetiniam saugumui. Lietuvai susirūpinimą kelia ir Astravo AE statybų metu įvykę incidentai. Pavyzdžiui, 2016 m. balandžio 8 d. sugriuvo tarp reaktorių statomo pastato atraminės konstrukcijos. Vienas iš ES analitinių centrų tų pačių metų birželį fiksavo dar vieną incidentą, o po mėnesio pranešta apie 330 t sveriančio reaktoriaus korpuso kritimą. Nepraėjus nei savaitės po pirmojo Astravo AE reaktoriaus paleidimo, fiksuotas pirmasis pradėjusios darbus Astravo AE gedimas, tad ji iš karto buvo priversta stabdyti darbą. Visgi, gedimas buvo susijęs su elektros gamyba – sprogo generatoriaus transformatoriai, o ne su pačiu reaktoriumi ir grėsmės dėl radiacijos nėra, tačiau tokie incidentai kelia nerimą. Neprideda pasitikėjimo ir tai, kad Lietuva nebuvo apie tai oficialiai informuota Baltarusijos valdžios. Tad iš karto po incidento, Baltarusijos Užsienio reikalų ministerijai įteikta Lietuvos Užsienio reikalų nota dėl oficialios informacijos apie energetinio paleidimo metu įvykusį incidentą Astravo AE. Užsienio reikalų ministerija pažymėjo, kad Lietuvai ir visai tarptautinei bendruomenei yra svarbu vadovautis oficialia bei faktais paremta informacija apie situaciją Baltarusijos AE, todėl prašyta operatyvaus atsakymo dėl įvykusio gedimo, jo priežasčių ir įtakos AE paleidimo procesui bei branduolinės saugos užtikrinimui. Detalesnės

informacijos apie gedimą Baltarusija nepateikė. Ir nors Astravo AE kol kas dirba tik bandomuoju režimu, gedimų elektrinėse pasitaiko, tačiau didžiausia bėda, kad baltarusiai nelinkę apie juos informuoti. Tokie incidentai vos atidarytoje Astravo AE dar labiau priverčia abejoti jos saugumu (Lėka, Švedas, 2020-12-04, „Mėnuo šalia Astravo AE – avarijos ir batalijos“);

- trečioji grėsmė – politiniai iššūkiai. Dar 2012 m. Nacionalinio saugumo strategijoje (2017) branduolinės energetikos plėtra Baltarusijoje prilyginta nacionalinio saugumo grėsmei. Nerimą Lietuvai kelia tarptautinės teisės pažeidimai bei selektyvus jos paisymas. Jungtinių Tautų Espo konvencijos įgyvendinimo komitetas nustatė keturis tarptautinės sutarties pažeidimus - dėl netinkamo poveikio aplinkai ataskaitos parengimo, Lietuvos visuomenės informavimo apie projektą, išsamių viešų konsultacijų nebuvimo, Espo konvencijos nuostatų nepaisymo priimant galutinį sprendimą dėl statybvietsės pasirinkimo. Jungtinių Tautų Orhuso konvencijos įgyvendinimo komitetas taip pat rado tarptautinės teisės pažeidimų. Konvenciją pasirašiusios šalys įsipareigoja informuoti visuomenę apie su aplinkosauga susijusius sprendimus ir įtraukti ją į sprendimo priėmimo procesą, o dėl Astravo AE to nebuvo nepadaryta. Politinius iššūkius kelia ir per Astravo AE statybų laikotarpį pašliję Lietuvos ir Baltarusijos santykiai. Iškilmingoje Astravo AE atidarymo ceremonijoje Baltarusijos prezidentas A. Lukašenka išsakė nuomonę apie Lietuvos poziciją branduolinės elektrinės klausimu šiais žodžiais: „ne, lygioje vietoje įlindo į mūsų daržą. Na, gerai, jei supratote, kad klydote, palikite mūsų daržą, dirbkime kartu: jūs savo darže, mes – savame. Gaminkime elektrą, ją parduokime, keiskimės elektra. Gyvenkime normaliai! Esame kaimynai, o kaimynų nesirenkama“ (citata iš A. Lukašenkos kalbos, BNS, Čiuplys, 2020). Reikalinga paminėti ir tai, kad nuo 2020 m. rugpjūčio mėnesio Baltarusijoje nesibaigia neramumai dėl neteisėtų ir suklastotų prezidento A. Lukašenkos rinkimų – jau kone keturis mėnesius Baltarusijoje vyksta protestai, kuriuose nesutinkama su rinkimų rezultatais. Daugybė žmonių suimami, prieš juos naudojama fizinė ir psichologinė prievarta, o Lietuvoje daugėja politinio prieglobsčio ieškančių pabėgėlių. Vargu, ar greitu metu keisis situacija, todėl su Baltarusija politinio bendradarbiavimo taškų ir kalbant apie Astravo AE, ir apie kitus klausimus, bus nelengva.

Viena vertus, šios atvirai reiškiamos abejonės dėl Astravo AE saugumo apčiuopiamų rezultatų Europoje nedavė. Kita vertus, LR Seimas dar 2017 m. priimtame įstatyme pažymėjo, kad „Astravo AE yra nesaugi ir kelia grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui bei aplinkai, visuomenės sveikatai“. Tai simbolizuoja griežtą Lietuvos poziciją Astravo AE atžvilgiu ir kartu patvirtina, kad šalis neketina įsileisti šioje elektrinėje sugeneruotos energijos (Lietuvos energetinis saugumas metinė apžvalga, 2018). Vis dėlto, Astravo AE netrukus turėtų atnaujinti savo darbą, tad Lietuvai belieka tinkamai pasiruošti joje gaminamos elektros blokadai ir visais kitais būdais toliau siekti energetinio saugumo.

IŠVADOS

1. Energetikos politika – tai valdžios vykdoma politika, siekiant apsirūpinti saugia, tvaria, už konkurencingą kainą gaunama energija. Vykdam šią politiką, rengiama reikalinga teisinė bazė, kuriamos atitinkamos energetikos valdymo bei reguliavimo institucijos, sprendžiami įvairūs kylantys iššūkiai dėl energetikos, kovojama su klimato kaita, mažinama išorinė priklausomybė nuo importuojamų energijos išteklių, skatinamas ekonomikos augimas, užtikrinamas saugus energijos tiekimas vartotojams. Kad energetikos politika būtų veiksminga, reikalinga kurti šalies energetikos politiką atsižvelgiant į pagrindinius energetikos politikos aspektus, tarptautines institucijas, grėsmes iš išorės, priklausomybę nuo energijos tiekėjų, klimato kaitą, vyraujančias pasaulio energetikos raidos tendencijas .

2. Energetinis saugumas – tai patikima energija už prieinamą kainą, kai energetinio saugumo pagrindas yra kuo didesnė valstybės galimybė savarankiškai priimti energetinio saugumo sprendimus. Nestabilus energetikos tiekimas, netolygus išteklių pasiskirstymas, valstybių priklausymas tam tikrai geoenergetinei zonai lemia kainų svyravimus, energetikos netvarumą, agresyvią politiką, o tai kelia rimtų socialinių įtampų ir ekonomikos vystymo problemų. Dėl šių priežasčių, valstybės yra priverstos nuolat rūpintis saugiu energetikos išteklių tiekimu ir energetinio saugumo užtikrinimu. Vis dėlto, užtikrinant energetinį saugumą susiduriama su skirtingais šalių interesais bei pozicijomis tam tikrais energetikos klausimais, tad itin svarbi konstruktyvi valstybių partnerystė bei bendra vizija esminių klausimų metu, kadangi energetinis saugumas yra vienas iš pagrindinių parametru, užtikrinančių tvarų šalių ir regionų vystymąsi.

3. Nacionalinio saugumo kontekste energetinio saugumo aspektas bei energetikos politikos vykdymas - sudėtingas reiškinys, nes pavojai šios politikos saugumui yra dinamiški ir sunkiai nuspėjami. Šiuolaikiniame pasaulyje tiek energetiniam, tiek nacionaliam saugumui kylančios grėsmės bei saugumo užtikrinimo būdai keičiasi, plečiasi, o bet koks pasikėsinimas į nacionalinį ar energetinį saugumą bei tam tikrų sričių sutrikdymas gali turėti skaudžių pasekmių visiems valstybės gyvavimo sektoriams, ekonomikai ar net eiliniam piliečiui. Dėl minėtų priežasčių energetikos politika be abejonės užima svarbią vietą kalbant apie saugumą plačiąja prasme, kadangi pastaroji užtikrina nenutraukiamą ekonomikos augimą, energijos tiekimą, be kurių nebeįsivaizduojamas žmonių kasdienis gyvenimas, valstybių veikla bei saugumo sistema.

4. Grėsmėmis energetiniam saugumui įvardijamos realios aplinkybės, kurių metu mėginama sukelti žalą ar neigiamai paveikti energetinį saugumą. Siekiant nustatyti energetiniam saugumui kylančias grėsmes, reikalinga tiksliai įvardinti sąlygas, padedančias užtikrinti energetinį saugumą, o šių sąlygų netenkinimas savaime lemia energetinį nesaugumą. Pažeidus šiuos energetinio saugumo elementus – patikimumą, įperkumą, tvarumą, prieinamumą, išauga energetinio saugumo

grėsmių rizika. Energetiniam saugumui kelti grėsmę gali nesaugios technogeninės, gamtinės, socialinės aplinkybės, taip pat konkretūs subjektai - valstybės, energetikos bendrovės, teroristinės grupuotės ir pan., kurios savo veiksmais gali grėsmingai pakeisti sąlygas energetikos srityje ir taip neigiamai paveikti ne tik energetinį saugumą, bet ir kitus saugumo sektorius, destabilizuoti ekonominę, politinę, socialinę, karinę ar ekologinę padėtį šalyje, jų sąjungoje ar visame kontinente.

5. NATO energetinį saugumą apibūdina kaip nepertraukiamą energijos šaltinių prieinamumą remiant NATO veiklą: ypatingos svarbos energetikos infrastruktūros apsauga, energijos vartojimo efektyvumą karinių operacijų metu, visuomenės informavimą apie energetinio saugumo vystymą. Augant Rusijos, kaip vienos didžiausių energijos išteklių eksportuotojos, įtakai pasaulyje, NATO Aljanso narėms šių resursų importas tapo nacionalinio saugumo užtikrinimo problema, tad energetinis saugumas įgavo didesnės reikšmės ir NATO darbotvarkėje. Vis dėlto, NATO nėra pagrindinė energetinio saugumo užtikrinimo institucija, kadangi energetinės problemos paprastai peržengia vienos valstybės ar šalių sąjungos sienas, ypač tuomet, kai valstybės ima spręsti energetikos politikos klausimus nederindamos savo ketinimų su kitomis šalimis. Šiais atvejais NATO bendra ir nuosekli pozicija būtų itin svarbi, o jos nebuvimas sunkina bendros transatlantinės bendruomenės energetikos politikos formavimą.

6. Pagrindinis ES energetikos politikos tikslas yra mažinti energetinę priklausomybę kuriant bendrą energijos rinką, skatinant ES vienybę ir solidarumą energetikos srityje, siekiant ieškoti įvairesnių energijos išteklių bei remiantis technologijų pažanga. Tačiau šių energetikos politikos tikslų įgyvendinimas nėra paprastas ir greitas procesas. ES valstybės pasižymėdamos skirtingomis energetinio saugumo problemomis ir skirtingais interesais šioje srityje skirtingai žvelgia ir į ES bandymus sukurti bendrą energetikos politiką. Vis dėlto, nors Europa siekia išsivaduoti iš Rusijos energetikos gniaužtų, tačiau dėl kai kurių energetikos politikos sprendimų, pvz., NS 2 dujotiekio projektu, Europos priklausomybė nuo Rusijos tik dar labiau auga. Taigi, čia didelės reikšmės turėtų ES bei valstybių narių glaudus, nuoseklus bendradarbiavimas bei bendra pozicija esminiais energetikos klausimais. Tai patvirtina ginamąjį teiginį apie tai, kad šiuo metu ES viena pagrindinių funkcijų ir prioritetų – užtikrinti valstybių narių energetinį saugumą bei bendros energetikos politikos įgyvendinimą, nors tai padaryti nėra lengva dėl skirtingų šalių interesų ir dialogo trūkumo.

7. NS 2 projektas yra kritiškai vertinamas energetikos politikos žingsnis Europoje, kuris daugeliu atveju dar labiau didina Europos priklausomybę nuo Rusijos. NS 2 projektą Europoje remia Vokietija, kuriai dėl įvairių priežasčių ateityje reikės dar daugiau gamtinių dujų, tad šis dujotiekis šaliai reikalingas, nors Vokietija galėjo rasti ir kitų, tvaresnių išeičių. Rusijai parankus bendradarbiavimas su Vokietija bei NS 2 projektas, kadangi leidžia toliau sėkmingai plėsti savo įtakos zonas energetikos politikoje bei taip paveikti Europos sprendimus ir kituose politiniuose klausimuose. Vis dėlto, įvairios JAV sankcijos, Danijos leidimo statyboms išdavimo vilkinimas,

daugelis kontraversišku pasisakymų ir skaičiavimų ilgą laiką stabdė ir vis dar stabdo projekto užbaigimą, tačiau greičiausiai artimiausiu metu šis projektas bus užbaigtas.

8. Sustabdžius Ignalinos AE darbą, Lietuvos energetinio saugumo padėtis buvo itin keblioje situacijoje. Vis dėlto, šalies energetikos politikoje ieškota efektyvių sprendimų, ilgainiui įvykdytos reikalingos energetikos sektoriaus struktūrinės reformos bei energetinį saugumą didinantys projektai. Energijos tiekimo būdai ir šaltiniai diversifikuoti, sumažintos energetinių išteklių kainos vartotojams ir atvertos šaliai naujos energetikos politikos plėtojimo galimybės. Dabar Lietuva, būdama sąlyginai maža valstybe, turi didelę energetinio saugumo problemų sprendimo patirties bagažą bei priklausydama galingiausiems Vakarų pasaulio aljansams, turi potencialą sėkmingai tobulėti aukštų technologijų bei atsinaujinančių išteklių vystymo energetikoje. Visgi, tam pasiekti reikia suformuoti aiškias užduotis, strategiją bei veiklos gaires, skatinti vis daugiau namų ūkių bei įmonių atsigręžti į atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimą, kuo daugiau investuoti į mokslą, skatinti inovatyvias idėjas ir toliau siekti vis glaudesnio bendradarbiavimo su Vakarų partneriais.

9. Galima teigti, kad visos pagrindinės Lietuvos politinės partijos į energetinio saugumo užtikrinimo klausimą žiūri gana panašiai – naujajame Seime sieks greitesnės sinchronizacijos su žemynine Europa, stiprins su energetika susijusius ryšius su NATO bei ES, investuos į energetikos infrastruktūrą šalyje bei skatins atsinaujinančių bei tvarių energijos išteklių gamybą bei naudojimą. Daugiausia dėmesio energetiniam saugumui teikiama LVŽS partijos rinkiminėje programoje – teigiama, kad nacionalinio bei energetinio saugumo stiprinimas ir toliau išlieka absoliutus partijos prioritetas. Programoje numatomi įvairūs energetinio saugumo stiprinimo būdai, daug tikimasi ir iš NATO. Mažiausiai dėmesio energetiniam saugumui teikiama LP programoje – daugiausia kalbama apie būtiną didesnę visuomenės švietimą energetinio saugumo klausimais. Kita vertus, nereikia pamiršti, kad politikoje dėl įvairių priežasčių, pažadai kartais ir lieka pažadais, o dažnas valdžių keitimasis, tęstinumo trūkumas neretai sutrukdo užbaigti skambiai pradėtus projektus iššvaisčius nemažai tiek laiko, tiek finansinių resursų.

10. Nors Visagino AE projekto oficialiai nebuvo atsisakyta, tačiau jo vykdymo procesas šiuo metu yra įšaldytas ir abejojama, ar kada šis projektas bus prikeltas. Ignalinos AE turėjęs pakeisti Visagino AE projektas susidūrė su Rusijos propaganda, Lietuvos politinio elito neveiksmumu bei politinės valios trūkumu, kas lėmė visuomenės nepritarimą bei partnerių abejones ir atsitraukimą. Nepaisant to, kad po 2012 m. įvykusio referendumo daugiau nebekeltas tikslas Lietuvai tapti branduoline valstybe, atominės energetikos aktualumą šalyje palaiko tebevykstantys Ignalinos AE uždarymo darbai bei visai šalia stovinti, bet daug nežinomybės kelianti Astravo AE.

11. Jau daugelį metų Astravo AE projektas Lietuvoje kelia didžiulį susirūpinimą, kadangi elektrinė pastatyta prie pat Lietuvos sienų, ignoruojant Jungtinių Tautų konvencijos ir TATENA Branduolinio saugumo konvencijos reikalavimus. Neramina ir kitos su Astravo AE susijusios

grėsmės – branduolinės saugos problematika, dažnai pasitaikantys gedimai bei kylantys politiniai iššūkiai, pašliję santykiai su kaimyne Baltarusija, informavimo apie Astravo AE darbą stoka. Nors Lietuva dar 2017 m. įstatymu įtvirtino, kad Astravo AE kelia grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui bei aplinkai, tai apčiuopiamų rezultatų Europoje nedavė. Kita vertus, Lietuva apsisprendė, kad neįsileis Astravo AE pagamintos elektros. Visgi, Astravo AE netrukus turėtų atnaujinti savo darbą, tad Lietuvai belieka tinkamai pasiruošti joje gaminamos elektros blokadai ir visais kitais būdais toliau siekti energetinio saugumo. Visa tai patvirtina ginamąjį teiginį apie tai, kad energetinio saugumo užtikrinimo aktualumą Lietuvoje lemia vis dar didelė energetinė bei politinė priklausomybė nuo Rusijos veiksmų, pavojų kelianti Astravo AE bei Europos Sąjungos nesutarimai dėl Nord Stream 2 dujotiekio, kuris ateityje per Rusijos įtaką gali turėti tiesioginės reikšmės Lietuvos energetiniam saugumui.

LITERATŪRA

I. DOKUMENTAI, TEISĖS AKTAI

1. Darbo partija, (2020). Partijos programa. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 7 d.]. Prieiga internetu: <https://rinkimai2020.darbopartija.lt/programa/> ;
2. EU climate and energy framework, (2014). [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 23 d.]. Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030_en#tab-0-0
3. Europos Parlamentas, (2013). Reglamentas, dėl transeuropinės energetikos infrastruktūros gairių, (ES) Nr. 347/2013. [Žiūrėta: 2020 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32013R0347> ;
4. Europos Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai, (2014). Europos energetinio saugumo strategija. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 20 d.]. Prieiga internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN> ;
5. Europos Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai, (2010). Europa 2020. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 20 d.]. Prieiga internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aem0028> ;
6. Europos vadovų tarybos ir ES tarybos oficialus internetinis puslapis, (2019). Taryba nustatė energetikos sąjungos energetikos sistemų ateities principus ir prioritetus. [Žiūrėta: 2020 m. rugsėjo 20 d.]. Prieiga internetu: <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2019/06/25/council-outlines-principles-and-priorities-for-the-future-of-energy-systems-in-the-energy-union/> ;
7. Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui, regionų komitetui ir Europos investicijų bankui, (2015). Energetikos sąjungos pagrindų strategija. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 7 d.]. Prieiga internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015DC0080&from=LT> ;
8. Laisvės partija, (2020). Partijos programa. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 7 d.]. Prieiga internetu: <https://www.laisvespartija.lt/wp-content/uploads/2020/06/Laisv%C4%97s-partijos-2020-m.-Seimo-rinkim%C5%B3-programa.pdf> ;
9. Lietuvos liberalų sąjūdis, (2020). Partijos programa. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 7 d.]. Prieiga internetu: <https://liberalai.lt/wp-content/uploads/2020/09/LRLS-PROGRAMA-min.pdf> ;

10. Lietuvos socialdemokratų partija, (2020). Partijos programa. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 7 d.]. Prieiga internetu: <https://www.lsdp.lt/wp-content/uploads/2020/08/Programa-2020-converted-2.pdf> ;
11. Lietuvos valstiečių ir žaliųjų partija, (2020). Partijos programa. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 7 d.]. Prieiga internetu: https://www.lvzs.lt/images/Programa/I_dalis.pdf ;
12. LR Energetikos ministerija, (2018). Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategija. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 13 d.]. Prieiga internetu: http://enmin.lrv.lt/uploads/enmin/documents/files/Nacionaline%20energetines%20nepriklausomybes%20strategija_2018_LT.pdf;
13. LR Seimas, (2007). Atominės elektrinės įstatymas. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 20 d.]. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.301267?jfwid=32wf5f43> ; LR Seimas, 2012. Lietuvos energetikos politikos įstatymo pakeitimo įstatymas. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 20 d.]. Prieiga internetu: <http://www.infolex.lt/ta/152130:str1> ;
14. LR Seimas, (2017). Lietuvos nacionalinio saugumo strategija. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 13 d.]. Prieiga internetu: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mojbWsHikpkJ:https://kam.lt/download/57455/2017-nacsaugstrategijalt.pdf+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> ;
15. LR Seimas, (2018). Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 7 d.]. Prieiga internetu: http://enmin.lrv.lt/uploads/enmin/documents/files/Nacionaline%20energetines%20nepriklausomybes%20strategija_2018_LT.pdf ;
16. NATO oficialus internetinis puslapis, (2011). NATO ir energetikos saugumas. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 10 d.]. Prieiga internetu: https://www.nato.int/docu/review/2011/Climate-Action/Energy_Security/LT/index.htm ;
17. NATO, (2019). Londono deklaracija. [Žiūrėta: 2020 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga internetu: [NATO - Official text: London Declaration, 04-Dec.-2019](https://www.nato.int/docu/review/2019/London-Declaration/04-Dec-2019) ;
18. Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionių demokratai, (2020). Partijos programa. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 7 d.]. Prieiga internetu: <https://tslkd2020.lt/> ;
19. Vyriausioji rinkimų komisija, (2012). 2012 m. Seimo rinkimų ir referendumo balsai. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 20 d.]. Prieiga internetu: https://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/2012_seimo_rinkimai/output_lt/referendumas/referendumas.html .

II. KITA LITERATŪRA

21. Anderson J, (2003). Public Policymaking. An introduction. Boston p. 1-34. [Žiūrėta: 2020 m. balandžio 25 d.]. Prieiga internetu <http://www.kropfpolisci.com/public.policy.anderson.pdf>;

22. Augutis J., Krikštolaitis R., Genys D. ir kt., (2014). Lietuvos energetinis saugumas, metinė apžvalga 2012–2013. Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos energetikos institutas. [Žiūrėta: 2020 m. balandžio 13 d.]. Prieiga internetu: http://www.lei.lt/_img/_up/File/atvir/leidiniai/Energetinis_saugumas/Lietuvos_energetinis_saugumas_2012-2013.pdf ;

23. Augutis J., Krikštolaitis R., Genys D. ir kt., (2015). Lietuvos energetinis saugumas. Metinė apžvalga 2013–2014. Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos energetikos institutas. [Žiūrėta: 2020 m. balandžio 5 d.]. Prieiga internetu: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/93/3/ISSN2335-7037_2015.pdf ;

24. Augutis J., Krikštolaitis R., Genys D. ir kt., (2018). Lietuvos energetinis saugumas. Metinė apžvalga 2016–2017. Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos energetikos institutas. [Žiūrėta: 2020 m. balandžio 10 d.]. Prieiga internetu: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/36821/1/ISSN2335-7037_2018_2016-2017.pdf ;

25. Baublytė R., (2020). The development of ns 2: interplay between supporting and opposing coalitions. [Žiūrėta: 2020 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga internetu: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/105824/3/ruta_baublyte_md.pdf ;

26. BNS, (2018). Visagino atominę elektrinę turėjusi statyti bendrovė likviduojama. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 25 d.]. Prieiga internetu: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/visagino-atomine-elektrine-turejusi-statyti-bendrove-likviduojama-664-958824?copied> ;

27. BNS, Čiuplys R., (2020). Astravo AE atidaręs Lukašenka paragino Lietuvą ir Lenkiją grįžti prie dialogo. [Žiūrėta: 2020 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga internetu: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1271332/astravo-ae-atidares-lukasenka-paragino-lietuva-ir-lenkija-grizti-prie-dialogo> ;

28. BNS, (2020). Nord Stream 2 tiesimą galintis užbaigti „Gazprom“ laivas grįžta į Kaliningradą. [Žiūrėta: 2020 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga internetu: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1286363/nord-stream-2-tiesima-galintis-uzbaigti-gazprom-laivas-grizta-i-kaliningrada> ;

29. Bosce A. M., (2020). NATO, energy security and institutional change. Journal. European Security. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 10 d.]. Prieiga internetu: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09662839.2020.1768072> ;
30. Brūzga A., (2012). Mokslo žurnalas KARDAS. NATO energetinio saugumo perspektyvos ir Lietuvos kompetencija 44 p. Nr . 2 (454). [Žiūrėta: 2020 m. spalio 10 d.]. Prieiga internetu: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:TZxk9l0Tz58J:https://kam.lt/download/40306/kardas%252002.pdf+%&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> ;
31. Buzan B., (1997). Žmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo. Eugrimas. [Žiūrėta: 2020 m. balandžio 20 d.]. Prieiga internetu: <http://skaitiniai.org/book/zmones-valstybes-ir-baime-tarptautinio-saugumo-studijos-po-saltojo-karo> ;
32. Česnakas G., (2009). Energetinio saugumo sistemos konstravimas: lygmenys, elementai ir jų ryšių analizė. Vytauto Didžiojo universitetas. [Žiūrėta: 2020 m. kovo 31 d.]. Prieiga internetu: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/32045/3/2335-7185_2009_V_6.PG_59-88.pdf ;
33. Česnakas G., (2013). Energy Security Challenges, Concepts and the Controversy of Energy Nationalism in Lithuanian Energy Politics, Baltic Journal of Law & Politics 6 (1) . [Žiūrėta: 2020 m. liepos 3 d.]. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.2478/bjlp-2013-0006> ;
34. Česnakas, G., Juozaitis, J., (2017). Nuclear Geopolitics in the Baltic Sea Region. Exposing Russian Strategic Interests Behind Ostrovets NPP. Washington: Atlantic Council. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 25 d.]. Prieiga internetu: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2017/07/Nuclear_Geopolitics_in_the_Baltic_Sea_Region_web_0731.pdf ;
35. Cherp, Jewell, (2011). The three perspectives on energy security: intellectual history, disciplinary roots and the potential for integration. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 18 d.] Prieiga internetu: <https://portal.research.lu.se/ws/files/1691263/4239057.pdf> ;
36. Chyong, Tcherneva, (2015). Europe's vulnerability on Russian gas. [Žiūrėta: 2020 m. rugsėjo 31 d.]. Prieiga internetu: https://www.ecfr.eu/article/commentary_europes_vulnerability_on_russian_gas ;
37. Dienraštis www.lrytas.lt, (2019). Oficialiai įsigaliojo „Nord Stream 2“ apriboti galinti ES dujų direktyva. [Žiūrėta: 2020 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga internetu: <https://www.lrytas.lt/verslas/rinkos-pulsas/2019/05/23/news/oficialiai-isigaliojo-nord-stream-2-apriboti-galinti-es-duju-direktyva-10467872/> ;

38. Ellyatt H., (2020). „Germany piles the pressure on Russia after Navalny poisoning, with gas pipeline in the balance“. [Žiūrėta: 2020 m. gruodžio 3 d.] Prieiga internetu: <https://www.cnn.com/2020/09/07/germany-says-navalny-poisoning-could-force-rethink-of-nord-stream-2.html> ;
39. Esakova, (2013). European Energy Security– Analysing the EU-Russia Energy Security Regime. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 23 d.] Prieiga internetu: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=PbVAAAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA7&dq=energy+security+theory&ots=b_GyPbRpyV&sig=2bq3GggnpQRs0aGrQA5tmco63o4&redir_esc=y#v=onepage&q=energy%20security%20theory&f=false ;
40. Eser P., Chokani N., Abhari R., (2019). Impact of Nord Stream 2 and LNG on gas trade and security of supply in the European gas network of 2030. Applied Energy, Volume 238. [Žiūrėta: 2020 m. gruodžio 2 d.] Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2019.01.068> ;
41. Europos Parlamento oficialus puslapis, (2019). ES dujų direktyva galios ir dujotiekiams iš trečiųjų šalių. [Žiūrėta: 2020 m. gruodžio 14 d.] Prieiga internetu: <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/economy/20190328STO33742/es-duju-direktyva-galios-ir-dujotiekiams-is-treciuju-saliu> ;
42. Faktų apie Europos Sąjungą suvestinė, 2020. Energijos vidaus rinka (2020). [Žiūrėta: 2020 m. lapkričio 29 d.] Prieiga internetu: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/45/energijos-vidaus-rinka> ;
43. Felzman A., (2011). EU Member States' Energy Relations with Russia: Conflicting Approaches to Securing Natural Gas Supplies. Volume 16, 2011. Issue 3: The Geopolitics of Energy Supply in the „Wider Europe“. [Žiūrėta: 2020 m. lapkričio 29 d.] Prieiga internetu: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14650045.2011.520864> ;
44. Fischer S., (2016). Nord Stream 2: Trust in Europe. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 30 d.] Prieiga internetu: <https://www.research-collection.ethz.ch/bitstream/handle/20.500.11850/118248/1/eth-49432-01.pdf> ;
45. Gaidžiūnaitė L., (2009). Energetinis saugumas ir NATO vaidmuo Baltijos šalyse. eLABa – Lithuanian Academic Electronic Library. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 3 d.] Prieiga internetu: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:1744086/> ;
46. Grabliauskaitė A., (2009). ES šiaurinio regiono vaidmuo įgyvendinant ES energetinį saugumą XXI amžiuje. [Žiūrėta: 2020 m. vasario 5 d.] Prieiga internetu:

<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:b67QQFwytQ4J:https://vb.vdu.lt/object/elaba:1744104/1744104.pdf+&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> ;

47. Hughes L., Lipsy P., (2013). The politics of energy. Department of Political Science, George Washington University, Washington. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 31 d.]. Prieiga internetu: <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-polisci-072211-143240> ;

48. International Energy Agency, (2019). Ensuring Energy Security. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 31 d.]. Prieiga internetu: [Energy security - Areas of work - IEA](#) ;

49. Yergin D., (2007). „The Fundamentals of Energy Security // Testimony by Daniel Yergin Chairman. Cambridge Energy Research Associates. . [Žiūrėta: 2020 m. kovo 31 d.]. Prieiga internetu: <https://ketlib.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/ket/479/The%20fundamentals%20of%20energy%20Security.pdf?sequence=2> ;

50. Yergin D., (2016). Ensuring Energy Security. Foreign Affairs, Vol. 22, June. [Žiūrėta: 2020 m. vasario 13 d.]. Prieiga internetu: <https://www.jstor.org/stable/20031912?seq=1>;

51. Jahn D., Korolczuk S., (2012). German exceptionalism: the end of nuclear energy in Germany. [Žiūrėta: 2020 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga internetu: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09644016.2011.643374> ;

52. Jakštas T., (2010). Ar Lisabonos sutartis turi įtakos Europos bendros energetikos politikos plėtrai?// *Politologija* Nr. 4/2010 m.;

53. Janeliūnas, Tumkevič, (2013). Securitization of the energy sectors in Estonia, Lithuania, Poland and Ukraine: Motives and extraordinary measures. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 10 d.]. Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2013~1408625220306/J.04~2013~1408625220306.pdf> ;

54. Jarašūnė E., (2011). Atsinaujinančių energijos išteklių darnus vystymas stiprinant energetinį saugumą. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 2 d.]. Prieiga internetu: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:1971217/> ;

55. Karnitsching M., (2020). „Why Germany can't say no to Nord Stream“. [Žiūrėta: 2020 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga internetu: <https://www.politico.eu/article/why-germany-cant-say-no-to-nord-stream/> ;

56. Kasnikovskytė M., (2019). Dienraščio straipsnis „Užsienio politika pagal G. Nausėdą: siūlo Lietuvai atsisukti į Rytus“. [Žiūrėta: 2020 m. kovo 1 d.]. Prieiga internetu: <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/993871/uzsienio-politika-pagal-nauseda-siulo-lietuvai-atsisukti-i-rytus> ;

57. Kruyt, Vuuren, Vries and Groenenberg, (2008). Indicators for energy security. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 15 d.]. Prieiga internetu: https://econpapers.repec.org/article/eeeeenepol/v_3a37_3ay_3a2009_3ai_3a6_3ap_3a2166-2181.htm
58. Kutas S., (2012). Be atominės elektrinės nebus energetinio saugumo. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 7 d.]. Prieiga internetu: <https://www.delfi.lt/verslas/energetika/skutas-be-atominės-elektrinės-nebus-energetinio-saugumo.d?id=58423142> ;
59. Larsson R. L., (2006). Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier, Stockholm. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 20 d.]. Prieiga internetu: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--1934--SE> ;
60. Leonavičius V., Genys D., (2017). Lietuvos energetinio saugumo sociologija: teorija ir praktika. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 7 d.]. Prieiga internetu: <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/35316>;
61. Lėka, Švedas, (2020). „Mėnuo šalia Astravo AE – avarijos ir batalijos“. [Žiūrėta: 2020 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga internetu: [Mėnuo šalia Astravo AE: avarijos ir batalijos | Diena.lt](#) ;
62. Matulionytė E., (2008). Grėsmių nacionaliniam saugumui nustatymas ir jų prevencijos galimybės. Jurisprudencija. Mokslo darbai, 4(106); 93-99. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 1 d.]. Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367160956941/>;
63. Molis, Andriuskaitė, Kulakauskas, (2012). Energetikos vaidmuo tarptautiniuose santykiuose: Lietuvos ir Rusijos atvejis. [Žiūrėta: 2020 m. kovo 7 d.]. Prieiga internetu: https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:99TR_MhxuaQJ:scholar.google.com/+arunas+molis+energetikos+politika&hl=lt&as_sdt=0,5 ;
64. Molis A., Česnakas G., Juozaitis J., (2018). Rusijos geoenergetika ir baltijos šalių atsakas: integracijos ir bendradarbiavimo iniciatyvų reikšmė. [Žiūrėta: 2020 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/profile/Giedrius_Cesnakas/publication/327411134_Rusijos_geoenergetika_ir_Baltijos_saliu_atsakas_integracijos_ir_bendradarbiavimo_iniciatyvu_reik_sme/links/5ba48720299bf13e6040f607/Rusijos-geoenergetika-ir-Baltijos-saliu-atsakas-integracijos-ir-bendradarbiavimo-iniciatyvu-reiksme.pdf ;
65. Motieka E., (2007). ES išorinė energetikos politika: dilemos ir iššūkiai // Vilniaus Energetinio Saugumo Konferencijos medžiaga [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 10 d.]. Prieiga internetu: <http://www.vilniusconference2007.lt/slt/news.full/31> ;

66. Murauskaitė L., (2016). Atsinaujinančių energijos išteklių diversifikavimas centralizuoto šilumos tiekimo sistemoje. Socialiniai mokslai, daktaro disertacija. Kaunas. [Žiūrėta: 2020 m. kovo 7 d.]. Prieiga internetu: https://ktu.edu/sites/default/files/santrauka_54.pdf ;
67. Nausėda H., (2020). Gamtinių dujų rinkoje – kainų virazai ir ateities neapibrėžtumas. [Žiūrėta: 2020 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga internetu: <https://www.vz.lt/pramone/2020/11/27/gamtiniu-duju-rinkoje--kainu-virazai-ir-ateities-neapibreztumas#ixzz6gnSPABlc> ;
68. Pečiulytė S., (2017). Lietuvos energetinis saugumas, metinė apžvalga 2012–2013. Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos energetikos institutas. [Žiūrėta: 2020 m. balandžio 13 d.]. Prieiga internetu: <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/34403> ;
69. Petrauskaitė A., Kazlauskaitė – Markelienė R., Gedminienė R., (2016). Šalies saugumas ir gynyba. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. [Žiūrėta: 2020 m. balandžio 13 d.]. Prieiga internetu: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:4v4DJbU15MMJ:https://ka.m.lt/download/53129/salies%2520saugumas%2520ir%2520gynyba1.pdf+&cd=12&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>
70. Plienaitė K., (2009). Rusijos įtaka ES energetikos politikoje. Magistro baigiamasis darbas. [Žiūrėta: 2020 m. kovo 25 d.]. Prieiga internetu: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:1871785/>;
71. Poderys V., (2018). Be pykčio. Dar kartą apie Visagino atominę [Žiūrėta: 2020 m. spalio 25 d.]. Prieiga internetu: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/virgilijus-poderys-be-pykcio-dar-karta-apie-visagino-atomine-18-971062?copied> ;
72. Proskuryakova L., (2018). Updating energy security and environmental policy: Energy security theories revisited. Journal of Environmental Management. Volume 223, 1 October 2018. [Žiūrėta: 2020 m. gruodžio 13 d.]. Prieiga internetu: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301479718306583?via%3Dihub> ;
73. Pučkutė G., Gumbakytė S., Matonienė D., (2010). Strateginiai sprendimai finansinės krizės laikotarpiu. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 5 d.]. Prieiga internetu: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.474.8505&rep=rep1&type=pdf#page=16> ;

74. Rimkevičius A., (2011). Rytų partnerystė Europos Sąjungos energetinės politikos strategijoje. [Žiūrėta: 2020 m. kovo 31 d.]. Prieiga internetu: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:1890896/> ;
75. Rimkūnaitė K., (2018). Europos energetinės sąjungos sukūrimo motyvai ir perspektyvos. [Žiūrėta: 2020 m. kovo 31 d.]. Prieiga internetu: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:puyATQuz3PYJ:https://epublications.vu.lt/object/elaba:29686512/29686512.pdf+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt> ;
76. Samkus M., (2017). „Hitachi“ uždaro atstovybę Lietuvoje. [Žiūrėta: 2020 m. spalio 25 d.]. Prieiga internetu: <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/bendroves/hitachi-uzdaro-atstovybe-lietuvoje-663-879146>;
77. Schlozman K. L., (2001). International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences, Amsterdam, p. 166-178.
78. Sedleckas J., (2009). Energetikos politikos formavimas Lietuvoje: Energetikos ministerijos steigimo atvejis [Žiūrėta: 2020 m. balandžio 31 d.]. Prieiga internetu: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:tVoG3YeZau0J:https://vb.vdu.lt/object/elaba:1782784/1782784.pdf+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>;
79. Shaffer B., (2009). Energy politics. University of Vensylvania Press, Philadelphia. Žiūrėta: 2020 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga internetu: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=XvbSBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP2&dq=energy+politics&ots=RwkVL5kmEk&sig=cT9Iu6nsae8f5dWh9vWmwQPfRqM&redir_esc=y#v=onepage&q=energy%20politics&f=false ;
80. Smaliukas G., (2015). NATO Energetinio saugumo kompetencijos centras. Grėsmės energetiniam saugumui. [Žiūrėta: 2020 m. rugsėjo 31 d.]. Prieiga internetu: https://www.lsta.lt/files/seminarai/2015-01-29%20LMA_seminaras/02_Gresmes%20energetiniam%20saugumui.pdf ;
81. Statkus, Paulauskas, (2008). Tarp geopolitikos ir postmoderno: kur link sukti Lietuvos užsienio politikai? [Žiūrėta: 2020 m. balandžio 31 d.]. Prieiga internetu: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wTnlhOhyhq4J:www.lka.lt/download/2645/tarp_geopolitikos_ir_postmoderno.pdf+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt;

82. Šakytė J., Laurinavičius M., (2020). „Kodėl bandyta nunuodyti Navalną ir kas yra „Novičiok“? [Žiūrėta: 2020 m. lapkričio 31 d.]. Prieiga internetu: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1224983/lrt-trumpai-kodel-bandyta-nunuodyti-navalna-ir-kas-yra-noviciok> ;

83. Švedas R., (2017). ES energetinės salos požymiai, grėsmės ir šios problemos sprendimo būdai: Lietuvos atvejo analizė. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 3 d.]. Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1513009930063/> ;

84. Telešienė A., (2009). Klimato kaitos diskursas Lietuvoje: reikšmių konstravimas dienraščiuose. Nr. 4, p. 250–258, Lietuvos mokslų akademijos leidykla, Filosofija. Sociologija. [Žiūrėta: 2020 m. gegužės 7 d.]. Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367167947682/J.04~2009~1367167947682.pdf> ;

85. Urbelis V., (2015). Mažųjų valstybių veikimo būdai NATO ir ES bendroje saugumo ir gynybos politikoje. [Žiūrėta: 2020 m. rugsėjo 10 d.]. Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2015~1513003683009/J.04~2015~1513003683009.pdf> ;

86. Urutchev V., (2014). Energy dependence: the EU's greatest energy security challenge? European View. Vol. 13, Issue 2. Pages 287–294. [Žiūrėta: 2020 m. kovo 7 d.]. Prieiga internetu: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1007/s12290-014-0319-1> ;

87. Vaičiūnas Ž., (2009). Europos Sąjungos bendros energetikos politikos formavimasis ir Lietuvos interese//Politologija 2009 m. Nr. 3.